Banaja

ବନଜା

2009

Art & Crafts of Tribal Orissa

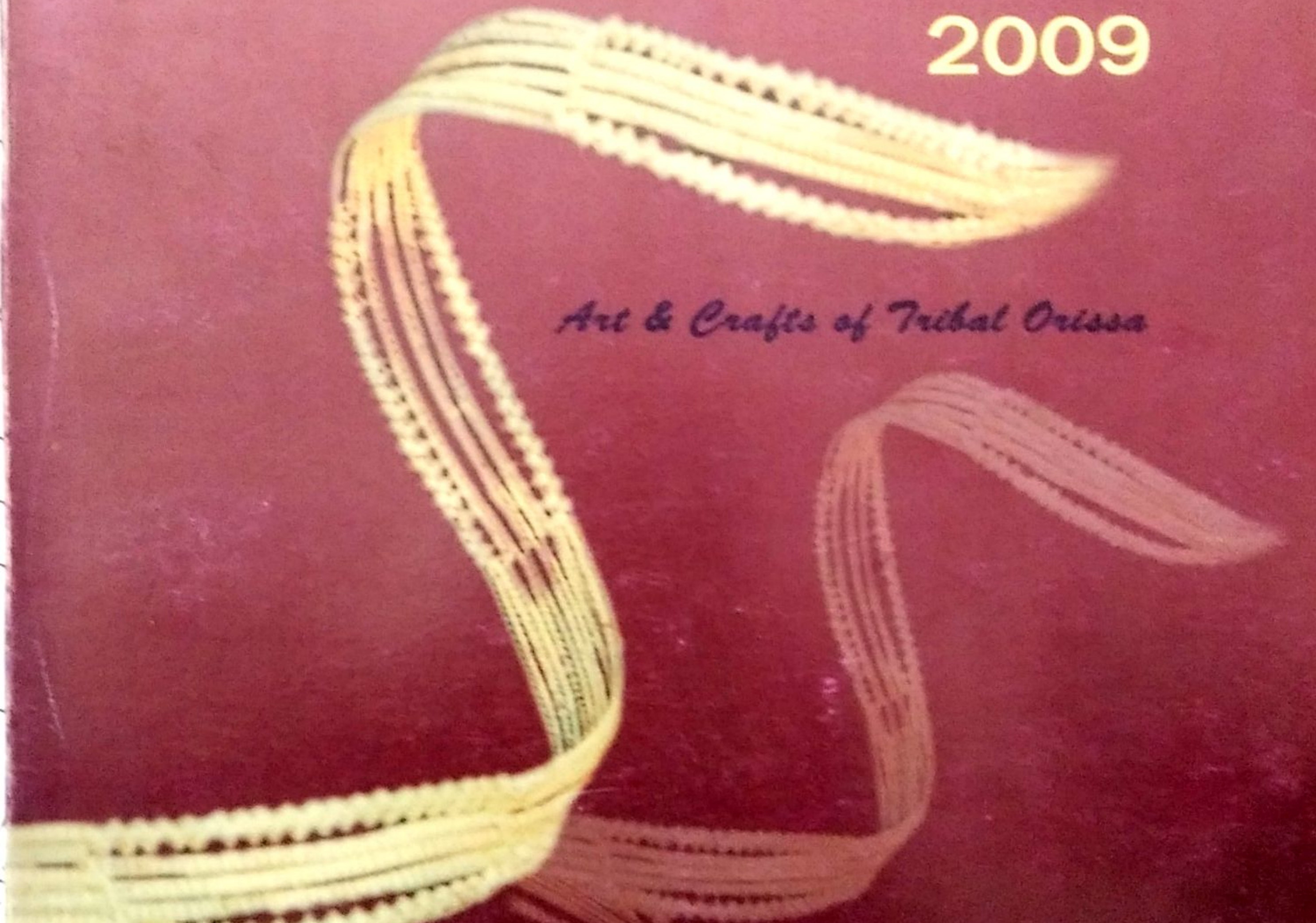

Academy of Tribal Languages & Culture
ST & SC Development Department
Bhubaneswar

BANAJA

ବନଜା

2009

Chelf Editor:

Prof. A. B. Ota

Board of Editors:

Prof. K. K. Mohanti
Dr. P. K. Parida

ACADEMY OF TRIBAL LANGUAGES & CULTURE
ST & SC Development Department
Government of Orissa
Bhubaneswar

BANAJA-2009

Chief Editor:

Prof. Akhila Bihari Ota

Board of Editors:

Prof. K. K. Mohanti
Dr. P. K. Parida

© *Published by:*

Member Secretary,
ACADEMY OF TRIBAL LANGUAGES AND CULTURE
Adivasi Exhibition Ground, Unit-1,
Bhubaneswar-751 009.

Republic Day - 2009.

Printed at :

Bholanath Press
1201/1601, Bomikhal
Bhubaneswar-10

CONTENTS

ENGLISH SECTION

Sl. No.	Creation	Creator	Page
1.	Socio-Cultural Aspects of Graphic and Plastic Arts of Tribals in Jajpur District of Orissa	Dr. Kedarnath Dash	01
2.	Tribal Art and Crafts: Beauty and Utility	Shri Harihar Das	11
3.	Ornaments of Didayi	Shri Sarat Mohanty	14
4.	Tribal Art & Crafts : A Treasure Trove of Aesthetic	Dr. Ananta Charan Sahoo	20
5.	Dongria Kandha Jewellery; Aesthetically Pleasing and Pretty Useful Too	Shri Trilochan Sahoo	31
6.	Intangible Cultural Heritage Mapping of Four Tribal Communities of Orissa and Festivals	Shri Jyoti Prakash Rout Miss Kalpana Patnaik Shri Jayanta Kumar Sahoo	38

ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ

୧.	ହସ୍ତଶିଳ୍ପର ପରମ୍ପରାରେ - ଧାନ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ	ଶ୍ରୀ ସୁବାସ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର	57
୨.	ଇଡିତାଲର ଅନ୍ତିମ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି	କଳାମଣି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ସାହୁ	60
୩.	ସାନ୍ତାଳ କଳା ଓ ହସ୍ତକଳା	ଡଃ ଦମୟନ୍ତୀ ବେଶ୍ରା	64
୪.	କୋରାପୁଟର ଆଦିବାସୀ ଜନଜୀବନରେ ଚିତ୍ରକଳା : ଏକ ଆକଳନ	ଡଃ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପାଢୀ	69
୫.	ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀ ଚିତ୍ରକଳା ଓ ହସ୍ତକଳା	ଡଃ ରାଜକିଶୋର ନାୟକ	75
୬.	କୋହ୍ଲମାନଙ୍କର କଳା ଓ କାରିଗରୀ	ଡଃ ବିନୋଦ କୁମାର ନାଏକ	78
୭.	କନ୍ଧ କଳା ପରମ୍ପରା	ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ ରଥ	85
୮.	ଉତ୍ତର ଓଡିଶାର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ କଳା ଓ ହସ୍ତଶିଳ୍ପ	ଡଃ ଆଦିକନ୍ଦ ମହାନ୍ତ	91
୯.	ଖେରୱାଲ (ସାନ୍ତାଳ) କଳା ଓ କାରିଗରୀ	ଡଃ ରମେଶ ମହାନ୍ତି	99

OUR CONTRIBUTORS

1.	Dr. Kedarnath Dash	Senior Lecturer in Anthropology, B. B. Mahavidyalaya, Chandikhole, Jajpur
2.	Shri Sarat Mohanty	Research Officer, SCSTRTI, Bhubaneswar
3.	Dr. Ananta Charan Sahoo	Officer on Special Duty, SCSTRTI, Bhubaneswar
4.	Shri Trilochan Sahoo	Research Officer, SCSTRTI, Bhubaneswar
5.	Shri Jyoti Prakash Rout	Ex. Joint Director, SCSTRTI, Consultant, CPSW
6.	Miss Kalpana Patnaik	Research Officer, SCSTRTI
7.	Shri Jayanta Kumar Sahoo	Research Associate, CPSW, Bhubaneswar
8.	Shri Harihar Das	Elwin Gabesana Parishad, Bhubaneswar
9.	Dr. Rajkishore Nayak	Bank of India, Keonjhar
10.	Dr. Rajendra Padhy	Adivasi Gabesana Mancha, Kundra, Koraput
11.	Dr. Damayanti Besra	Sr. Lecturer, M. P. C. Autonomous College, Takatpur, Baripada
12.	Kalamani Rabindranath Sahu	Chitrasala, Nuagaon Road, Bhubaneswar
13.	Shri Subash Chandra Mishra	Director, Adivasi Bhasa O Sanskruti Gabesana Kendra, Umarkot, Nawrangpur
14.	Dr. Ramesh Mohanty	Bank of India, Bancho Branch, Keonjhar
15.	Dr. Adikanda Mohanta	Chitrada, Mayurbhanj
16.	Shri Raghunath Rath	Panashpadi, Baliguda, Kondhamal
17.	Dr. Binod Kumar Nayak	Senior Manager, Bank of India, Keonjhar

◆◆◆

Editorials.......

A special Thematic volume "Art and Crafts of Tribal Orissa" is published out under the banner "Banaja – 2009". Orissa is regarded as the Homeland of the Tribals. It has housed as many as 62 different tribal communities with varied cultures. The culture of the tribals communities are very rich with their traditional art and crafts. It is a pity that traditional art and crafts of tribal communities of Orissa are vanishing and weathering away with the passage of time. If the art and crafts of the tribal communities of Orissa are not preserved and promoted on a conscientious basis, and properly documented, the rich cultural heritage of the tribal communities cannot be known by the people and it will remain as unrecorded history.

Keeping this in view, Academy of Tribal Languages and Culture (ATLC) has taken an attempt to document the rich tribal art and artifacts of some of the selected communities of tribal Orissa.

In this volume, a total number of 15 research-based articles by notable researchers find place. While the English section contains six articles, the Oriya section contains nine articles, exploring the various facets of tribal art and crafts.

The English section begins with the article entitled **'Socio-Cultural Aspects of Graphic and Plastic Arts of Tribals in Jajpur District of Orissa'** by **Dr. Kedarnath Dash,** a senior leacturer of Anthropology. In his article he has given comprehensive details about the asthestic sense of art and crafts i.e. painting, cravings, ornaments, etc in the tribal region of Jajpur district, Orissa,with a suggestion for promotion of tribal art heritage.

Shri Harihar Das, a freelancer and Secretary **Elwin Gabesana Parisad** in his article **'Tribal Art and Crafts : Beauty and Utility'** has analysed the basic concept of ethnic art and crafts heritage of tribal Orissa.

Shri Sarat Chandra Mohanty, an anthropoligist and research officer writes the article titled **"Ornament of Didayi"**. He has gone deep into the ethnic cultural canvas of Didayi and the tradition of ornaments of the tribe.

Dr. Ananta Charan Sahoo in his article **"Tribal Art and Crafts : A Treasure Trove of Aesthetics"** speaks of the underlying chord of aesthetics that connect the mundane subsistence economy of ethnic culture with with the nuanced tribal way of life.

Shri Trilochan Sahoo in his article **"Dongaria Kandha Jewellary : Aesthetically Pleasing and Pretty too"** opens the world of jwellery of Kandha - one of the PTGs of the state. The article focusses on the ethnic tradition of bodily embellishment and use of jewellery by the women of the tribe.

The authors namely - **J. P. Rout, Kalpana Patnaik and Jayanta Sahoo** in their article, **"Intangible Cultural Heritage : Mapping of four tribal communities of Orissa"** have highlighted on the rich intangible cultural heritage of some selected tribal communities and has stressed the need for mapping the intangible cultural heritage of tribal community of Orissa.

The Oriya section begins with the paper of **Shri Subash Chandra Mishra.** titled **'ହସ୍ତଶିଳ୍ପର ପରମ୍ପରାରେ - ଧାନ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ'**. The paper traces the motive of paddy decoration in the handicrafts tradition of ethnic culture of the tribal Orissa.

Kalamoni Rabindranath Sahoo, in his article **"ଇଡ଼ିତାଲର ଅନ୍ତିମ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି"** analyses the inbuilt message of the unique art tradition of Soura Community vis-a-vis the Soura society and Soura world view.

Dr. Damanyanti Besra, in her article **"ସାନ୍ତାଳ କଳା ଓ ହସ୍ତକଳା"** focuses her attention on the special ethnic attributes of resurgent Santal tribe.

Dr. Rajendra Padhy, in his seminal article **"କୋରାପୁଟର ଆଦିବାସୀ ଜନଜୀବନରେ ଚିତ୍ରକଳା : ଏକ ଆକଳନ"** gives a detail mapping of ethnic art and crafts of undivided Koraput district- the hub of ethnic culture of the state.

Dr. Rajkishore Nayak, in his article titled **"ଓଡ଼ିଶା ଆଦିବାସୀ ଚିତ୍ରକଳା ଓ ହସ୍ତକଳା"** - explores the ethnic art emporium of Orissa.

Dr. Binod Kumar Nayak, in his article "କୋହ୍ଲ ମାନଙ୍କର କଳା ଓ କାରିଗରୀ" traces the creative work of Kolha art and crafts tradition forming the repertoire of ethnic arts of Orissa.

Shri Raghunath Rath, writes on the nuanced characterstics of Kandha art tradition. "କନ୍ଧ କଳା ପରମ୍ପରା"

Dr. Adikanda Mohant, in his article "ଉତ୍ତର ଓଡିଶାର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ କଳା ଓ ହସ୍ତଶିଳ୍ପ", attempts to place the tribal cultural tradition of northern Orssa reflecting in its art and crafts.

Dr. Ramesh Mohant, in his article "ଖେରୱାଳ (ସାନ୍ତାଳ) କଳା ଓ କାରିଗରୀ" describes the Santal art tradition.

I hope that this edited volume can be very meaningfully used as a source book by academicians, researches and persons having interest in the field of tribal art and crafts.

Akhila Bihari Ota

SOCIO-CULTURAL ASPECTS OF GRAPHIC AND PLASTIC ARTS OF TRIBALS IN JAJPUR DISTRICT OF ORISSA

Kedarnath Dash

The tribal people express their cultural identity and distinctiveness in their social organization, language, rituals and festivals and also in their art objects and crafts. The tribes of Orissa despite their poverty and pre-occupation with the continuing struggle for survival have retained the rich and varied heritage of art and crafts, forming integral part of their culture. Among them, the art and crafts are developed and maintained by themselves in a tradition. The art and crafts reflect the aesthetic and artistic outlook of the people. The art and crafts foster social solidarity among them. The joy of tribal life find expression in art. It is through this endeavour their cultural self image and aesthetic sensibility are visualized. The artistic skill of the tribal people are manifested in their graphic and plastic arts i.e. painting, sculpture, carvings in wood, metals, bone, ivory and horn, pottery, basketry, weaving, embroidery, clothing, tattooing and other kinds of body ornamentation.

Jajpur is one of the fascinating ethnographic district of Orissa having a sizeable chunk of tribal population. According to 2001 census, there are 1,25,989 tribal population in the district and the major tribes are the Munda, Ho, Santal, Kolha, Shabar, Gond and Kharia etc. who are mainly concentrated in MADA pockets of Sukinda and Danagadi blocks of Jajpur district. The tribals are dispersedly found in other blocks of Jajpur district also.

An attempt has been made here to highlight the painting, carvings, ornaments, terracotta etc. under the heading of plastic and graphic arts of the tribals of Jajpur district of Orissa. These artistic forms are clearly associated with socio-cultural life of the tribals of Jajpur district. John Fisher (1961) found that the style of the art may reflect other aspects of culture.

Paintings: The santal habitations are marked by 'Frescoes' painted by women folk on the walls of their house. It is an age old custom of the Santal to decorate the walls of mud houses with ordinary pigments and charcoals. Usually four kinds of colours are used by them, such as white, blue, black and saffron. The colours according to choice are applied on. The main features of these paintings are the presence of simple geometrical figures excluding any curveness. rectangles, trapeziums, squares and straight lines are the component of the paintings.

The paintings on the ground and the floor are intended to sanctify and beautify with fantastic designs on the occasion of socio-religious festivals. The santals recreate artistic painting, such as human figures, animals and celestial bodies in order to reveal their love for art and artistic desire. These are symbolically represented in crude form.

In order to avoid evil spirit, baffling patterns are drawn on ground using a variety of colours. In some cases display of riot of colours on earth on such occasion draw the attention of outsiders.

Among the Santals, the art is inextricably interrelated with religion and magic. The art products satisfy the religious needs of occasion, evoke the appropriate response of the given religious function. The magico-religious functions may be specific or generalized. The art among the Santal reaffirm religious goals and reinspire moral and proper behaviour. Most of the Santal painters act under the inspiration of a dream.

The Shabar wall paintings are not only artistic revelations of their skill but also reflect the imaginative and creative skill of the tribesmen. The Shabars are remarkable painters. They paint on walls. The wall paintings imply their artistic vision and creativity. The Shabars are almost obsessed by gods, ghosts and ancestors. The paintings are of great variety and some of them are extremely striking. These paintings are made in honour of the dead, to drive away diseases, to promote fertility of the crops and on the occasion of certain festivals. The cultural aspirations of the Shabars are reflected in the design and motifs of the paintings. Most of the good painters among the Shabar community are believed to be blessed by some kind of spirit.

The Shabar wall paintings are found mostly muddled inside a house denoted by rectangle, square or circular frame drawn on the background of red painted black wall in white. The Shabar tribal artists use a wide range of motifs from simple abstract figures through elaborate highly conventionalized patterns, to a fully representational art in which every design can be identified.

Among the Shabar, the scheme of the art is said to be supernatural sanction. The theme of the art is composed of the natural elements with a figurative expression representing the deities and animals. The paintings are undimensional depicting its theme through an over crowding of elements. Among the Shabar the individual character of the subjects in

the painting is represented through conventional geometric symbols. The artist is more conscious about the function of painting than its artistic merit.

The Bhumija paint their walls purely for the purpose of adoring it and there is no association with ritual worship. The walls of the Bhumija houses are also beautifully decorated with different earthen colours and black colour obtained from burnt straws or black soot from flames covered by earthen pots. The designs they incorporate are a variety of flowers, creepers, trees and animals. Sometimes clouds or social events are depicted and often the design has developed all the way to abstraction. Almost infallibly the compositions are skillfully adapted to the available space, and the simple range of colours used with great effect. The Bhumija painting, in all its simplicity has been a psycho-cultural phenomenon that expresses their beliefs about the supernatural powers and serves as a mechanism of social stability.

Art provides a psychic and ecological cushion between the situation of life as it is usually an unexpected situation that might occur in future. The predominant art styles among the Bhumijas mirror the basic cultural values of the society. The joy of the free life find expression in tribal art objects and crafts. It is through this endeavour their cultural self-image and aesthetic sensibility are visualized. For the shake of appeasement of supernatural beings, the tribals offer what is best and effective in their sense as subjects of paintings.

The style of the painting may reflect other aspects of culture. There is some sort of regular connection between some artistic elements and some socio-cultural situation. The tribal societies are small, homogenous, classless in nature. In tribal societies some sort of atomistic existence prevails. There is little differentiation with regard to prestige, power and wealth. They have developed a well assessed system of reciprocity and mutuality of obligation. Relative stability and uniformity are observed in tribal societies. Therefore, among all the tribal societies of Jajpur district, the paintings are characterized by repetition of simple elements, much empty, blank space, symmetrical design and unenclosed figures.

If each element unconsciously represents individuals within the society, the relative sameness of the people seems to be reflected in the repetitiveness of design elements.

The tribal society's empty space in a design represents the society's relative isolation. Because the tribal societies are usually small and self

sufficient, they tend to shy away from outsiders, preferring to find security within their own group.

Symmetry, the third stylistic feature related to the type of society, is similar to the first symmetry may suggest likeness or homogeneity in the tribal societies.

The last feature, absence of enclosure or boundaries may indicate the absence of hierarchically imposed rules circumscribing individual behaviour. It may reflect common ownership of resources and technology.

Carvings : The artistic skill of the tribal people is manifested in the wood carvings. The tribal art is more vivid in the carvings and embrace varied aspects of tribal life.

The Santals used to beautify their main door of the house with good engraving. The wood carvings includes scenes of hunting, depiction of animals and men dancing models, etc. among them. These are the artist's creative drive to translate ideas and mental imagery into objective representations. These are really impressive and spectacular.

Among the Shabars, the door carvings of human figures are imperfect in nature. The outlines of human figures in some cases indicate borders in angular wavy lines. The Shabar wood carvings of animals on the door are lively, moving and expressive of different moods. Secular depiction include trees, bows with arrows, flowers and decorative designs, such as triangles, dots, straight-lines forming angles are marked in some occasions.

Bamboo is used for carving for different purposes. The combs, flute, winnowing fan,tobacco container,sieves,and fishing traps are prepared from bamboo material and express the artistic presentation in their carvings. The pattern of dancing human and animal figures, depiction of parallel and horizontal lines in combs differ in their creative design and skill.

Different types of gourd items, used as container or carrier among the tribal communities of Jajpur district of Orissa, are beautifully carved to make it more attractive and decorative. The carvings on gourd ladles are of different designs and motifs. The musical instruments and masks are prepared from gourd items and these are beautifully carved among the Santal, Munda, Kolha and Ho communities. The carvings are of great variety and some of them are extremely striking.

The Gonds make splendid wooden pillars for the more important of their dead. These are carved with the things that interested the deceased. The Santals bury or cremate any piece of carving, a favourite decorated flute or splendidly ornamental fiddle with the dead.

The Sitra community of Jajpur district use 'dhokra' items i.e., 'lost-wax' or cireperdue method of manufacturing brasswares and figurines. Dhokra items are of several kinds. Some of the 'dhokra' items are used as votive objects. The other type of items are of several kinds. Some of the "dhokra" items are dowry items, household materials and jewellery. Manufacturing there items require bee-wax collected from forests. Due to non-availability of bee-wax, the tribals are using a mixture of paraffin wax, coaltar and resin now-a-days. Different plants and animals, human figures and combination of human activity are reflected in the 'dhokra' items. The tribals make these items by utilizing their own creative skill.

The hunting implements and weapons do not escape the artistic urge of tribal people. The hunting implements, such as bow and arrow, spear, axe, knife etc. vary in their shape, size, external appearance and pattern of use. The iron parts of the hunting implements are purchased from local market and the wooden part are made by themselves with several designs in order to look more attractive.Certain implements and weapons used by magico-religious specialists are more decorated which reveal their tribal identity.

The musical instruments of both aerophonic and chordphonic type are also the product of artistic endeavour of different tribes of Jajpur district of Orissa. The aerophonics are blown and chordphonics are stringed instruments. Difference are also marked in shape, size and materials used in making and beliefs associated with each musical instrument. The Munda, Ho, Kolha use wood, bamboo, creeper, fruits, earthen pot, leather, metallic vessels for making musical instruments. The drums used by Mundas or Kolhas, engraved flutes of Hos, blowpipe of Shabars reveal their respective artistic uniqueness. The musical instruments, such as Tamak, Dhol, Bhuang, Sarangi and flutes are more decorative in nature. The 'Ghumura' of Shabars are artistically decorated which attract the attention of outsiders immediately. The 'Dholak' or 'Madal' of Kolhas and Bhumijas are invariably decorated by various types of artistic works.

Different types of agricultural implements are used by the tribals of Jajpur district of Orissa. These are used for collection of different tubers

and practice of settled agriculture. The dibbles and pointed sticks of Hos are very artistic. The Shabars usually use digging sticks, sickles and axe for agricultural purposes exhibit some sort of artistic work. The spade, plough, leveler, cowbell, billhook etc. look very attractive because of beautiful motifs and designs on it. The tribals make the agricultural implements out of locally available materials and manufactured on the basis of artist's creative ideas and expertise.

The tribal people in Jajpur district have some knowledge of basketry. The Mundas and Hos have shown their creative skill in this field. They prepare baskets of different shape, size and designs for different purposes. The Shabars and Mundas make very good mats for their personal use. The vision of the craftsman, cultural norms and socio-economic need are instrumental for making varieties of artistic bamboo and cane basketry. Birhors or Mankidias make beautiful small 'Siali' fibre baskets of different size and design.

The engraving in tribal societies is predominantly meant for religious purposes. The tribals use it to increase the food supply, control of ailments and punish their enemies. The aesthetic sensibility of carving and engraving art is one of the fundamental ways tribals relate themselves to the world.

Terracotta: The terracotta is also popular among the tribes of Jajpur district of Orissa. In every tribal village, heaps of terracotta figures are found. The terracotta figures increase year after year. They may strike an outsider by the monotony of their own or by lack of any arrangement among the offerings. These are no more than tokens of memory, the symbol of an experience through which one has passed.

Almost all the tribal religion in Jajpur district demand that offerings should be made to spirits and these may take the shape of animals, like elephants, bulls, horses and pigs. Figures are in terracotta and are produced by priestly craftsman of the same tribe . Occasionally, these are carved out of wood, or of brass, worked by the lost-wax process. Human figures or figures of gods and goddesses are comparatively rare. The terracotta figures are realistic in nature. The tribal artist remains true to the impression which an object has produced upon him, and tries to produce it faithfully.

The majority of the tribes represent their deities by stones, lumps of the earth, bits of unshaped wood. Images are infact made not to represent

the gods but as offerings to the gods. The Kolhas offer at their shrines attractive little brass images of horses, elephants and human figures. Some other tribes make offerings of birds, horses and elephants of clay. The representations of demons, dummies and other products of fantasy are also artistically produced. The tribals have developed an elaborate system of sacrifices and action intended to satisfy the gods, ghosts and ancestors. E.R. Leach (1954) has rightly remarked that tribal art products are used in religious, ceremonial, in decorating personal possessions, and in raising memorials for the celebrated dead. Thus the purpose of tribal art is both religious as well as secular.

Ornaments: The ornaments present an excellent opportunity to the tribals of Jajpur district. They are not only worn for beautification or decoration of the body but also treated as items of socio-cultural value. Almost all the tribal women are very much fond of ornaments. Among different types of ornaments, heavy brass bangles, necklaces, finger rings, earrings, nose rings, headgear, forehead band, waist-chain etc. are used as decorative items on their bodies. These ornaments are generally made of flowers, leaves, wood, stone, iron, copper, aluminum, white metal, brass, silver and gold present a very colourful and attractive look. All these costumes, jewelleries, headgears, hair dressing styles etc. are manifested in almost all their functions, dances and festivals. Ornaments are not only worn for beautification or decoration of the body parts but also marks stand as criteria of identity, marital status, social status, socio-economic condition and other cultural aspects of the community.

Traditionally, the Ho women ordinarily use the ornaments, like anklets, nose-pin, ear-rings, necklaces, bangles etc. The Shabar women use ornaments consisting of garland of beads or glass and brass bangles. The Kolha women use ornaments including glass and silver bangles, bead or glass or silver necklaces, silver anklets and hairpins etc. The Bhumija women use various kinds of brass ornaments, such as nose-rings, ear-rings, bead necklaces, armlets and bangles.

The ornaments, like ring and anklets constitute the repertoire of the tribal culture in Jajpur district of Orissa. The rings decorate the fingers of both legs and hands, usually designed either by wire or solid rings of flattish make in brass. The wire ring types make different number of circular wire attached at the top with some patterns either plated or otherwise. The circular wire rings may be two, three or four in number either fused

together or remain separated side by side to be joined at the top. The anklets contain another aspect of their art depiction. The anklets are hollow, tubular and round shaped form with plain ends facing each other.

Ornaments in tribal societies are symbolic and associated with socio-cultural values. These are designed according to socio-cultural norms and aesthetic values.

In the tribal societies, the predominant art styles mirror the basic cultural values of the society and values so fundamental that they may not be explicitly verbalized by members of the society itself. The art makes it widely useful as means for aiding cultural stability. Because, firstly, art can be made even more potent by the evocative, affective level of the medium.

The tribal art and craft will disappear unless consorted efforts are made to rescue them. It is very much essential to revive and promote the artistic temperament and creative impulses of the tribal artisans. Promotion of tribal arts can act as a stabilizing force to promote tribal identity and integrity.

The non-tribal appreciation of the aesthetic qualities of much of the tribal art have been slow. The main reasons are simple unfamiliarity with the content of the tribal art, considering tribals inferior and incapable of producing any cultural achievements of any significance, refusal to recognize aesthetic sensibility in the tribals due to confusion of categories of judgment and the preponderance of non-naturalistic representations in tribal art.

Suggestions for Promotion of Tribal Arts:

1. Systematic enquiries on the factors and processes of transformation of the traditional categories of tribal arts of each tribe in a district should be carried on, so that proper planning may be made regarding adoption of new technology in their art.
2. People's participation and initiative would be made a key element in the process of development of tribal arts. Efforts should be made to involve the non-governmental organizations to campaign among the tribal people as the tribal arts still retain enough charm and beauty to attract the public if these are properly promoted and publicized.

3. The tribal art design, content, form and style should be given legal protection. The procurement of raw materials for art products must be ensured by eliminating legal hurdles.
4. The economic aspects and commercial production of tribal arts can be examined taking into account the ground reality of their natural and human resources. The Tribal Co-operative Marketing Development Federation through State Development Cooperation should organize collection and marketing of tribal art objects and crafts in such a way as to ensure reasonable returns to tribals.
5. The functioning of cooperative societies including Large Multipurpose Cooperative Societies (LAMPS) in tribal areas should be reviewed with a view to meeting genuine needs of tribal people in credit, marketing of art products and supply the essential commodities.
6. As the tribals are not quickly adaptive to the changing environment and are not protective against predatory competition and exploitation of outsiders, necessary productive and managerial skills should be provided to encourage to interested youths to utilize their creative knowledge to revive the tribal arts.
7. Necessary orientation training to development administrators and other personnel working in tribal areas should be imparted about different aspects of tribal arts and their promotion and techniques of preservation.
8. The disintegration of tribal arts can not be tackled in isolation as it is multidimensional one deserving to be tackled with care, sympathy and appreciation of tribal arts.
9. Large scale exhibition of tribal art objects and crafts should be organised in regular intervals to create awareness among the general public towards tribal arts. The exhibition should be organized at each district as well as block levels following the pattern of annual tribal arts and crafts exhibition in state level in Orissa.

Senior Lecturer in Anthropology
B.B. Mahavidyalaya, Chandikhole,
Dist – Jajpur, Orissa

References:

1. Boas, Franz.: Primitive Art, Constable & Co., London, 1955.
2. Fisher, John. : "Arts styles as cultural cognititive Maps", American Anthropologist, 63, P-80, 1961.
3. Leach, E.R. : "Aesthetics" in E. E. Evanspritchard's "The Institutions of Primitive Society", Basil Blackwell, London, 1954.
4. Wingert, P.. : Primitive Art, Oxford University Press, London, 1962.

TRIBAL ART AND CRAFTS: BEAUTY AND UTILITY

Harihar Das

Tribal arts and crafts are a class by themselves. It symbolizes the co-existence of utility and beauty. For tribal people, the idea of beauty is always linked with utilities that may subserve the process of life which they always celebrate in the mundane world. The art for art sake are alien ideas to them. In the context of the unification of sensibilities, they usually do have never distinguished the activities of the living world away from the idea of aesthetics. What is worldly meaningful constitutes the sense of beauty for them. Taking this background into perspective, it would be purposeful to study the tribal art and crafts of Orissa.

All the 62 tribal groups making the ethnic mosaic of the state have their respective art and crafts tradition. Little man in little unsophisticated society do capture the basic emotions from the primary sources i.e. the nature, and feel instantly restive to translate their impressions into tangibles. The art and crafts provide them the apt medium for its translation vis-à-vis the utilitarian motives which is so interacting with the terrestrial plane.

Out of the total 56 extant crafts skills found in Orissa, twenty crafts skills are traced back to tribal people and basic culture. The other skills are clones of the tribal crafts skills refined and are made to serve the changing tastes of contemporary end-users choice.

Though tribal crafts, made by different tribal people according to utility principle, yet each community has nuanced characteristics of their own ethnic parameters that distinguishes one from the other. The peculiarity of crafting skills are reflecting the ethnic attributes and motives that often fossilizes the ethnic cultural characteristics in the work of the art and crafts. Anthropologists use these cultural artefacts and tools to find the building blocks of genes in tribal culture.

Tribal crafts taking its variety into consideration may be classified into three broad categories. Tribal metal jwelleries relate to ornaments, Crafts meant for daily mundane chores and varieties of musical instruments, tribal textiles etc.

As far tribal arts and drawings are concerned, they are the creative renderings of wide ranging nebulous impressions that find its live representations in lines and strokes. Even if these are conceived aesthetically, yet tribal artists leave the impressions of utilitarian motives in the work of art. Of course, the utility is either a votive offering, one in the case of the

Saura artists painting 'idital' in the inner sanctum sanctorum of their house, that drawn esoterically to please their forefathers or to ward off evil spirits thinking ill of the Saura communities or it is the biodiversity filled flora and fauna painting drawn artistically by the Santal and Gond communities. The purpose here is decorative that adds color and beauty to the homesteads of the tribal people.

We should study the arts and crafts tradition of tribal culture as emanating from the primary inspiration one on the ladder of evolution of arts and crafts in general. The layout designs of the earliest painter or craftsman are considered as the creative emotions at its first ever manifestations. It does not provide scope for comparisons of the present ones.

Tribal crafts traditions connect it to the evolution of tribal material culture which has intimate interface with the making of culture base. The ethnic culture base is essentially reflecting the simplicity in their pursuit of livelihood. The crafts come as simple tools or mechanism to relieve the man from its hardships.

The hunting and agricultural implements are the sparks of human ingenuity. They observe that fleeing animals need different types of missiles to be thrown manually to kill them. As a result, the early man designed the spear accordingly. Likewise, agriculture tools and implements are discovered to cater to the varieties of functions as required in pursuing agriculture in particular soil and geographical climate.

One can see the invention of simple crafts and artifacts by the tribal people long back in time. It is to illustrate the utilitarian motive that was born with the first devising of agricultural and hunting crafts. In course of time, various changes are adopted to make the craft fit the bill while adjusting to the desiderating needs of the people.

Tribal textiles are the most important crafts that draw the dividing line between indigenous people in the state of wild life and the people in the state of stepping into civilized life.

The tribal groups, such as the Bondo, Dharua, and Koya tribes people in southern part of Orissa have had the tradition of textile weaving. They have their shifting looms and raw materials stacked in the sprawling base of nature. They weave their respective textiles for their own use. For their weaving tradition, they are popularly known as weaver's tribe in the state.

The power loom with its mass production base has gradually made the folk weaving virtually obsolete. Presently in some interior pockets of tribal back-water one happens to come across the cute textile forms. The

textile production has something got with museum values and anthropological interest.

In the middle part of the highland areas, the Dongria Kandha living on the Niyamgiri hill ranges used to practise needle crafts for making beautiful embroidered cloths, popularly known as tribal art textile it has carved a place of its own.

Some of the tribal people living in the Nabaragapur areas in the undivided Koraput district till today use organic dyes which sale like hot cakes in oversea markets.

Tribal Dokra is one of the ancient crafts, where Orissan tribals are excelling. The Kandha people are used to master over the lost-wax crafts. This craft is the fusion of artistic ingenuity and hollow/solid casting of molten metals into the mould. The flora and fauna, secular objects as well as votive objects are prepared out of this lost wax process or cire perdue process. This craft has earlier captive market. But now it has made ascent to web of world wide market.

Tribal metal jewelery is another emerging crafts that capture both tribal and non-tribal market segments. The necklace, pendants, ear ring, Payals are crafted by tribal and non-tribal artisan people. The demand of the tribal ornaments passé simply the boundary of the State.

The tribal arts and crafts are culture in capsule form. It can not be conceived of without the culture at its background. Thus the cultural component of the tribal people can be purposefully comprehended by studying the crafts gallery of the tribal people. Unfortunately the jaundiced vision of the contemporary society lacks penetration of vision to assess the inbuilt aesthetic strength of the world of the tribal art gallery.

Post liberalization period witnesses a revival of interest for the folk crafts. It facilitates its income generating options for providing it the market viability in the façade of international shopping. It is the right time for relevant policy formulation to leverage the present trend for hyphenating the production of these crafts to sustainable base of livelihood.

Elwin Gabesana Parishad

ORNAMENTS OF DIDAYI

Sarat Mohanty

Introduction:

Tribals are children of nature. All aspects of their life and culture in their material and non-material dimensions in general and their aesthetic life and sense of beauty in particular are profoundly influenced and inspired by nature. Endowed with their fine carriage, slim and trim body, free and open countenance and delightful smile tribal men and women are generally attractive and good-looking. Their beauty of their appearance is further enhanced by their typical fashion of dress and ornaments.

The tribesmen and women take fancy in beautifying themselves with their personal adornments that distinguishes them from others. Their traditional costume, hairstyle, tattoos and ornaments form important parts of their scheme of personal beauty. Of course, their male folks wear ornaments but these are few as compared to those of their women.

Universally women are fond of ornaments and tribalwomen are no exceptions. They decorate their bodies with different ornaments spread over from the head to the feet. These ornaments are made of gold, brass, silver, aluminum, white metal, beads, stones etc. To these permanent ornaments flowers, coloured fruits or seeds of the trees are added. The general scheme, form, items and names of these ornaments differ from one tribe to another.

Tribal women decorate their heads and hairs with hairpins, hair clips, bands, combs, chains etc. The ears are also studded with various ornaments, the most common being the ear pendants and earrings, made of various kinds of metals worn on the upper and lower pinna of the ear. Even big rings with beads are seen fixed on the upper pinna, while the earnings are kept suspended from the lower-lobes. Metallic nose rings, small flowers are also worn on the nose, which is pierced for this purpose. At times a silver chain attached to the nose ring extends upto the ear and may be connected with the earrings. Necklaces and Necklets of various types are very common. These are made of gold, silver, brass, coins, wooden beads, colour stones, glass-beads or dry colour fruits etc. They

are woven either in silver/aluminum or cotton threads or natural fibers. The forms and designs vary. Even thick silver, aluminum and brass rings are also put around the neck. In many tribes necklaces may mostly cover the open breasts of the women and galrands put around the neck.

Tribal women beautify their upper arms with bracelets and rings. On the lower area, near the wrist, bangles of glass, rings of silver and brass are very common. In many tribes women wear heavy metallic bangles of various designs. Waist belts and chains fitted with beads, stones, bells etc are also worn by women. On feet silver anklets jingling with pendant bells or beads are very common. On the toes and in the fingers toe rings and other rings in the middle and index fingers are commonly worn. These may be of silver, aluminum or brass.

Apart from these ornaments, garlands of flowers may be put around the hair-do, the neck or around the upper arm and the wrists. During dancing all these ornaments are skillfully used by the women and the men to add a special glamour to the show.

The Didayi Ornaments :

The Didayi is a small community of hill dwelling tribe of south Orissa, mostly confined to Malkangiri district. Their neighbours call them *'Didayi'* - the wild people. But, they themselves give their identity as *Gatare* - "the people". They recount the legend that they are the younger brothers of the neighbouring tribes, such as, the Bondo, the Gadaba and the Paraja. They are found only in 42 settlements scattered over a compact patch of remote hill country in the Kondakomberu ranges of the Eastern Ghats. Their population according to 1991 census is 5471. Their sex ratio is 1031. In 1981 their literacy was 3.20%. The area of habitation comes under the jurisdiction of Khairput and Kudumulguma Blocks of Malkangiri district. Didayi settlements have scattered houses located adjacent to hill streams. The houses are enclosed with bamboo wattle fencing. The central place inside the village where community activities like rituals, dances and meetings are organized is called *gulisung*. The Didayi men wear the simplest loincloth and women put on colourful saris. Women love to put on various kinds of ornaments, beads etc. Agriculture is the mainstay of Didayi subsistence supplemented by hunting and food gathering. While the hill-dwellers practise shifting cultivation, their plains-living

counterparts have adopted settled plough cultivation. They rear animals like cattle, pig, dog and poultry birds. Traditionally they are skillful in making bamboo baskets for domestic use as well as for sale in the local markets. The staple food of Didayi is rice and millet. Other seasonal food liquor, *salap* juice and rice beer (*landha*), is quite common to them. Five totemic clans (*bonso*), exogamous segments characterize the social structure of Didayi. In a clan there are agnatic lineages (*brea*). Marriage is the most important and colourful event in Didayi life. Men and women are relatively free to choose their mates. They acquire mates by negotiation, elopement, intrusion and service. Widow remarriage, levirate and sororate are in practice. Adult marriage and monogamy is common among them. The custom of bride price is prevalent. Didayi perform elaborate mortuary rites. Mourning is observed for ten days. Purificatory rites (*dasa*), is observed on the tenth day in the company of kinsmen and fellow villagers. Socio-political affairs in Didayi village are managed by the traditional village priest (*Palasi*), the secular chief(*Naik*) and messenger (*Challan*) are the functionaries. Today the role of Ward Member and Sarapanch has assumed importance. They observe festivals, like, *lendi pande, soboloy hia, jugulubar hia, dosae hia, gasendia hia, singati hia, ghia pande, bhario puja, rokdia, hini hundi, golota, aloli hia, gimder pande sanraik hia*, etc. These festivals are associated with different phases of agricultural operations, eating of first fruit, onset of first rainfall and the like. They believe in ghosts and spirits and follow shamanistic as well as herbal medicinal practices for healing.

Generally, the Didayi men and women with slim and well built body, smiling and friendly eye are a good-looking people. Young men, women and children are attractive in appearance. Their fine carriage, magnificent physique, free and open countenance, delightful smile, is captivating. Their hair-do is especially charming. "Their complexion ranges from brown to copper colour. It is a delight to see old Didayi men and women with understanding and kindness etched in every line of their wrinkles and their broad, toothless happy grin. In fact, the Didayi women as she grew in years, adds dignity and grace to her person. She commands respect from everyone including the offcials." (Guha, 1968;15)

Woman's Ornaments

The Didayi women adorn themselves with lesser number of ornaments as compared to their neighbouring Bondo. Yet they take great care and pride in wearing their ornaments. When a women dies, her daughters inherit her mother's ornaments.

To beautify the face they put attention to adorn **nose and ears.** The septum and alae of the **nose** and helix the lobes of **ears** are usually pierced in childhood to fix the rings and pendants.

Ears-

Brass earrings are worn both in the helix and lobes.

Blailoo; the ring worn on the helix.

**Koja;* the worn on the lobes.

Now they are using cheap rolled-gold imitation earring sold in local market.

Nose-

Pendants(*aloomoo*) often made of brass, generaly adonrn the septum. The *aloomoo* consists of three parts, viz. *kagool, ludki* and *dundi*. Nowadays, a few Didayi women buy gold plated *aloomoo* from the neighbouring market.

Brass rings(*tandrumoo*) are worn in one or both nostrils. But after marriage, a Didayi woman must wear nose rings (tandrumoo) made of gold in both the nostrils.

Neck & Chest-

Necklets; Didayi women in the hill villagers wear necklets of aluminum *(*limbi kangola*). The woman in plain villages particularly wear silver necklets (*rupa kangola*). It is 5″-6.5″ in diameter and 18″-22″ in circumference (Fig 1).

Bead Necklace; Majority of the Diday women wear one or two strings of yellow or blue coloured beads joined through white tread. These are generally of two kinds.

Sonamali; the yellow glass bead necklace (Fig 1A)

Toha; the blue bead necklace having 3 lines of coloured beads and five big blue beads at the centre in the middle line. (Fig 2)

Arms-

Armlets (*Gilat): Solid beaten aluminum coil of half inch thickness, 2" - 2.5" in diameters, weighing around 55 - 65 grams.

Wrists-

Aluminum Bangles (*Lathur): The Didayi women used to wear this in their wrists. It had a thickness of 0.5" - 0.5", diameter of 2"-2.5" and circumference of 7"-10". (Fig.4)

Glass Bangles : Nowadays they wear bangles, which they buy from the local weekly markets.

Waist-

Didayi women wear waist chains (* *Ganekba*) made of brass threads woven as a flexible strip - about half inch wide and 30 inches long.

Ankle-

Anklet (*Pohari) : A heavy ornament made of solid beaten aluminum. It has two designs but in both cases the two ends remain open leaving a gap in between. One is circular and the other is roughly oval in shape. Generally these are 0.5" thick, 3" wide and 10" in circumference (Fig. 3).

Feet and Toes of the Didayi women are usually adorned with aluminum and brass rings.

(* Star marked ornaments are preserved in the Tribal Museum of SCSTRTI)

Ornaments of Men & Children

"In the hill villages, men wear brass earring both in the helix and lower lobes. They also wear aluminum bangles and bead necklaces unlike their brothers in the plains villages. The men in the plain villages have left off the traditional ornaments. Children wear strings of beads

around the waist, neck, ankle and wrists. The aluminum necklets, nose rings and anklets are also worn by the children." (Guha, 1968; 15)

The Didayi

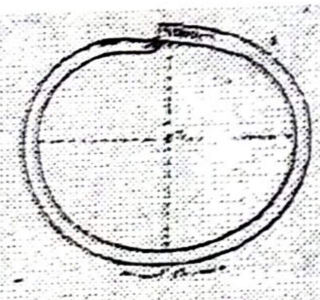

Fig. 1 : Rupa Kangola (Silver Necklace)

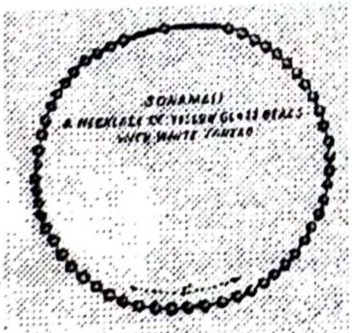

Fig. 1A

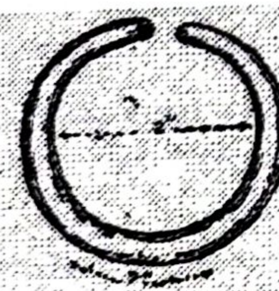

Fig 4 : Luthur (Aluminium Bangle)

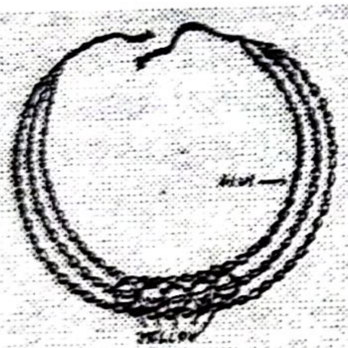

Fig. 2 : Toha (Blue Bead Necklace)

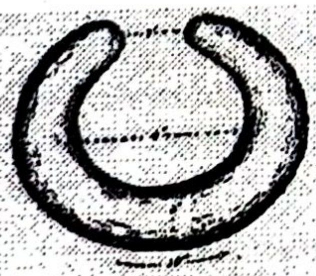

Fig. 3 : Pohari Anklet (Made of Aluminium)

Except the strings, beads, glass bangles, cheap imitation items that are sold in the local weekly markets, most of these metallic ornaments are designed and prodcued by the local bras smiths belonging to Kammar and Ghasia communities. They make and deliver itmes as per order and often sell readymade items in the weekly markets. Now-a-days, cheap and readymade plastic and metallic ornaments of various attractive designs are readily available in the markets. These are replacing the traditional heavier and costlier ornaments and Didayi men and women accept the current trend of fashion.

Reference:

Guha, Uma (1968) The Didayi, Govt. of India Publication, Delhi

TRIBAL ARTS & CRAFTS: A TREASURE TROVE OF AESTHETIC

Ananta Charan Sahoo

The material culture of the tribal world is a store house of vintage arts and crafts, embodied in their indigenous skill and knowledge. It is reflective of need-invention continuum of anthropocentric culture of early time vis-à-vis hostile nature. The child of nature has story of an endless battle of wit and ingenuity, paradoxically against nature; to make him/her to sub serve the purpose of his sustenance. This miniature interaction helps evolved the trends of culture component where ingenuity and imagination are conceived as one and indivisible. Tribal arts and crafts, the product of this unification of sensibility through wit and imagination, invariably represent a meaning beyond their physical existence. They are at once, tools and artifices of survival and also an unfolding imagination of Homo sapiens. Nature as tormentor and teacher stimulates the tribal mind for creation, where the process of living asks for creative innovation, almost in ceaseless mode. The powerful feelings stirred by tooth and claws of nature of its lovely manifestation, something get crystallized into powerful symbols that find expression in tribal arts and crafts. The use of colour, motifs, designs, shapes and sizes, echoes a definite striving for the continuity of tradition with all nuances. The acme of their artistic masterpiece, invariably always rests with the faithful portrayal of their fluid culture, which is always seen like a rive inflate. The tribal culture and heritage are the cradle of modern day civilization where one finds the gradual sophistication of wit and ingenuity. Though today we find a split in the holistic aspect of modern man with divided aim and disintegration of the wholesome man is possible to find in the tribal world with their crafts still emanating unified song of life. The present article is based on tribal art and crafts with reflection on aesthetic value of different ethnic art objects and craft goods of tribes of Orissa.

Orissa has 62 varieties of socio-culturally significant tribal communities. These communities like their counterparts elsewhere are famous for exquisite carpet of distinct tribal culture with kaleidoscopic colour and vision. They struggle for their survival, they are more or less

the same yet, they differ from one another in material culture, social organization, language, folklore, etc. Differences are also marked in application of system. Almost all the tribals have shown their artistic and creative genius, which are activities of invention and diffusion. The aesthetic and ethnographic significance of their material culture are not only meant for joys and merry-making, rather it has a lot of functional values. The little communities with their beliefs, customs and skills constitute the worldviews and life style, which are to be conceived. The traditional customs, adornment pattern and use of certain special materials of a tribe are main parameters of their socio-cultural identity. The religious ideas and symbols of worship are subject for imagination to create delicate artifacts and crafts. The handicrafts and art objects, which different tribal people of Orissa use, are associated with aesthetic and socio-cultural significance.

They use various hunting weapons like bow and arrow, spear, sword, catapult, axe, knife, snare, trap, net and many others, which are different from one tribal community to the other in its shape, size, external appearance and manner of use. Some of the hunting weapons are directly purchased from the local market. Sometimes, they purchase the iron part of the object from the market and other parts are made by themselves. Very often they add some new designs in order to decorate it to look more attractive and make it community specific. Some individual tribals attach emotional feelings with specific weapon and carry with them as a personal belonging. There are certain weapons, which are used by the magico-religious specialists, and preserved at the community levels with utmost sincerity and care. Necessary rituals are offered to certain weapons in different ceremonies for their magico-religious significance. Certain tribal groups reveal their identity through use of specific hunting weapons.

The tribal people of Orissa use various types of agricultural implements and for collection of different tubers in the forest and for the practice of shifting cultivation as well as settled agriculture. Even for collection of minor forest produce, they use specific type of baskets and implements, which are examples of their creative skill. They make all these items out of the locally available materials but maker's creative skill and expertise are quite vital. While making an item, they keep in view the need of the person, who is expected to use the object. One can find very

primitive types of dibbles and pointed sticks, which are very artistic for the designs and motifs on the object. The spade, plough, leveler, cowbell, billhook etc sometimes look very attractive because of beautiful motifs and designs on it. Even in the same tribal community, some of the agricultural implements differ from one section to the other living in two different ecological set up. The settlement pattern, house types and architectural design of the tribal houses are culture and community specific. The outlook and internal structure and placement of various functional parts differ from one community to the other living in the same ecological surrounding.

The household items of the tribal people are revelation of their culture and depict the economic status and artistic vision of a community. They purchase or collect some of their household items from the neighbouring communities but the items they use are according to their culture and the designs are also culture specific. From the household items one can assess the standard of living, socio-cultural and economic background of the concerned people. Their creative ideas and love for beauty manifested in aesthetics are marked from the objects like traditional grinders, measuring pots, mats, ladles, and many others. The uniqueness and the cultural values are revealed in the items of their daily use.

The people of almost all the tribal communities of Orissa are having some knowledge in basketry. Tribes, like Mahali, Dharua, Koya and Bhunjia have shown their creative skill in this field. The Mahalis make baskets of different shape, size, and designs for different neighbouring tribes and are famous for their expertise in basketry. The Birhors or Mankidias make beautiful small Siali fibre baskets of different size and design, some of which are used for oil extraction. Likewise the baskets of Didayis, bamboo mats of the Bondas, beautiful baskets of the Bhuimias, attractive bamboo works of the Oraons and Kisans, fascinating bamboo hanging baskets of Dharuas attract the attention of all outside buyers. The style of baskets, mode of mat making, and basketry designs vary from one community to the other. Different types of winnowing fan, sieves and fishing traps made by using varieties of bamboo splits differ in their creative design and skill. The date palm leaf mats made by the Paudi Bhuinya women are very popular among neighbouring non-tribal people. The Savaras, Saoras, Juangs and Mundas make very good mats. The leaf

made umbrella of the Kondhs and Juangs and the marriage crown of Kisans, made out of date-palm leaf, are highly appreciated by the outsiders. The inside vision of the craft person, cultural norms and socio-economic need are instrumental for making varieties of artistic bamboo and cane basketry.

Different types of gourd items, which are used either as a container or a carrier, are very beautifu1. The gourd ladles of different shape and size are used for different purposes. The Saoras, Dongria Kondhs Paroja and Koya tribal people make beautiful carvings on gourd items to make it more attractive and decorative. The carving designs and motifs vary from one community to the other and their uses also differ. Beautiful masks are made out of gourd items and decorated nicely before using it as votive object. Gourd items used in making musical instrument are also common in several tribal groups. They preserve food grains and seeds in the gourd containers. The Lanjia Saoras hang it before the wall paintings to satisfy the ancestral spirits for keeping the family members free from danger. Even today gourd items are having immense use among all the primitive tribal groups in their daily life.

The tribal people of the state irrespective of their age and sex use varieties of jewellery items to adorn different parts of their body. All the women are very much fond of ornaments of different types. Unmarried youths put on various types of jewellery items to make themselves attractive. Among different types of ornaments mention may be made of varieties of hairpins, hairclips, head ornaments, forehead bands, earrings, nose rings, neckbands, necklaces, chains, armlets, bangles, waist chains, anklet, finger rings, toe rings etc. All these ornaments are made out of grass, leaves, bamboo, wood, stone, lead, iron, copper, aluminum, brass, white metal, german silver, silver and gold. Except the metal part, all others are mostly made by themselves. The design, shapes and size of the metal components, which they procure from weekly market, are according to their socio-cultural norms and aesthetic values. Each tribal community has its own adornment pattern by means of which they are differentiated from each other. Different types of ornaments are worn in various parts the body. The uniqueness in style of adornment is marked on specific occasions such as marriages, festive occasions, special ceremonies and while attending other villages. In addition to this, adornment during

dance, ritual and special occasion differ from one another. Even a particular jewellery item used in a specific part of the body varies in its shape and size. Ornaments are not only worn for beautification or decoration of the different parts of the body, but also stand as mark of socio-cultural identity, marital status, social position, socio-economic condition and specific cultural aspect of the community. It is used as an item of gift at community and individual level. Exchange of ornaments, offering a special type of ornaments to some one is symbolic and associated with socio- cultural implications. Ornaments used by magico-religious specialist have linkage with appeasing different spirits, gods and goddesses. Certain types of ornaments are used to keep some one away from malevolent spirits and make free from diseases.

The tribal communities of Orissa use different varieties of textiles. Some of the textiles are woven and used by them. There are many tribal communities, who purchase their clothes from the local weekly market. In some cases they provide the hand made yarn to the local weavers for weaving their traditional cloth. The Dongria Kandha women purchase the base cloth from the local market and make very good embroidery work, which is having great socio-cultural significance. The patterns of putting on the textiles also differ from one tribe to the other. Not only the type of cloth but also the pattern of use reveals the cultural identity of a particular community and difference from other ethnic groups. The tools and technology, belief system and process of making, symbols and motifs on the cloth vary from one tribal community to the other. Even among the people of the same tribal community, the people use different types of clothes for different purposes. In a marriage ceremony different kin groups are offered clothes, which vary in their shape, size and design. Different textiles are used at the time of dancing, specific festive occasion, during ritualistic observances, pollution period etc. The designs vary from simple geometrical lines to the complicated figures and figurines, animals and birds, trees and flowers and several human activities. However, each tribal community has its own identity and creative impulse either in weaving or using, hence variations are many at different level. These variations are marked at individual and community levels, between two age and sex groups and people of different positions and statuses.

Almost all tribal communities of Orissa use Dhokra items made by casting of metals through lost wax process. It is also popularly known as Cire Perdue process. In this process Dhokra workers make the desired item for which he usually receives advance in cash or kind. Coordinating its use Dhokra items can be classified into several kinds. Some of the Dhokra items are used as votive objects. The other types of items are dowry items, household materials and jewellery. The votive objects are usually different plants, animals, birds, reptiles, human figures and combination of human activity. Dowry item like animals, birds, human figures and different unique Dhokra objects are arranged by the parents to offer to their daughters at the time of marriage. By and large, the Dhokra items of various types and kinds are in good demand among the tribal communities. In spite of economic transformation and cultural changes most of the tribals have retained use of Dhokra items in different forms. In case of several tribes the Dhokra items are no more available, which have been taken away by the outsiders by showing the tribal people the temptation of high prices. Some of the rare and culturally relevant Dhokra items at present found in several tribal communities may disappear very fast. Necessary preventive measures are required to save them from extinction. The caste communities, like Situlia, Ghantara, Ghantaragadha, Thatari, Ghasi etc, make these items for different tribal communities by utilizing their own creative skill. Whatever similarities or differences might have been marked but there is no doubt that all types of tribal Dhokra items are quite precious for all foreigners. All kinds of Dhokra items need to be collected for its preservation in Museums to retain the past glory and cultural identity of certain tribal people and to introduce it as cottage industry for economic development through additional employment / income generation. Somehow, the Dhokra material culture among the tribals yet maintains its traditional uniqueness.

Dance and music are integral parts of the socio-cultural life of the tribals. They strengthen the social bond, integrity and unity among the people. During the dance and music and rituals, they use various types of musical instruments which are of percussion, aerophonic and chordophonic type. The percussion types of musical instruments are idiophones and membrane-phones. The aerophonic are blown and the chordophonic are stringed instruments. The tunes created by using

different musical instruments vary from one instrument to the other. The making process and procedure of use also vary. Differences are also marked in shape, size, materials used in making and beliefs associated with each musical instrument. They use wood, bamboo, creeper, fruits, earthen ware pot, leather and metallic vessels for making different types of musical instruments. In some of the instrument strings, hair of the horse, wax, bone etc. are used. Among different musical instruments mention may be made of single membrane drum, double membrane drum, flutes, violin, tambourine, cymbals, gong, and many others. According to necessity they use bamboo and wooden pieces as a musical instrument. Even the sticks are used to make some sound at the time of dance and music. The variations in different musical instruments are marked in shape, size, design and motifs. The stringed instruments of the Santals, popularly known as Banam, are made in different ways and an individual tries his level best to make it decorative with designs according to his skill and aspiration of the user. The single membrane drum used by the Juangs, engraved flutes of the Kutia Kandha, and blowpipe used in war dance by the Lanjia Saora reveal their respective uniqueness. By and large the tribals used large varieties of musical instruments. But there are community and culture specific items, which vary from one instrument to the other. The use of same type of musical instrument differs from one tribal community to the other.

The tribal crafts and art objects, like leaf umbrella, traditional stick, smoking pipe, personal knife, tobacco container, comb etc. are beautifully designed in their respective pattern and used for specific purposes. Not only in the shape, size, and design but also use of materials in making them vary between two tribal groups. The Juangs use a traditional umbrella, which can be clearly differentiated from the umbrella made and used by the Kandha. The smoking pipe is of different types. The differences are not only marked between tribes but also on basis of social status and sex of the user in the same tribe. The shape, size and type of knife used by different tribal individual and groups also reveal differences at various level. The tobacco containers used by the Kutia Kondh male members beautifully engraved with traditional designs, which are having some socio--cultural relevance in the community. Multifarious combs used by different tribal people reveal their respective socio-cultural background

and origin. There are some other personal belongings, which individual possession are kept with due personal care.

Almost all the tribal communalities of Orissa are having their respective rich heritage of wall paintings. The wall paintings are drawn with specific purpose, which are having socio--cultural or magico-religious significance. The Santals create artistic painting of different animals, birds, trees, flowers and several activities in order to reveal their artistic excellence and love for specific art forms. The Saora wall paintings, popularly known as Idital are not only revelations of their artistic skill in painting but also reflect the imaginative and creative skill of tribesmen. The meaningful paintings of the Dongria Kandha and culturally significant wall paintings of the Bhuiyan imply their artistic vision and creativity. The tools and technology used and pigment prepared following indigenous technology are ecology and culture specific. The Lanjia Saora paintings, its origin and thematic implication have drawn the attention of many great artists. Due to conversion into Christianity, a number of Saora families have abandoned their traditional paintings and some of them have forgotten the designs and motifs. Tribal paintings and their development especially Saora wall paintings and their commercialization deserve special attention. There is ample scope for marketing of greeting cards, screens, and other useable items decorated with designs of Saora wall paintings. There is ample scope to provide employment to tribal youths for generation of income out of their traditional paintings.

Some of the important, socio-culturally significant, aesthetically vibrant, beautiful and well-designed crafts and art objects of different tribal groups are no more used by the concerned community men. Due to socio-economic transformation and change in their religious life, these unique objects have disappeared from the concerned tribal group. However, there are a few tribal skilled craft persons, who know how to make them and their services will be very much instrumental for reviving and developing these crafts for the posterity. Among some of the vanishing arts and crafts mention may be made of Kisan marriage crown, the Juang umbrella and pillar carvings, Dorigria Kandha smoking pipe, Bondo Ringa and grass headband, Didayi textile, Lanjia Saora wall paintings, wood carvings etc. The traditional clothes of different tribal groups are only available as sample pieces in their respective areas. The skill of making traditional

comb is only available with a very few skilled artisans. Due to conversion in Saora areas, the culturally significant and religious point of view relevant wall paintings are no more depicted on the inner side wall of the house. Many of the tribal women have abandoned use of their culture specific jewellery items. The people of their own community have already forgotten some of the indigenous musical instruments. Very good wood carvings on the doors, shutters and the magico-religious pillars of the Kandha and Saora are hardly found in their respective areas. Whatever little is left that is also disappearing very fast. Some of the beautiful and culturally significant designed objects are available as rare specimens, which need to be preserved for the posterity. Some of the skilled artisans even at their old age interested to teach the skill of making certain special items to the younger generations. In this background, attempts need to be made to encourage the interested youths of present generation to learn the technique from the skilled artisans of their respective areas. Revival of certain art objects and their development is very much essential in broader sense of preservation and promotion of tribal material culture and retention of cultural identity of the tribals.

The traditional art and craft objects of the tribes of Orissa are fast becoming objects of antiquity for lack of their promotion under the pressing circumstances of planned induced change and modernization. Despite large scale invasion of cheap industrial products and impact of plastic items some tribal crafts are fighting a losing battle for their survival. However, it is worth mentioning that such dying crafts still retain enough charm and pristine beauty that attract attention of the public world over. Some of the tribal crafts and art objects still remain as forgotten objects. It is high time to revive, develop, promote and propagate these rare objects for interest of the nation.

All the crafts and art objects made and used by the tribal people may not look attractive to the general public. A specific craft and art object is made by them, keeping in view its socio-cultural background. Unless one gets into the socio-cultural implication of the object, he cannot be deeply inspired to understand and appreciate it. In spite of their poverty and seclusion the tribal people in Orissa reveal rich heritage of art and crafts, which deserves admiration and further development. Their art objects are interpreted as strange, exotic and mysterious. One can derive

pleasure by looking at the object provided he has the knowledge about the circumstances in which it is made.

While making an object the tribal artisans give emphasis on their aesthetic socialization, visions and dreams. For tribal artists there is no formal training and he works with a limited number of tools. By and large contents are true and devoted to the traditions along with their approved form and size. The earlier artistic efforts in several art objects reveal their love for nature and culture. The emotional value of the content, the message to be carried, the meaning to be expressed are depicted by means of multifarious designs and symbols. The real appreciation of tribal crafts and art objects depend on their form and content. The form relates to the aesthetic sense and the content is essentially ethnographic. Hence in tribal craft and art objects form and content are inter-dependent. One can observe the influence of aesthetic socialization in their arts and crafts. The tribal ideology and ethics mostly govern the artistic sensibility and there is enough aesthetic awareness among them. In spite of all these they are now susceptible to outside influence.

The tribal art today, in Orissa has remains mysterious. It is difficult to decide what aspects of tribal art are enduring and which of them need to be preserved and promoted. The economic aspects and its commercial production can be examined taking into account the ground reality of their natural and human resources potentiality. The moment it is commercialized, it has to be confined to the aesthetic value of the outsiders. The customers' understanding and their aspirations are to be given top priority.

Critically speaking, there is no doubt that the tribal artisans must be helped to preserve and develop their own distinct way of life and culture. The future of tribal art and crafts should be balanced with certain adjustment and adaptability. But it must not be manipulated from outside rather it should come, from within. The exploitation of tribal artisans is to be deplored but any healthy change in the art and crafts forms keeping their view point and traditions is to be welcomed. The rich tribal heritage manifested in their works should be used as an inspiration for an intelligent linkage with modem creative efforts.

Further, the material culture, hyphenating the wholesome world of tribal community to the complex ridden present civilization, still has meaning and relevance. The cohesive aspects of tribal bonding have their own world of collective unconscious, which lay embedded in the deep layers of their psyche. The downright rejection of these material cultures under the new paradigm of tribal development often has strange results ending in the rejection of the development ethics. In the social cost-benefit assessment of the present day tribal material culture lags far behind in arena of cut throat competition and also in achieving the intended result.

OSD, SCSTRTI, Bhubaneswar

BIBLIOGRAPHY:

01. BALFOUR, H.: 1893, The Evolution of Decorative Art (Percival).

02. BRITISH MUSEUM: 1925 A Guide to the Ethnographic Collections (Oxford University Press).

03. BUCK, P.H. (TE RANGI HIROA) : 1902,1938 Material Culture of the Cook Islands : Ethnology of Tongareva: Ethnology of Mangareva : (Bernice P. Bishop Museum Bulletins 75,92,157, The Museum, Honolulu,).

04. DAS BINODINI : 2006, Orissa's Tribal Art : Its aesthetic spirit. Banaja 2006, (5-12).

05. HADDON, K : 1930, Artists in String (Metheu,).

06. HERSKOVITS, M.J. : 1948, Man and his Works (Knopf).

07. HERSKOVITS, M. J. : 1940, The Economic Life of Primitive Peoples (Knopf, New York).

08. RICKARD, T.A. : 1932, Man and Metals (Mc. Graw – Hill, New York).

09. SAYCE, R.U : 1933 Primitive Arts and Crafts (Cambridge University Press).

10. SCSTRTI: 1990, Tribes of Orissa, Published by SCSTRTI, Bhubaneswar, Govt. Of Orissa.

DONGRIA KANDHA JEWELLERY; AESTHETICALLY PLEASING AND PRETTY USEFUL TOO

Trilochan Sahoo

Introduction:

Man's fascination for jewellery dates back to pre-historic days. To the tribals the jewelry/ornaments are quite aesthetically pleasing and pretty useful too. "Since life's activities have to be imbued with meaning, ornaments soon took on the amulets and talismans, protectors of the body and spirit and symbols of status and identity. ..... It is a characteristic feature of tribal to wear most of the ornaments they possess, both as a measure of security and status" (Jaitely, 1990: 89, 93). Tribals use ornaments, but tribal women are very fond of exotic jewellery. Most of the jewellery is handmade - necklaces made of cane, grass, coins or beads. They use silver ornaments. Also, they use small pieces of wood, glass, peacock feathers, copper for making jewellery and different kind of wild flowers and leaves to decorate their long hair. "Since time immemorial making and adornment of ornaments has become an art. With a treasure of styles, designs, materials and techniques that tribal traditional craft of jewellery and ornaments have been inherited through ages and now have grown to cottage industry. The ingenious traditional ornaments are now not only a great demand among the cross section of people in the country but worldwide.

The Dongria Kandha, a PTG is a section of the Kandha tribe of Orissa. They live in villages inside the Niyamgiri hill ranges of the Eastern Ghats particularly in Rayagara district. They live in villages, which are situated on hill slopes, spurs and valleys in Bisam-Cuttack Block and Muniguda Block of Gunupur Sub-division and Kalyansingpur Block of Rayagada Sub-Division. Swidden cultivation with horticulture is their mainstay. The ethnic identity of Dongria Kandha is attested by the design and pattern of their adornment. For the tribals in remote areas there is fascination for use of the ornaments. "Festivity are marked by the congregation of men and women and xxx in all their colourful dresses and adornments as if competition with one another to attract or get attracted, at the same time to love and be loved" (Nayak, 2006: 33). With this backdrop let us discuss the different kinds of ornaments used by the Dongaria Kandha men and women, their mode of procuring along with the socio-cultural implications and changes.

Jewellery Types:

The Dongria Kandha girls wear three rings in their nose and the boys wear two nose rings. Boys don't use hairpins at bun, anklets and toe

rings. After completion of one month, the babies are adorned with nose rings, earrings, bangles and waist chains. Then their parents add more different jewelleries as the babies grow older day year by year. The women use ornaments, like *Sipna* (Hairpin), *Chipna* (Hair clip), *Aska* (Hairpin / Small knife), *Murma* (Nose/Ear ring), *Nanguli* (Ear ring), *Kagudika* (Neckband), *Mekadika* (Bead necklace) *Taka mekodika* (Coin Necklace) *Ata Suta* (Waist chain), *Teduapaja* (Flat banble), *Kajapaja* (Thick bangle), *Milapaja* (Thin bangle), *Andu* (Anklet) Puyumudi (Finger ring) and Kendukali (Toe ring). Men use less ornaments, like Sireni (Mini comb), *Murma* (Nose ring/ Ear ring), *Kagudika* (Neckband), *Ata Suta* (Waist chain) and *Singidisapa* (Finger ring). This indicates that the Dongria female folk have more attraction towards ornaments than that of their male counterpart. The Dongria Kandha women folk love adornment of ornaments and jewelleries from head-hair to toe. The item-wise discussion of the ornaments is as follows.

Dongria Kandha Belle Wears Traditional Ornaments.

Jewellery used on head: Use of hair clips and silver pins by the Dongria Kandha women and men add to their beauty in the distinctive hairstyle. The girls decorate their heads with as many as fifty types of hair clips and their buns are set with more than ten types of hairpins. *Jatpuri and deta* hair clips are made of iron, brass, copper or silver. Use of these clips keep their hair in the desired position and protect against the wind. *Tirmodera,* a long silver pin, is struck to the chignon so that the hair twist at the back remains in a fixed position. It is a pin fitted at the center of a decorated disc. Besides, four small chains hang from the periphery of the disc. The hair clips are serially fixed on both the sides of the head above the ears. *Sipna* is a kind of scissor like hairpin made of aluminum. It has two beautiful rolled staged flower designs closely fitted to each other. A woman puts it on her chignon at the back of the head. Usually the *sipna* is used on the bun of the bride, and women on different festivals. Besides, the Dongria women fix small knife (*mila katra*) in to the hair on both sides of the head and both men and women fix combs on their head hair.

Jewellery for Nose: The use of a *'Mungeli Murma'* (nose rings) identifies a Dongria Kandha, and so it is a matter of pride for him. This nose rings, after their use, are not gifted to any one. The Dongria nose rings hang and swing below his nose till he dies. *Mungeli Murma* is a nose ring worn by the Dongria Kandha women. It is made of brass or gold and designed by Ghasi, a Scheduled Caste community. A Dongria Kandha baby, after one month of its birth is gifted with *'Murma'* by its parents. A girl puts three rings, two on the upper part of the nose and one in the middle part inside the nose. A boy puts only two rings, one on the upper part of the nose and the other in the middle part inside the nose. The nose rings are usually made of gold. Thus the Dongrias take special care while using the ornaments.

Jewellery for Ear: It is believed by the Dongria Kandha that the use of *Nanguli* (snake shaped ring) keeps snake away entering into the ears during the sleep. So below the soft parts of the ears the women use *nanguli*. *'Nanguli'* is made with a snake shape. A silver stitch is bent and wringed into a snake size and the last part of it is bent like a hook and the upper part of it is made like a man. The ears of Dongria Kandha girls, women and men are bored and fixed with small rings for the decoration. According to the Dongria Kandha custom, about 16 holes are made on ears of a girl after her birth and the rings are put in these holes. This is called *murma*. The Dongria male uses a single *noli* (ear ring) in each ear. The *Kiyu murmas* are small rings, made of Gold and silver, put into the small holes made on the ears of a girl. Besides, they wear one *Kute* (ear bolt) on the upper part of each ear. *'Kute'* is made of gold or brass. *'Kute'* is a bit wider and sharper than *'Murma'* and the lines on the *'Kutes'* made them more attractive.

Jewellery for Neck: The Juvenile zest of getting love in Dongria society is best expressed through use of the necklaces. *Mekadika* is a kind of glass beads necklace with different colours, like red, yellow, blue and black. A Dongria Kandha boy generally wears five to six or even more necklaces of this kind. On the different occasions he gets these gifts of necklaces from different girls. The glamour of these necklaces really fits the fat figure of Dongaria Kandha. Being pleased with the gallantry, dances, songs and humors girls offer their love to the boys. Dongria Kandha maidens are very fond of *Mekadika*. They use many types of *Mekadikas* such as *Pitda, Kala, Kambiti, Murmanga, Hinga, Kidti, Teba, Kagudi* etc. The different names given to these necklaces are based on the colour of beads, designs and materials used. The girls also love to wear the necklace called *Ahali Hara*, which is made of different coins. The *Ahali Hara* is a set of coins (50 paise and I rupee) in a string having holes on to the coins. Girls show their economic status wearing this type of necklace. The neckbands like

Kagudi or *Khagala*, made of iron, silver and aluminum is also very attractive. It's a round shaped ornament worn round the neck of a girl. The neckband is framed on a strong circular shape iron wire with hooks at its two ends. It is made by the local Ghasis. At the age of five a Dongria Kandha girl starts wearing *Khaglas* (neckband). A maiden uses seven to eight *Khaglas* in her neck. At times, the Dongria Kandha women, girls and children also put a kind of bead necklace round their neck, which is made of about 300 very small rounded beads, like mustard seeds, set in a thread. Many well-to-do females wear such nice necklace. Besides, a girl wears *Kambiti,* a bead necklace made of small glass balls of different colours. The Dongria use a *kaincha mali* tightly tied round the neck. They also use *mali* made of brass.

Ornaments for hands: Dongria Kandha women use a special type of bangle, namely *Tedwa,* in hands for decorative purpose as well as a measure to save their modesty. The Dongria women use 15- 25 bangles and *khadus*, which are of much social value. The *Tedwa, khadus* and bangles of different designs adorn the hands of women. *Pajan or'Kayumala* is a kind of bangle worn by a "Dongria Kandha". women. It is made of brass and aluminum. The Dongrias with the helps of the local artisans make these ornaments with all possible artistic care and different flowers and geometrical lines are engraved on them to make the designs attractive. Every married and unmarried young woman wears such *Kayumala* bangles, though the young boys and old women wear comparatively less. Unmarried young girls decorate their hands with varieties of bangles during their dormitory life and early years of marriage. Among the bangles, '*Tedwa*' is a very thick, heavy and prominent one, weighing about 250 gm. Often it is used as a weapon for personal safety.

Ornaments for Finger: Dongria Kondh don't leave their fingers uncovered. They wear at least one ring in each finger. Even they use multiple rings in each finger. They use different kinds of finger rings (*mudi*), made of metals like silver, bronze, brass and copper and most often they present the rings to their lovers. The rings are decorated with different motifs and designs. Their rings are named differently according to the use in the different fingers. The *puyu* ring is put on thumb and on forefinger, *tamba* ring on middle finger, *baras* and springs on ring finger and *muya* on the little finger. The *puyu mudi* is is mad of bronze, designed and finished by the Ghasis artisan. There are four beautiful round shaped flowers at the top of the ring. The middle part of every flower is designed and crafted with different pictures. *Tamba mudi* is a coiled ring. It is made of copper and found in the market. The *rasa mudi* or *ranga pajan* is made of silver and put on ring finger. Its not quite round shape - 4 small silver stitches are

bent and at the two ends two roses are made. The two ends of the ring are not joined together. The *'singri sapa'* ring is made of brass and silver, the middle part of which is crafted with beautiful flowers and different kinds of linings. It is made and sold by the Ghasis. The *muya ring* is made of silver and put on the little finger. The ring is designed with a reflection of mango tree and its leaves and that indicates inseparable attachment of Dongria Kondh with the bounty and beauty of nature.

Ornaments for Waist: The Dhangadas use *ata suta* (waist thread/ chain) and the Dhangidis waist *dory*. Dhangidies use silver threads round their waists. It is costlier and sold in the market. Still a Dhangidi manages to wear three to four threads at the age about 10 years. The use of the waist thread by the Dhangidies prevents their clothes from sleeping away. Using this, they make pockets on their cloth near the waist part that help them carry different things.

Ornaments for Foot: The feet of the Dongrias are also not free from the touch of ornaments. Usually they adorn their feet with anklets and toe rings. Anklet *(andu) is* a specially made foot bangle made of brass. It is about one kilogram and worn by some matured girls. One finds it very difficult to put it on the foot. The part of *andu* that rests upon the joint is semi flat and doesn't give more pain. The linings drawn on this bangle make it more attractive. The dance becomes really fantastic and amazing when Dhangidies use this. Dhangadas get fascinated to see this and dance with special rhythm. *The Dongria use* toe ring (*kada mudi* or *amta mudi*) and other finger rings of the foot (*Jhat asi mudi*). Both the rings, *amta mudi* and *Jhat asi mudi*" are made of brass. Dhangedies of ten year old or more than that start wearing these rings.

Procurement of Jwellery:

The Dongria Kandha craftsmen make by hands some of their ornaments/ jewellery by using raw materials gathered from the forests. A lot of effort and skill goes into making even a small piece of hand made jewellery. They also purchase some ornaments/jewellery from the local weekly hats/markets. Mostly, they procure ornaments through the neighbouring SC (Ghasi) community. The Dongria also use of materials and natural objects sourced from the forest collections and metals available in the markets for manufacturing the ornaments. "Fruits, roots, leaves and seeds, stones of different colour, teeth, bones and nails of different animals are also used in the Manufacturing of ornaments. The expertise of ornaments and jewelleries is seen with the tribals when they use different metals like iron, copper, aluminum, silver, brass, gold and a kind of white metal in their making" (Sahoo, 2006). Moreover, getting decorated with

Jewelleries is also a societal necessity in which the tribal youths fancy; fashion and minds' eye are felt. On the eve special occasions, such as dancing or marriage ceremony they use floral ornaments in addition to the metal ones. The ornaments of the Dongrias are the products of the ingenious manufacturing of the village artists, like Dom/Ghasi, the local Scheduled Castes but the motif are designed, and values are added on them according to the cultural commanding of the Dongaria Kandha. The Dongria Kandhas, who have special interest in metal ornaments, contact the jewellery artists of different castes, like Ghasi, Muli, Thatari, Kansari, Bania etc. in the neighborhood. But, among the scheduled caste artisans, the Ghasi are the most recognized jeweller for the Dongria Kandhas.

Social implications:

The tribals wear most of the ornaments as a measure of security and status. The Dongria Kandha people show their distinctiveness in their clothes, adornments and hairstyle. From a distance the very look of person's wear explains that he or she belongs to the Dongria Kandha tribe. One could know the socio-economic status of a Dongria Kandha person from the magnitude and worth of ornaments s/he wears. Economically sound tribals wear gold ornaments but use of gold ornaments of more weight indicates the socio-political status of the Dongria Kandha headman. Besides, the religious functionaries, like Dongria Shaman, Beju/Bejuni, etc. adorns with glittering gold ornaments to draw attention of gods and goddess for the welfare of the community. While the newly wedded brides use more ornaments, the mothers, the old women and the widows reduce use of ornaments in course of time. The ornaments and jewellery they use help add their bodily beauty. The bachelors (Dhagadas /Dhangidies) adorn ornaments fully to attract each other. Dongaria Kandha boys and girls exchange gifts of ornaments in the dormitory as symbols of love. The Dhangadas present finger rings, hair clips and pajas to their beloved ones. Out of love and affection a maiden sometimes puts a clip into her lover head hair. About 15 to 16 holes are made on ear of a girl after her birth and the rings "Kiyu Murmas" are put in these holes, which symbolize the Dongria Kandha custom. The jewelleries on the wrists and arms and foots are used to combat the enemies. The metals are the best possible weapons for the Dongria Kandhas to protect from wild animals and during quarrels with outsiders. Besides, the costly jewelleries provide economic support to the Dongria Kandha families at the time of hardship.

Conclusion:

The uses of ornaments by the Dongria Kandha and their display in the Tribal Museum in Bhubaneswar reflect tribal ethos. It gives guarantee of their ethnic identity to the outsiders. This tribal traditional art life has

undergone some changes. Now, the ornaments and jewellery are manufactured in the modern designs and motifs that take care of the tests and choices of young tribals. Like other tribals, modernity has brought forth some perceptible changes in the design of the traditional ornaments of the Dongria Kandhas. As such, the traditional ornaments/jewellery, both in quantity and quality, are losing their implications and importance to the young generation. However, the adult and old Dongrias dwelling in remote areas prefer to uphold the making and use of the traditional ornaments. The tribal Museum has a good collection and display of Kandha jewellery, most of which are handmade, with a view to preserve their material culture. The current forms, fashions and designs of the tribal jewllery/ornaments have a good market demand, within and outside the country. External efforts are now put up thorough voluntarism for backing-up the manufacturing, processing and marketing of tribal ornaments/ jewellery. The objective behind it is to create employability and open income avenues for the tribal artisans and entrepreneurs.

References

1. Anwesha Tribal Arts & Crafts, 2005: Crafts of Orissa, A product catalogue.
2. Devi, V. 1972-73 "How and What the Kuvi Kondh Adorn", Adibasi, VOL. XIV, 1972-73 No 1, TRB, Bhubaneswar.
3. Jaitly, J. 1990: The Great Tradition of India, Tiger Books International, London
4. Majhi, G: 1998, "Adibsi Alankara", Banaja, ATDC, Bhubaneswar.
5. Nayak, P.K. 1995 "Elementary structure of beauty and love: Exploring into cultural variation in Koraput Complex", Banaja, ATDC, Bhubaneswar.
6. Sahoo, A.C. 2006 "Aesthetic Manifestation and the Socio- Cultural Implication of the Dongria Kondh Jewellery", Banaja, ATDC, Bhubaneswar.

***(Research Officer, SCSTRTI, Bhubaneswar).**

INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE MAPPING OF FOUR TRIBAL COMMUNITIES OF ORISSA

Jyoti Prakash Rout
Kalpana Patnaik
Jayanta Kumar Sahoo

Heritage has been described by Germaine Greer as "the Cultural expression of what makes us, what we are, our spiritual DNA". The Intangible Cultural Heritage (ICH), according to UNESCO convention held in October, 2003, "means the practices, representations, expressions, knowledge, skill as well as instruments, objects, artifacts and cultural spaces associated there with those communities, groups and in some cases, individuals recognize as part of their cultural heritage". Sometimes called as Living Cultural Heritage (LCH), the Intangible Cultural Heritage(ICH) is "manifested interalia in the following domains:

- Oral traditions, expressions and language;
- The performing arts;
- Social practices, rituals and festive events;
- Knowledge & practices about nature & universe;
- Traditional craftsmanship".

Some of the salient features of Intangible Cultural Heritage (ICH) are as follows:

- The Intangible Cultural Heritage (ICH) is transmitted from generation to generation primarily in the form of oral tradition.
- ICH is subjected to Constant Collective recreation by Communities and groups in the form of their response to environment, their interaction with nature and their historical condition of existence. A sense of identity and continuity is fostered through it.

Last but not least, its safeguarding, 'promotes, sustains and develops cultural diversity and human creativity. Cultural diversity according to the Universal Declaration on Cultural Diversity by UNESCO 'is one of the roots of development' and is "as necessary for humans as Biodiversity is for nature". This reinforces the concept of culture as an input in development transcending the myopic vision of only growth as the yardstick of development.

The UNESCO, had assigned the Research Project on "Safeguarding Living Heritage, particularly through the Promotion and Implementation of Intangible Cultural Heritage Convention in 4 (four) tribal populated districts of Orissa in favour of Council of Professional Social Worker, a reputed NGO of the State of Orissa in collaboration with Sch. Castes & Sch. Tribes Research and Training Institute, Bhubaneswar. The author is the Project Co-ordinator of the Cultural Mapping in tribal communities of 4(four) tribal populated districts of the State such as Malkangiri, Rayagada, Gajapati & Mayurbhanj. The Research Officer of SCSTRTI and the Research Associate of CPSW had provided and assisted in getting the primary & secondary information related to the Project work.

The following are the objectives of the study and information were gathered from secondary sources as well as through field work

- To develop a core data-base on Cultural Resources of the tribal communities, such as the Bondo(Malkangiri), Dongria Kandha(Rayagada), Lanjia Saora(Gajapati) & Santal(Mayurbhanj) by collecting data on their heritage places/ places of historical significance, traditional crafts, festivities and performing arts and oral traditions.
- UNESCO has provided templates on Events, Craft, Performance & Oral Tradition & Heritage.
- The tribal communities mentioned above were consulted on their interest and concern for the optimal use of Cultural resources for local development.

The tribals in India live in the forests, hills and isolated regions known as a rule by different names meaning either the people of the forest and hills or the original inhabitants and so on. The popular names are: *Vanyajati* (castes of forests), *Vanvasi*(inhabitants of forest), *Pahari*(hill dwellers), *Adimjati*(original communities), *Adivasi*(first settlers), *Janajati*(folk people), *Anusuchit Janajati*(Scheduled tribe) and so on. Among all the above terms 'Adivasi' is the most popular one and 'Anusuchit Janajati', the Scheduled Tribe is the Constitutional nomenclature.

The ancient and epic literatures, the Vedas, the Purans, the Ramayan & the Mahabharat, present good accounts about the peopling of India. All these emphasize that India is inhabited by several types of tribes or people.

The tribal folklore, folktales, folksongs, folk-music and dance, craft, wood carving and their countenances combine to offer them an aesthetic life which is worth mentioning. They are also fond of riddles and practically everybody knows some, but a few of them are famous for their repertoire. These arts present a vivid picture of tribal life. Various aspects of tribal life, such as their economic, social, conjugal, sacred, their thoughts, their cattle & poultry, agriculture are also amply represented in their folklore, art & crafts. Their keen observation and powers of graphic as well as symbolic description may easily be noticed through their folk art. Folklore is the mirror of the tribal culture. Folk-art is part of the culture but not the whole of it. It includes myths, legends, tales, proverbs, riddles, songs, folkdance & music and also folk carving either on wood, wall, cloth and so on so forth.

IMPORTANT CHARACTERISTICS OF THE FOLK-ART ARE:

(a) It is oral and bear folk character,

(b) It is transmitted from one generation to another,

(c) It has various materials, like tales, songs & folk arts, folk language or speech, art like carving & painting & handicrafts, like weaving, etc.

Orissa is home of as many as 62 Scheduled Tribes. In the ethnographic map of India, Orissa occupies an important place for it is inhabited by largest number tribal of communities as compared to the other States & Union Territories. The total Scheduled Tribe population in the State as per 2001 Census is 8,145,081 which accounts for 22.13 per cent of the total population of the State. The tribal communities, in varying concentration are found almost in all the districts of our state. Highly tribal concentrated districts are Mayurbhanj(a study area for the Santal Communities), Sundergarh, Koraput, Nabarangpur, Rayagada(the second study area for the Dongria kandha tribe, a sub section of Kandha), Malkangiri (the third study area for the Bondo tribe, a P.T.G.), Keonjhar & Gajapati (the fourth study area for the Lanjia Saora/ a sub section of Saora).

Each tribe has a cultural identity of its own. The cultural identity and distinctiveness of each tribe are manifested in its language, social

organization, rituals, festivals, traditional heritage and also their dress pattern, adornment, art and craft.

There are individual tribes having ethno-cultural variations among sub-tribes. For example, the tribe Kandha has sub-tribes such as Dongria Kandha, Kutia Kandha, Malia Kandha, Pengo Kandha etc. The Saora has sub-tribes, like Lanjia, Arsi & Sudha, etc.

The majority of tribal communities of Orissa are divided into exogamous clans, some having totemic symbols, others being non-totemic. The Saora is one of the tribes which is reported to have no clan system but a system of descent groups, known as *birinda,* lineage. The Bonda is one of the tribes who had a dual social organization, otherwise known as *moiety* system where there is *moiety exogamy*. Besides this, tribal communities in general exhibit strong bonds of lineage brotherhood and in most cases all the tribal communities' intense relationship, which characterize members of an extended family at the functional level.

Tribes, like the Bonda, Dongria Kandha, Lanjia Saora & Santal exhibit their distinctiveness in their clothing, adornment, hair style etc. From the very look of men's wear or a women's wear one could know which tribe he or she belongs to. However, from the men's wear & women's wear of some other tribe one cannot be as certain as to their identities. Nevertheless, each tribe has its peculiarities.

The above tribal communities observe a number of festivals and rituals throughout the year. The important festivals and rituals (tribe wise) are given below:

Name of the Tribe	Festivals/ Rituals	Month of observation	Event in brief
Lanjia Saora	Uroy-n-a-Adur		Related to a kind of millet.
	Ganugey-n-a- Adur		Related to sweet potato.
	Kondem-n-a-Adur		Related to a course variety of corn grow in the hills.
	Kuroj-n-a- Adur		Related to a kind of a
grass.			
	Osa-n-a- Adur		First eating of minor millet.
	Rago-n-a- Adur		First eating of *Kandul* (red-gram).
	Tanku-n-a- Adur		Storing of mango kernal.
	Uda-n-a- Adur		Ritual before village deity for eating new mango.

Santal	Erok-sim	Jestha (May-June)	For sowing seeds.
	Hariham-sim	Sravan (July-Aug)	At the time of sprouting seedling.
	Iri-guldi-sim	Bhadrab (Aug-Sept)	Offering small millets to deity.
	Saharai	Kartik (Oct-Nov)	Cattle worship.
	Jantal	Pusa (Dec-Jan)	First eating of rice.
	Magha-sim	Magha (Jan-Feb)	Dancing and merry making.
	Baha	Chaitra (Mar-April)	Ritual for first fruit of *Mahua* and ceremonial hunting.
Dongria Kondh	Meriah/ Meria	March - April	Ritual with buffalo sacrifice for well being of the people, better fertility of the soil and health and happiness of the villagers.
	Ghantaparab	Baisakha(Apr-May)	For fulfillment of wants.
	Mandiarani	Shraban (July-Aug)	For harvest of ragi.
	Dhannuakhia	Bhadrabh(Aug-Sept)	First rice offering to village deity.
	Pidika	Aswin (Sept-Oct)	Bumper crop of castor seeds.
	Punapadi	Kartik (Oct-Nov)	First eating of red gram, small millets and jawar.
	Bihanpuja	Chaitra (Mar-Apr)	Ritual for sowing seeds.
Bonda	Sume-Gelirak	Jan-Feb (at the fulmoon of Pusha)	The first fruits fester of the new beans, after this grass may be cut and *kerang* branches brought from the forest.
	Gunom ceremonies	February- March	Wedding and the final bringing of brides to their husband's house. Seed-beds are prepared in the irrigated fields and rice is sown and ploughing begins. New clearings are down. Ploughing and transplanting of rice-seedling. New houses are built and agricultural activities in the field.
	Giag-Gige	April (at the full moon of Chaitra and lasts over a fortnight)	Community ceremonial hunting with dancing in full swing. The first fruits of new mangoes. Forest-clearing and fired and sowing of small millet. Weaving continues.
	No specific ceremonies observed	May	Work in hill-clearing continues, un-burnt wood is collected and burnt. Millet is sown. Weaving continues. Houses are carefully thatched against the rain. Fire wood is collected.
	No specific ceremonies observed	June	Rains begin, leveling of agriculture field and sowing of dry rice and the millets, clearing in the swiddens and preparation for the rains.

Gadar-Gige	July	To protect cattle from disease.
Gersum-Gige	July	The feast of new mango kernel-, gourds and Roselle after which bread and gruel can be made with kernel-flour. Spinning and weaving are tabooed till January.
No specific ceremonies observed	Aug-Sept	Boys begin their visits to the girls' dormitories in neighboring villages and continue to do so till the end of the year. Weeding in fields and clearings. First fruits of the Maize crop. Women collect bamboo shoots.
Dassera Festival	October	Tribute is sent to the Maharaja of Jeypore and festivals is observed after a fashion in the Barajangar villages. Larger and more advanced millets are reaped and roasted husked and eaten at a ceremonial feast.
Gewursung Festival	November	Corresponding to the Hindu Diwali. Crops are guarded day and night and the villages are almost deserted. Brides are sometime brought new to their husband's homes.
No specific ceremonies observed	December	Reaping of rice, millets and crops in the hill-clearings.

LANJIA SAORA:

Lanjia Saoras observe several festivals associated with crop harvesting. Harvest festivals celebrated in a most emphatic way. The gods are the real landlords of the field and for them tribute must be paid.

Rago-n-a- Adur, is one of the major Saora festivals, for the harvesting of the red gram, which falls in December or January. The custom at this festival is for the priest or shaman to observe it privately in his own house and for the rest of the villagers to follow for a week or even a month later. After the priest has concluded his own rites, he and his immediate household eat the pulse, but none else until the general celebration has been observed.

On the day of the festival, the drummers go round the village visiting each shrine in turn. The dancing is continued. The villagers go for the hill clearing to gather bundles of the pulse and collect gourds of palm wine. Women repair and wash the shrines with red earth and water. The *Shaman,* after making the usual offerings in his own house, goes round the village shrines, tying bunch of pulse on the roofs and pillars, and offering rice and wine. Villagers offer pulse to the ancestores. In the afternoon, there is a rite for the protection of cattles. The ceremonial dance comes to an end after the festival is completed. They bid farewell to the gods, with lot of respects.

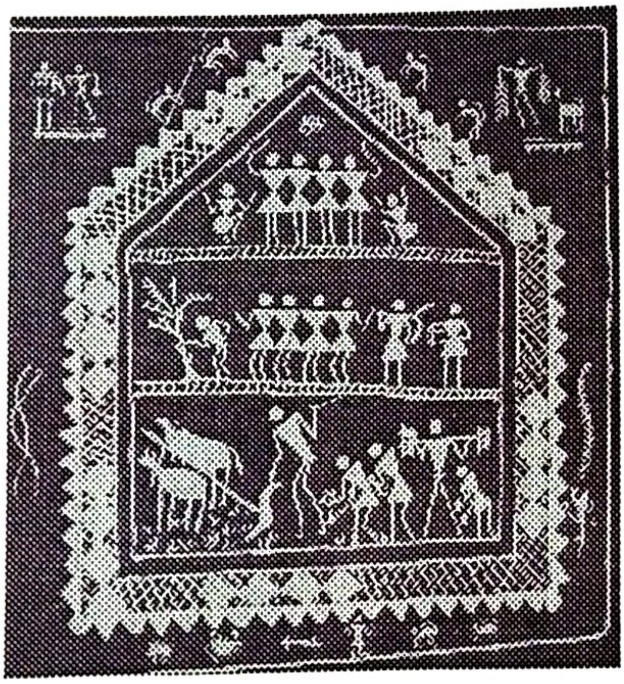

Idital for harvesting of red gram

SANTAL:

Soharai Parab is an important festival of the Santals which is observed during Kalipuja (October-November) for the *Soharai bonga.* Mud plasters are painted with attractive designs given on the floors and walls. This festival is otherwise called the "festival of cattle" (*Mone Maha Soharai*) observed for five days but it is actually observed for four days.

First day is called "*Um Maha*" males of the village assemble. Naike, the priest worships the Goddess *JaherEra, Moneko-Turuiko* and *LitaGosain.* The cattleherd boys of the village are called to bring the cattle trample on the magic square where an egg is placed, and the cattle are taken towards the magic square. Any cattle treads on or smells at the egg is caught and the legs are washed, horns are anointed with oil and *sindur* and bless the cattle by singing songs with musical instruments. Womenfolk perform the waving ceremony.

In the afternoon Danta dance is performed in the Akhra till up to third day where *khuntau* ceremony is performed in the village street. Male folks perform musical instruments, like *Tumdah, Tiriau* (Flute) and sing songs and tease the tied animals. Fourth day is called *Jayle Maha.*

Their strong community feeling is demonstrated on this occasion by observing rites connected with life cycle.

Once upon a time, Santal people forced the cattle to work hard and did not take care of them. All the cattle left villages and went to forest. People searched the left cattle but could not find them. Santals asked *Marang Buru* and other gods and goddesses. In reply gods and goddesses replied that cattle have been hidden by them because people were not respecting and not taking care of the cattle population. In the advice of gods and goddesses, people started worshipping inside the cowshed and celebrated a festival for the cattle population once in a year.

Transmission of skills associated with the festival from one generation to the next is spontaneous because every body, including young and old one, learn all the activities by participation during the festival.

Most interesting part of the festival, which is the activity of "*Khuntau Maha*" is gradually declining because of construction of concrete roads in the village. But other practices of the occasion are not changing. In some villages having concrete roads perform third day activity in an open field if available, otherwise, not.

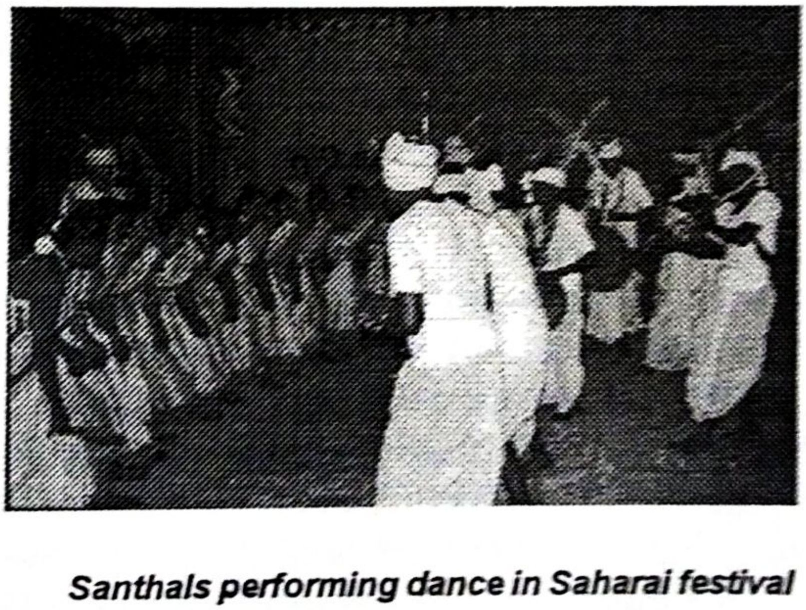

Santhals performing dance in Saharai festival

The man playing MADALA

DONGRIA KANDHA:

The Dongria Kandha believe that if the mother earth is dissatisfied then they cannot get crops of any kind. In the past, the rain did not fall for long time. Not a single seed possibly sprouted. The Dongria Kandha became hopeless. With utter surprise, the *Bejuni* got possessed by a sprit. She danced in trance. When people enquired she told that there was no rain because of wrath of *Tari penu*. She demanded human blood to be sacrificed and then she would be satisfied. *Jani* searched for a man to be sacrificed. Ultimately the *Jani* succeeded in catching hold of a person. The sacrificial auspicious moment was fixed by the *Jani*. But some how the news sneaked and the man escaped just before the propitiating time. The *Jani* became illusion and broken. He immediately searched for a substitute. The *Jani* immediately thought of his own daughter who was a *Kania*. The *Jani* bathed his daughter with oil and turmeric and dressed her with a piece of red cloth. He offered her *salap* (liquor) and others too drank the *salap* and danced madly. When they danced along with music it reached its highest pitch, the *Jani* slashed the head of his daugher with a *tangia*(axe). The *Darini Devata* quenched her thirst and the people were resorted to normalcy. From that day the practice is in vogue in the Dongria Kondh society. They call this as *Toki Parab*. The oral tradition of the folktale forms an integral part of the Dongria Kandha society.

It is the biggest festival observed by the Dongria Kandha in community level in any one of the villages of a Mutha for 8 days. The people of other Muthas are also participate. If there is no bumper crop, the festival may be postponed to the next year as it involves lot of expenditure.

To observe the Meria ceremony the decisions are taken by the elders of the villages under the leadership of the Mutha/ Mandal. Decisions are also taken with regard to the date and place for observance, contribution to be given by each household, selection of volunteer, and collection of necessary articles, Bejunis are invited, services of the Lamba and Janis are requisitioned and list of invitees from other Muthas is also prepared and specific responsibilities are assigned. All these decisions are taken and necessary arrangements are made at least a month in advance. Until the ceremony is over, all the works are suspended and all the people remain agog with pleasure and happiness for the forthcoming ceremony.

Meria Festival is the most awaited one and the Dongria Kandha observe it with great joy. To propitiate goddess earth(Darani Penu) it is reported that they used to provide human sacrifice in the past. But this practice has already been abolished, and nowadays as a substitute they offer buffalo sacrifice. *Darani –Lamba,* usually takes the lead in organizing the ritual, who propitiates *Darani Penu* on this occasion. He is assisted by *Janis, Ichan-Janis and Pujaris*. Friday of the week is selected as an auspicious day for the ceremony.

In every Dongria village, a set of traditional village leaders and village council exercise control. They shoulder all responsibilities, participate in social activities and influence life of their fellow men. The *Jani,* the Priest, is the formal secular and ritual head of the village and participate in village council meetings. All important matters are brought to his notice for his interventions. He can alone worship the supreme deity, the *Darani Penu*. His post is hereditary and he does not demand any remuneration for his services. But as per tradition the villagers give to him the head and share of the meat of sacrificial animals in communal ritual and hunts. He holds the highest and prestigious post in the village and commands respect from his fellow villagers. The Bishmajhi, is the revenue collector and village fund manager. His secular position comes next to *Jani*. He collects land and forest revenues from households and imposes fines to the offenders. When *Jani* is absent he presides over the

village meetings. He does not get any remuneration. Barika is the village messenger who comes from Domb community. He circulates information of various events to the villagers and collects cash or grains from villagers as per the instruction of village headman. He fixes rates for each produce. He reports criminal offences to the police in consultation with the *Bishmajhi* and the *Jani*.

The statutory Panchayat raj system has emerged with a set of elected leaders, like ward members, sarpanch, chairman, panchayat samity and block/ zilla Parishad chairman. They look after development works liasioning between the people and government and other external agencies.

Protective enclosure during Meria Festival

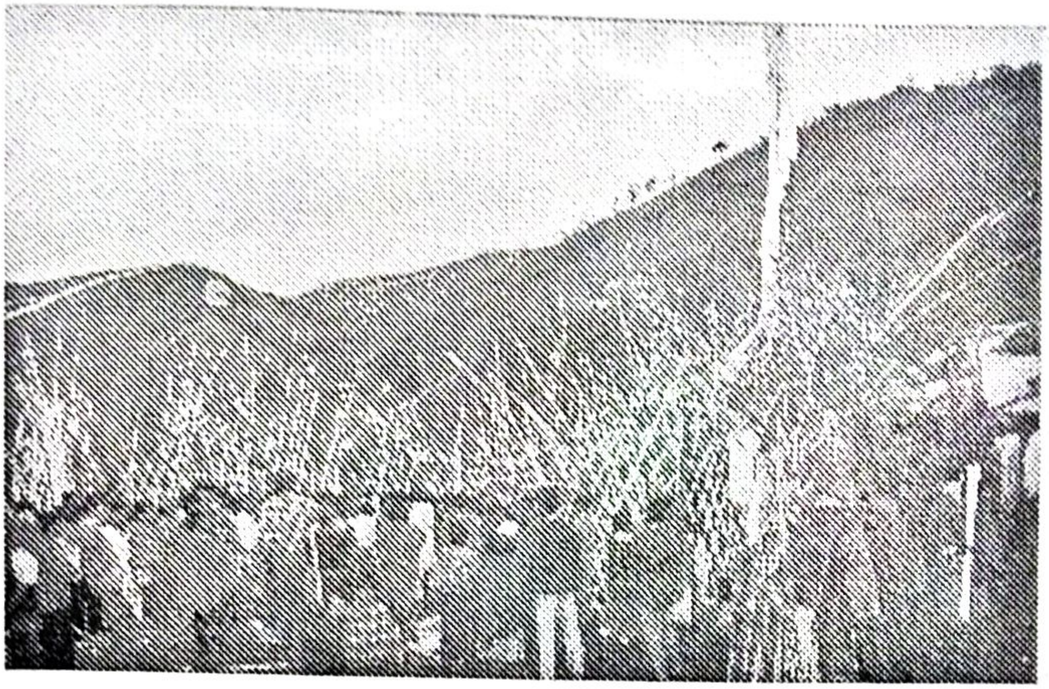

Neighbouers witnessing the proceedings of Meria festival

Ceremony before the Maria Festival

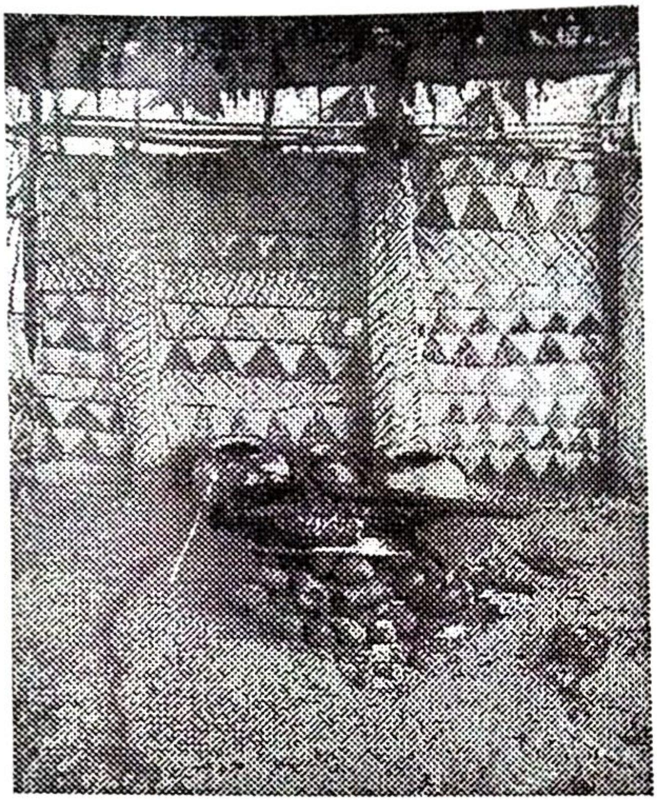

'Sadar'- the seat of Dharani Penu

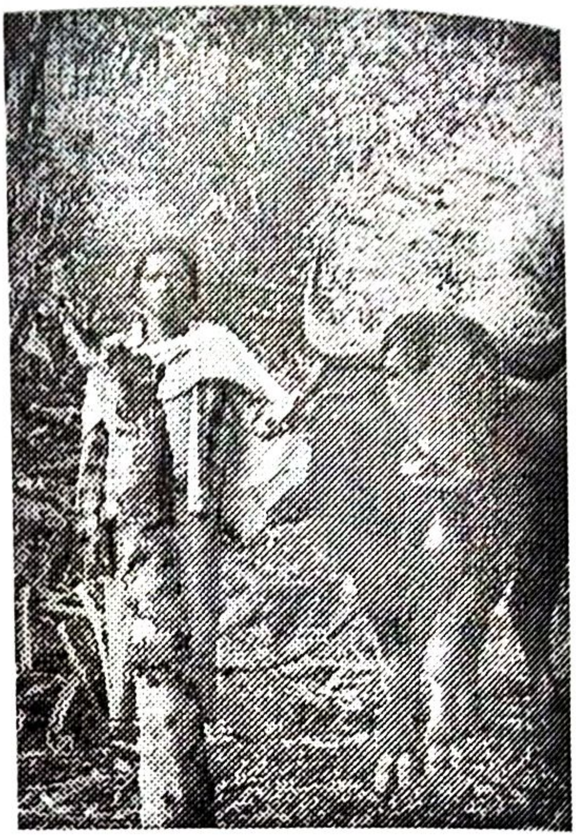

The sacrificial Buffalo

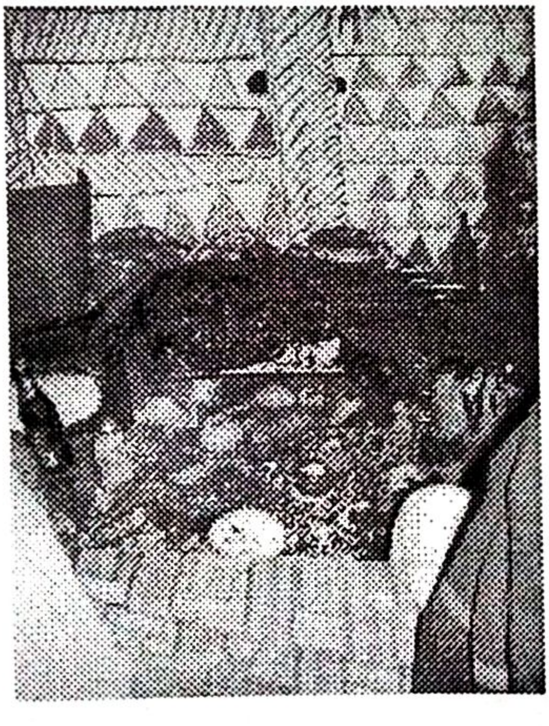

Weapons of Maria Sacrifice

Jani performing the ritual

The man who Struck the first chop to the Meria animal

Head placed in front of the Sadar

Flesh of the buffalo for distribution

BONDA:

Sume-Gelirak Festival is the main occasion of Bondos held in the month of Pusa during the full moon where new grass and kerang branches may not be cut and fetched from the forest and new yarn should not be spun though old yarn may be woven.

The ceremony begins on a Sunday and continues for ten days with routine propitiation of demigods and demons. Three special kinds of foods are enjoyed. These foods are offered to *Bursung* at the *Sindibor* and the rest distributed among the neighbours. Castigation ceremony is observed by the little boys. The *kindingsagar* (sacred drum) brought from the Sisa's house and beat near *Sindibor* where people assemble. Small boys arm themselves with long switches-sago palm branches and stripped the leaves and pairs stand before the *Sindibor*. They hit each other as hard as they can and the backs are covered with weal. They bite their lips with all the strength they have, while the drums chatters and the crowd applauds. When it is over they compliment and embrace and this continue in rotation. The Mothers hover round with oil and smear on the wounded portion. Sisa offeres them *kirimator* cakes and performs the ritual of cutting grass and kerang branches.

According to Bonda legend the festivals were laid down in detail by a bean-vine in the days when vegetable grew:

During Pusa full moon, the wife of a Sisa was pregnant. She had a desire to eat beans. She requested her husband to get her some. Sisa obliged and as he stretched out his hand to pick them, the bean-vine said, 'Don't pluck my fruit'. Why not, asked the Sisa. The vine replied that the Gods should enjoy the fruit first, then you, the men. The but how can gods eat you? The vine replied, on the Saturday clean your houses, on the Sunday make offerings along the path and eat me in the name of gods with rice and goat's flesh. And it proceeds to detail the whole programme. If you fail in this, it added 'your race will be destroyed'. Since then beans have lost the power to talk for the child in the womb cursed them, saying, 'I had a longing to eat you, but it was denied me. So from this day you will never speak.

Seven brothers were hunting. They grew weary and sat down to rest beneath a sago palm. Presently a little sap dripped down onto one of them. One of them had a pipe in his hand and he unrolled the leaf and

caught a little of the sap. He tested it and found it sweet and also refreshing. He climbed up and cut the tree a little and more sap come out and there was enough for them. But they found it troublesome to stand beneath the tree and try to catch the sap in leaves, and soon they learnt how to tie a pot in the branches and collect it that way.

This festival/ Ceremony is transmitted orally from older generation to younger generation because of the participation by both old and young generation.

The exact time for commencement of axe-cultivation or popularly known as Podu cultivation is determinded at the end of Sume-Gelirak festival. The village priest ceremonially initiates the task of cutting the clearings. Nowadays this is not a very heavy work for there are very few big trees and the main business is done by both men and women within their community. They clear the grass and cut shrubs and saplings. Mango, Jackfruits Tamarind and Sago-palm are speared but every thing is cut. In the month of March and April men fire the dry grass and branches. They do not rake ashes over the ground, nor do they bring branches from neighbouring woods to increase the quality of ash. The Bondos prefer to cut bamboos for they believe the woods yield the best manure and the roots prevent erosion.

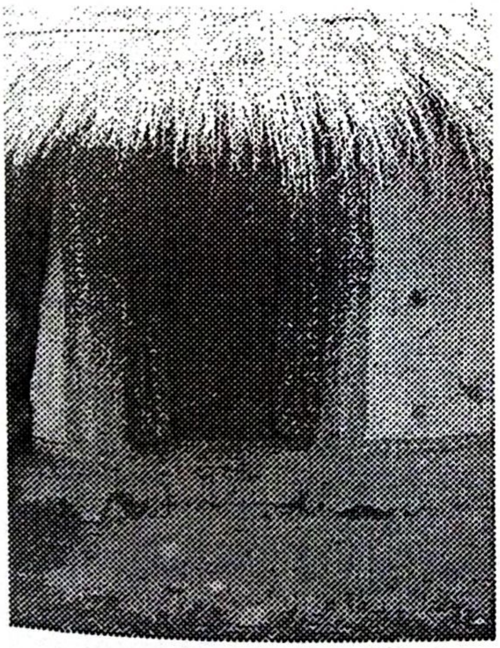

Door Paintings done during Sume-Gelirak festival

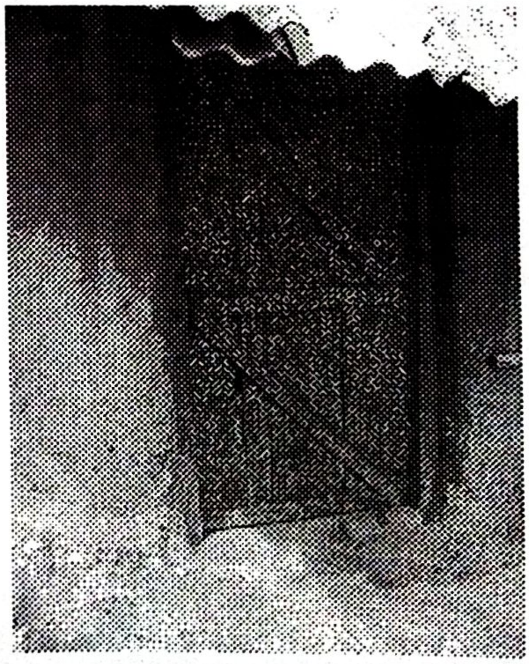

Even Bondos decorate their doors in the modern huts

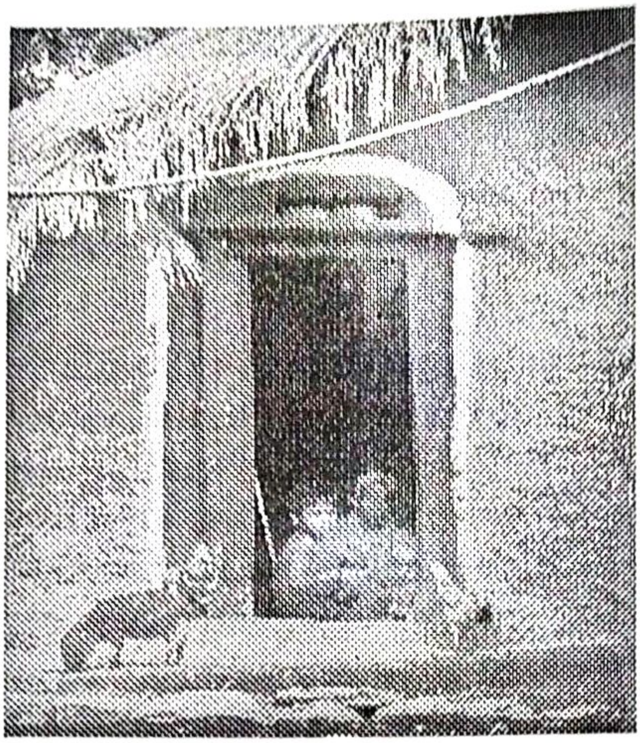

Love for keeping animals and birds within their house

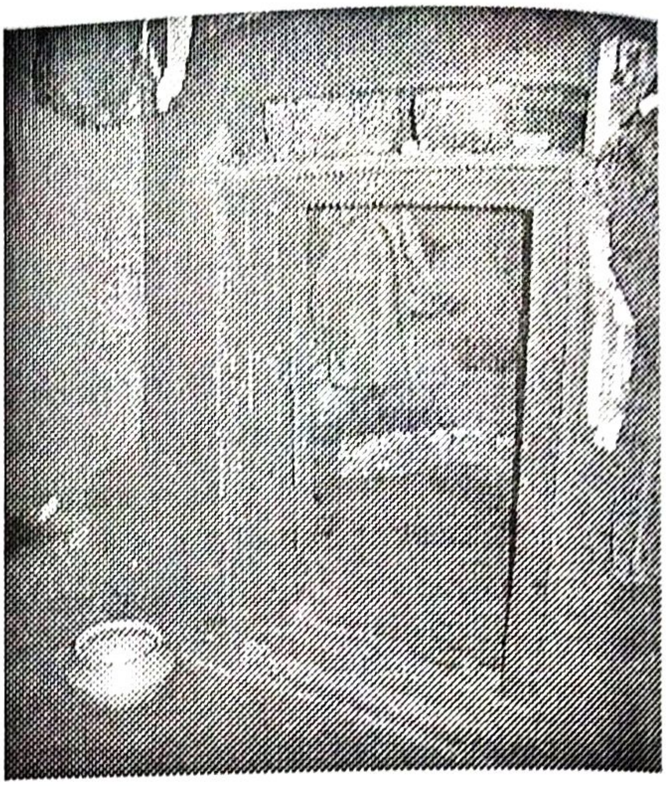

Storage of grains and main living room

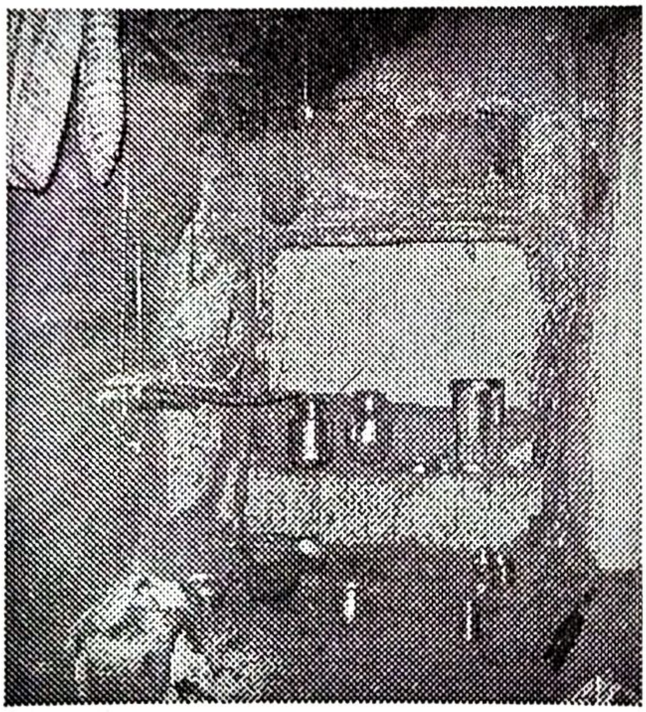

The kitchen and the cooking untensils

Kindingsagar the sacred drum hung in the Sisa's house Used for Castigation ceremony

For self defense Bondos keep their bows and arrows in the safety place

TRIBAL DANCE :

The tribals of the region, like other tribals in the rest of the Orissa, have retained the rich and varied heritage of colourful dance and music which are integral part of their culture. It is mainly through songs and dances the tribes seek to satisfy their inner urge for revealing their soul. The performance of this gives expression to their inner feelings, their joys and sorrows, their natural affection and passion and their appreciation of beauty in nature and man. These dances are performed during ceremonies, festivals, marriages and also when some important persons visit their villages. Colourful costumes are worn during the dance. They put on feathers and leaves on their heads and woman put on colourful saries generally woven by them. The beautiful songs, dances, musical instruments are used in performances by the tribals. Their colourful costumes and ornaments are of great attraction for the outside visitors and the guests.

TRIBAL ART AND CRAFT:

The joy of free life finds expressions in tribal art and crafts though these cultural self image and aesthetic sensibility are visualized. The artistic skill of tribal people is not only manifested in their dance and music but also in their dress and ornaments, wall paintings, wood carving and toy making etc.

The Saoras are famous for their wall paintings (ikon), the Santals are famous for their traditional outer wall paintings with designs and the Kandhas for wood carving in their doors.

Some of the tribal communities, like the Bonda and Gadaba have their own looms by which they weave cloths for their own use. Earlier they were using kerang fibre to prepare their cloths. These hand spun textiles of coloured yarn are the examples of the best artistic skills of these people.

The Dongria Kandha women are very much skilled in making beautiful embroidery work in their scarf. The tribal women in general, Bonda, Gadaba and the Dongria Kandha women in particular are very fond of using ornaments. The Bonda women though are considered to be very primitive, look majestic when they wear head bands made of grass, necklaces of coloured beads and girdles made of brass on their bodies. All these are expressions of their artistic and aesthetic sensibility.

References:

Mohanti, K.K. Mohapatra, P.C. and Samal, J.	Tribes of Koraput, Published by: COATS, Koraput, Orissa, 2006.
Tripathy, Biyotkesh.	Tribal Myths and Legends of India: The story of Orissa, by Indira Gandhi Rastriya Manab Sangrahalaya, Bhopal, 2004.
Vidyarthi, L.P.	Folklore, Art & Craft of the Tribals.
Vidyarthi, L.P. and Nayak, P.K.	Tribal India: A Dimension of Indian Civilization, Tribes of Orissa, SCSTRTI, Bhubaneswar, 2004.

ହସ୍ତଶିଳ୍ପର ପରମ୍ପରାରେ - ଧାନ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ

ସୁବାସ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର

ପାରମ୍ପରିକ ବସ୍ତୁ ସମୂହ ଯାହା ମାନବ ହସ୍ତ ନିର୍ମିତ ବା ହସ୍ତକୃତି ହୋଇଥାଏ ଯଥା, ବିଭିନ୍ନ ଉପକରଣ, ଶସ୍ତ୍ର, ମୃତ୍‌ଭାଣ୍ଡ ତଥା ସମସ୍ତ ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣିତ ବସ୍ତୁକୁ ବୁଝାଏ, ତାହାକୁ ଆମେ କଳା ଓ ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ବୋଲି ବୁଝିଥାଉ । ଏହି ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ସମୂହରେ କୁଶଳ ତଥା ନିପୁଣ ଶ୍ରମିକ, କାରିଗର, ମିସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କୁଶଳତା, ନିପୁଣତା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହି ନିବନ୍ଧରେ ନବରଙ୍ଗପୁର ଜିଲ୍ଲା ଉମରକୋଟ ବ୍ଲକସ୍ଥ କେତେକ ଅଂଚଳ ତଥା ଝରିଗାଁ ନିକଟସ୍ଥ କେତେକ ଆଦିବାସୀ ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଅଂଚଳ ତଥା ଦନଡାବେଡା ଗ୍ରା/ପ ଅନ୍ତର୍ଗତ ମାଝିଆ ଗ୍ରାମରେ ପରିଦୃଶ୍ୟ ହେଉଥିବା ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ପରମ୍ପରାରେ "ଧାନ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ" କୁ ନେଇ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

କଳାର ଆଦର, ପ୍ରୋତ୍ସାହନ, କଳାର ବିକାଶରେ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ । ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ କୃତି ଯିଏ ପ୍ରଜ୍ଞାଶୀଳ, ବିଚାର ବୁଦ୍ଧି ସମ୍ପନ୍ନ, ବିବେକୀ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟପିପାସୁ । ନିଜର କଳାତ୍ମକ ପରିପ୍ରକାଶରେ ନିପୁଣ ହୋଇଥିବାରୁ ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ବିକାଶରେ ମନୁଷ୍ୟ ବିଶେଷ ଭାବେ ଭାଗିଦାର ହୋଇ ସତ୍ୟ-ଶିବ-ସୁନ୍ଦରର ଅନୁବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ କଳା ମନୁଷ୍ୟର ସହଜାତ ପ୍ରବୃତ୍ତି ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ୍ ହେବ । ଅତଃ ନବରଙ୍ଗପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଏକ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଆଦିବାସୀ ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଅଂଚଳରେ ଧାନକୁ ନେଇ ଯେଉଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ପରମ୍ପରାଶ୍ରୟୀ ହୋଇ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଢୋକେ ପିଇ ଦଣ୍ଡେ ଜିଇଁ ବଞ୍ଚି ରହିଛି, ତାହାର ଆଲୋଚନା ନିମ୍ନରେ କରାଗଲା ।

ଏହି ଅଂଚଳରେ ଏକ ମଝା ଲମ୍ବା ଧାନକୁ ନେଇ ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ସମୂହ ତିଆରି କରାଯାଏ ତାହା ହେଉଛି ମା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଖଟୁଲି, ହିନ୍ଦୁ ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂଜିତ ବହୁ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରତୀକ, ମୟୂର, ଶୁଆ ଆଦି ପକ୍ଷୀ, ହାତୀର ପ୍ରତିକୃତି, ବିଭିନ୍ନ ଫୁଲ, ଆଦିବାସୀଙ୍କ ପୂଜିତ ମାଓଲି ଓ ଭୈରବ ଦେବତାଙ୍କ ଧାନ ପ୍ରତିମା (icon) ବିଶେଷତଃ ଏହି, ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ଗୁଡିକ ଧାର୍ମିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପୂଜା ପାର୍ବଣରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ପାଇଁ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ମାଣବସା ଗୁରୁବାର ଅବସରରେ ଏଗୁଡିକ ତିଆରି କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ଶିଳ୍ପ, ପାରମ୍ପରିକ ଭାବେ ଗୁରୁ-ଶିଷ୍ୟ ପରମ୍ପରାରେ, ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ ଭାବେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଧାନ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ବ୍ୟବସାୟ ଯାହା ପୂର୍ବଜଙ୍କ ଠାରୁ ପିଢି ପରେ ପିଢି ହସ୍ତାନ୍ତରିତ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ସାମାଜିକ ପରମ୍ପରା ଭଳି ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥାଏ ।

ଧାନ ନିର୍ମିତ ବିଭିନ୍ନ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଯଥା; ଖଟୁଲି, ପଶୁ ପକ୍ଷୀ, ଦେବତା, ଗଛ, ଫୁଲ ଆଦି ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ସମୂହର ଲୋଡା ପଡିଥାଏ ସେଗୁଡିକ ହେଲା (୧) ପାଣି ବାଉଁଶ କାଠି, (୨) ଏକମଝା ଲମ୍ବାକୃତି ଅକ୍ଷତ ଧାନ, (୩) ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗର ଉଲସୂତା, (୪) ଧଳାସୂତା, (୫) ବିଭିନ୍ନ ରଂଗର ସୂତା, (୬) ବାଉଁଶ କାଠି କାଟିବା ପାଇଁ ସରୁକରତ, (୭) କଇଁଚି, ଛୁରୀ ବା କାତି, (୮) ଟିକିଲି, (୯) ଚମକିଲା(ଚକମକି କରୁଥିବା ଅତି ପତଳା ଧାତୁ ନିର୍ମିତ ରଂଗଦିଆ ଗୋଲାକାର, ମଝିରେ ରନ୍ଧ୍ର ପଦାର୍ଥ ବିଶେଷ) ।

ଧାନ ନିର୍ମିତ ମା ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଖଟୁଲି ଶ୍ରୀ ବଳଭଦ୍ର-ସୁଭଦ୍ରା-ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି, ଗଣେଶ, ଭୈରବ ମାଉଳିଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି, ଚଢେଇ,ଫୁଲ, ବିଞ୍ଚଣା, ହାତୀ ଆଦିଙ୍କୁ ଧାନ ଦ୍ୱାରା ରୂପ ଦେବାର ଶୈଳୀ, ଶିଳ୍ପୀଙ୍କ ଜ୍ଞାନ, ଅଭିଜ୍ଞତା, ନିପୁଣତା ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ହୋଇଥାଏ ।

ପ୍ରଥମେ ବଣରୁ ପାଣି ବାଉଁଶ ନାମକ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀର ବାଉଁଶ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଏ । ତା ପରେ ଏହି ବାଉଁଶକୁ ପ୍ରାୟ ୪/୫ ଦିନ ପାଣିରେ ବୁଡାଇ ରଖାଯାଏ । ଏହାକୁ ବତୁରାଇବା ମୂଳରେ ଯେଉଁ କାରଣଟି ରହିଛି ତାହା ହେଲା ପାଣିରେ ବାଉଁଶ ବତୁରିଲେ ଏହାକୁ ଘୁଣପୋକ (ସୁରିପୋକ) ଖାଇବେ ନାହିଁ, ଏଥିରୁ ତିଆରି ପାତିଆ ନମନୀୟ ହେବ ଏବଂ ଖଟୁଲି କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ନିର୍ମାଣ ସହଜ ସାଧ୍ୟ ହେବ । ବାଉଁଶ ପାତିଆରୁ କାଠି ତିଆରି କରାଯାଏ । ଏହି କାଠି ଉପରେ ଲମ୍ବା ଧାନକୁ ଲାଂଜ ମୁଣ୍ଡ କରି ଉପରକୁ ଉପର ରଖି ସୂତାରେ ଗୁଡାଇ ବନ୍ଧାଯାଏ । ଯେଉଁ ମୂର୍ତ୍ତି, ଖଟୁଲି, ଫୁଲ, ଚଢେଇର ପ୍ରତୀକ (model) କରାଯାଏ ସେହି ପ୍ରତୀକ ପାଇଁ ଭାଗ ମାପ ଅନୁସାରେ ଧାନ ବନ୍ଧାଯାଇଥିବା କାଠିକୁ କାଟି ପ୍ରତୀକକୁ ସୁନ୍ଦର, ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ କରିବା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ରଂଗର ଉଲସୂତା, ରଙ୍ଗୀନ ସୂତା, ଚମକିଲା ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ମୂର୍ତ୍ତି ଗୁଡିକର ଆଖି ପାଇଁ କଳାରଙ୍ଗର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡିଥାଏ । କଟକର ରୂପା ଓ ଚାନ୍ଦିର କୁଟିକମ ଯୁକ୍ତ ତାରକସି କାମ ଯେଉଁପରି ଶିଳ୍ପୀର ଏକାଗ୍ରତା, ନର୍ମାଣ ଶୈଳୀ, ସୌଖୀନ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଏନାମେଲ୍ ରଙ୍ଗର ସମାନୁପାତିକ ବ୍ୟବହାର ଏବଂ ଶିଳ୍ପୀଙ୍କ ଚିତ୍ରାତ୍ମକ କଳ୍ପନାର ନମୂନା ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ, ଠିକ୍ ସେହିପରି ନବରଙ୍ଗପୁର, କୋରାପୁଟ, ମାଲକାନଗିରି ଜିଲ୍ଲା ତଥା ଓଡିଶା ସୀମାନ୍ତରେ ଛତିଶଗଡ ପ୍ରାନ୍ତର ବିଭିନ୍ନ ଗ୍ରାମରେ ଧାନକୁ ନେଇ ଯେଉଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଏ ତାହା ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାବେ ତାରକସି କାମର ନମୁନା ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ ।

ଧାନ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ଶିଳ୍ପକଳା ଅଟେ । ଏହି ଧାନ ନିର୍ମିତ ପ୍ରତିକୃତି ଗୁଡିକୁ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ପ୍ରଥମେ ବିଭିନ୍ନ କ୍ୟାଲେଣ୍ଡର (ବିଶେଷତଃ ହିନ୍ଦୁ ଦେବଦେବୀ / ସ୍ଥାନୀୟ ଆଦିବାସୀ ଦେବଦେବୀ) ଙ୍କ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଅନୁକରଣ କରି ତିଆରି କରିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ଠାରୁ ଏହି ନିର୍ମାଣ ଶୈଳୀ ଶିକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି ।

ଧାନ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଦୁଇଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧିତ କରିଥାଏ । ପ୍ରଥମତଃ ଏହା ଏକ ବୃହତ୍ ସମାଜର ଧାର୍ମିକ ଭାବକୁ ଏକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟାଶ୍ରୟୀ ଚେତନା ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ, ତଥା ଦ୍ୱିତୀୟରେ ଏହାର ବିକ୍ରୟ ଜନିତ ଅର୍ଥଲାଭ ଶିଳ୍ପୀ ପରିବାରକୁ ଆର୍ଥିକ ସ୍ୱଚ୍ଛଳତା ପ୍ରଦନା କରିବାରେ କିଛି ପରିମାଣରେ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ ।

ଶିଳ୍ପୀ ପରିବାରର ମୁଖ୍ୟ ଖଟୁଲି ଆଦି ତିଆରି କରିବା ପୂର୍ବରୁ କେତେକ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ଓ କର୍ମକାଣ୍ଡ କରିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ଘରର ଇଷ୍ଟଦେବୀ- ଦେବତାଙ୍କୁ ତଥା ଗ୍ରାମ ଦେବତା ଯଥା ଇଙ୍ଗଲାଜିନ୍ ମାତା, ଖୋଡିଆ ଦେବତା, ଘାଟ ଗୋସାଁଇଣି, ବୀମା ଦେବତା, ଠାକୁରାଣୀ ମାତାଙ୍କୁ ପୂଜା ଅର୍ଚ୍ଚନା କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ଦେବୀ-ଦେବତା ମାନଙ୍କୁ ଶୁକ୍ଲଭୋଗ (ନଡିଆ, କଦଳୀ, ଧଳାଫୁଲ- କାଠଚମ୍ପା ଫୁଲ, ଓଦା ଅରୁଆ ଚାଉଳ) ସମର୍ପଣ କରି ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ସମାପ୍ତ ହେବା, ସୁନ୍ଦର ଓ ଆକର୍ଷଣୀୟ ହେବା, ବହୁଳ ବିକ୍ରୀ ହେବା ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ପୂଜା ପଦ୍ଧତି ପାଇଁ ସେମାନେ କୌଣସି ପୁଜାରୀଙ୍କ ସହାୟତା ନିଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ସାଧାରଣତଃ କାର୍ତ୍ତିକ ଓ ମାର୍ଗଶୀର ମାସରେ ଧାନକୁ ନେଇ କରାଯାଇଥିବା କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଗୁଡିକ ହାଟ ବଜାରରେ ବିକ୍ରୀ କରାଯାଇଥାଏ । ମାଣବସା ଗୁରୁବାର ଉପଲକ୍ଷେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଖଟୁଲି, ହାତୀ,

ପଦ୍ମଫୁଲର ଚାହିଦା ଥିବାରୁ, ଶିଳ୍ପୀମାନେ ମନ ଧ୍ୟାନଦେଇ ବହୁ ପରିଶ୍ରମ ପୂର୍ବକ ଏ ଗୁଡିକ ତିଆରି କରିଥାନ୍ତି । ପରିଶ୍ରମ ତୁଳନାରେ ଏ ଗୁଡିକର ବିକ୍ରିମୂଲ୍ୟ ବହୁତ୍ କମ୍ ହୋଇଥାଏ । ଝବୁଲି ପ୍ରାୟ ଟ.୧୦୦-୧୫୦/- ମଧ୍ୟରେ, ଫୁଲ ଟ.୨୦/-, ହାତୀ- ଟ.୧୦/- ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ-ବଳଭଦ୍ର-ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଟ.୫୦-୭୦/- ହୋଇଥାଏ । ବର୍ଷକୁ କେବଳ ଏହି ଋତୁରେ ପ୍ରାୟ ଶିଳ୍ପୀ ପରିବାର ଏ ଗୁଡିକର ବିକ୍ରିବାବଦରେ ଟ.୨୦୦୦-୩୦୦୦ ପାଇଥାନ୍ତି । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବା ସମ୍ଭବପର ହେଉ ନ ଥିବାରୁ, ଶିଳ୍ପୀକୁଳ କୃଷି ଓ ଅନ୍ୟ ଜୀବିକାକୁ ଆଦରି ନେଇଥାନ୍ତି ।

ବିଭିନ୍ନ ଅଭାବ- ଅନଟନ ମଧ୍ୟରେ ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ପରମ୍ପରାର ଧାନ କାରୁ କାର୍ଯ୍ୟକରୁଥିବା ଶିଳ୍ପୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଏହି କୌଳିକ ବୃତ୍ତିକୁ ଛାଡିବା ପାଇଁ ମାନସିକ ସ୍ତରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହଁନ୍ତି । ମାଝିଆ ଗ୍ରାମ, ଦନଡାବେଡା ଗ୍ରା.ପ ଜିଲ୍ଲା ନବରଙ୍ଗପୁରର ଶିଳ୍ପୀ ଶ୍ରୀ ହରିହର ମାଝିମୁଣ୍ଡା, ଶ୍ରୀ ସାମନାଥ ମାଝିମୁଣ୍ଡା, ଶ୍ରୀମତୀ ଗୌରିମଣି ମୁଣ୍ଡା ସେମାନଙ୍କ ପାରମ୍ପରିକ "ଧାନକଳା" ସମ୍ବନ୍ଧରେ କହନ୍ତି ଯେହେତୁ ଇ କାମ୍ ଆମର ଦାଦି, ବଡୁ ମନ କରତେ ରେଲାଇ । ଆମେ ହାଇମନର ପାଇଲା ପିଲା । ସାନ୍ ଦିନ୍ ବାବୁ ଦେକି ଶିକି ଧାନ କାମ କରୁ ଅଛୁ । ଡାବୁ ମିଲ୍ କି ନାମିଲ, ଆମର କୁଲର କାମନେ, ନାଇଁ ଛାଡିପାରୁ ।

(ଏହି କାମ ଆମ ପିତୃପୁରୁଷ ମାନେ କରି ଆସୁଥିଲେ । ଆମେ ସେମାନଙ୍କ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ଅଟୁ । ପିଲାଦିନୁ ଦେଖି ଶିଖି ଧାନ କାମ କରୁଅଛୁ । ପଇସା ମିଳୁ କି ନ ମିଳୁ, ଆମର ଏହି କୌଳିକ ବୃତ୍ତିକୁ ଛାଡି ପାରିବୁ ନାହିଁ ।)

ଏବେ ବି ଆଶା ଯଦି ସରକାରୀ, ବେସରକାରୀ ସ୍ତରରେ ଏହି କଳାର ଗୁରୁତ୍ୱ କୁ ବୁଝି, ଆର୍ଥିକ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ, ଆଧୁନିକ ଜ୍ଞାନ କୌଶଳ, ଉପଯୁକ୍ତ ତାଲିମ, ଉତ୍ପାଦିତ ବସ୍ତୁ ସମୂହର ବିକ୍ରୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଏ ତା ହେଲେ ଧାନକୁ ନେଇ କରାଯାଉଥିବା ଏହି ସୂକ୍ଷ୍ମ କାରୁକଳା, ହସ୍ତ ନିର୍ମିତ କଳା ପରମ୍ପରାରେ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିପାରିବ ।

ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଧାନର ଏହି ସୂକ୍ଷ୍ମ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଶିଳ୍ପୀମାନେ ବାସ କରନ୍ତି ସେହି ଗ୍ରାମ ଗୁଡିକ ହେଲା ମାଝିଆ, ଲିମଭଟା, ନାରାହାଣ୍ଡି, କୋଟପାଡ, ବିରିସାଡି ଏବଂ ମାଲକାନାଗିରିର କେତେକ ଅଂଚଳ ।

କ୍ଷେତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ - ମାଝିଆ ଗ୍ରାମ, ହଲଡାବେଡା, ଗ୍ରା.ପ ଝରିଗାଁ ବ୍ଲକ ନବରଙ୍ଗପୁର ଜିଲ୍ଲା ।

ତଥ୍ୟ ପ୍ରଦାନ ଓ ପ୍ରଦର୍ଶନ - ଶ୍ରୀ ହରିହର ମାଝିମୁଣ୍ଡା (୫୮) ବର୍ଷ ପି. ଡମ୍ବୁ ମାଝିମୁଣ୍ଡା, ଶ୍ରୀ ସାମନାଥ ମାଝିମୁଣ୍ଡା (୩୫ବର୍ଷ) ପିତା:୰ଶିବ ମାଝିମୁଣ୍ଡା, ଶ୍ରୀମତୀ ଗୌରିମଣି ମୁଣ୍ଡା (୭୦ବର୍ଷ) ସ୍ୱା: ୰ ଶିବ ମାଝିମୁଣ୍ଡା, ଶ୍ରୀମତୀ ଧନପତି ମୁଣ୍ଡା (୩୮ବର୍ଷ) ସ୍ୱା: ସରାଦୁ ମୁଣ୍ଡା, ବାଣୁଆଗୁଡା, ଝରିଗାଁ ।

ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହରେ ସହାୟତା ଶ୍ରୀ ସାଇମନ ବିଡିଙ୍ଗା, ଗବେଷକ, ଆଦିବାସୀ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଗବେଷଣା କେନ୍ଦ୍ର, ଉମରକୋଟ ।

ଇଡିତାଲର ଅନ୍ତିମ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି

ରବିନ୍ଦ୍ରନାଥ ସାହୁ

ପ୍ରାଗୈତିହାସିକ ଭାଷାହୀନ ମାନବର ଭାବ-ପ୍ରତିଫଳନ ପ୍ରଥମେ ପାଷାଣ ଗାତ୍ରରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ରେଖାଙ୍କନ ମାଧ୍ୟମରେ ପରିସ୍ଫୁଟ କରିଥିଲା । ସେଇ କେତୋଟି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ରେଖାର ଅର୍ଥଥିଲା ବାସ୍ତବିକ ବିସ୍ମୟକର, ଯାହାକି ଆଦିମାନବର ଅନଭ୍ୟସ୍ତ ହସ୍ତର ଅଙ୍କନ କଳା-ଶୈଳୀ । ଚାତୁରୀକୁ ସେ ନିଜେ ଅନ୍ୟକୁ ବୁଝାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲା । ନିଜର ଦୈନନ୍ଦିନ ଅନୁଭୂତିର ସ୍ମୃତିଚାରଣ କରିବା ପାଇଁ ସେ ଯେଉଁ ପ୍ରୟାସ କରୁଥିଲା, ତାହା ହିଁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବିସ୍ମୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲା । ତେବେ ଅନ୍ୟମାନେ ମଧ୍ୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସେହି ସାର୍ବଜନୀନ ଭାଷା, ଚିତ୍ରକଳା ମାଧ୍ୟମରେ ମନର ଭାବକୁ ପରିପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଲେ ।

ଏହାଥିଲା ତାର ଅନ୍ତରର ସର୍ବପ୍ରଥମ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି । ଯେଉଁ ନୀରବ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ସୀମିତ ପରିଭାଷା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲା । ପରେ ପରେ ନିଜର ବାକ୍ ଶକ୍ତି ଏବଂ ବିଚାରଶକ୍ତି ସାଧନ ବଳରେ ପ୍ରକୃତି ଦତ୍ତ କଳା-ଜ୍ଞାନକୁ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତରରେ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲା । ଏହା ଏକ ନିରାଟ ସତ୍ୟ ଯେ, ସେଇ ଆଦିମାନବର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ରେଖାଚିତ୍ର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କଳାତ୍ମକ ସୃଜନ ସାମଗ୍ରୀ ଗୁଡିକରେ ତାର ପ୍ରାଣର ଯେଉଁ ଆବେଦନ ଭରି ରହିଥିଲା, ସେହି ଉପାଦାନକୁ ଭିତ୍ତିକରି ଆଜି ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର କଳା, ସଂସ୍କୃତି ଓ ସଭ୍ୟତା ପରିପୁଷ୍ଟ ହୋଇଛି ।

ଆଦିମାନବ ହେଉଛନ୍ତି ଗୁମ୍ଫା ଚିତ୍ରକଳାର ଆଦିସ୍ରଷ୍ଟା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ବିଚାରବୁଦ୍ଧି ସମ୍ପନ୍ନ, କଳାପ୍ରାଣ- ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ମାନବ ସଭ୍ୟତାର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ନିଜର ଭାଷା ଚିତ୍ରକଳାକୁ ସାର୍ବଜନୀନ ଭାଷାରୂପେ ଅଭିହିତ କରି ସମସ୍ତ କଳାର ମୂଳଉତ୍ସରୂପେ ଆଦିବାସୀ ଚିତ୍ରକଳାକୁ ହିଁ ପରିଚିତ କରାଇଲା । ଆଦିବାସୀ ଚିତ୍ରକଳା ଏପରି ଏକ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ଶୈଳୀ, ଯାହାର ସ୍ଥିତି ସର୍ବଦା ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ । ସମୟର କ୍ରମ -ବିବର୍ତ୍ତନ ସତ୍ତ୍ୱେ ଆଦିମ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କ ସହଜାତ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଏହି ଚିତ୍ରକଳା ବିବିଧତାର ରୂପ ନେଇନାହିଁ । ଅତଏବ କୌଣସି ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସଭ୍ୟତା ତାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିପାରିନାହିଁ । ଯଦିଓ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଚିତ୍ରକଳାର ଶୈଳୀ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହି ତଥାକଥିତ ଆଦିବାସୀ ଚିତ୍ରକଳାର ମୌଳିକ ରେଖାଙ୍କନ ପଦ୍ଧତି ସମସ୍ତ ଚିତ୍ରକଳାର ମୂଳସୂତ୍ର ରୂପେ ପ୍ରତୀୟମାନ । ଆଜି ବି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଲାଗେ, ୨୦ ହଜାର ବର୍ଷତଳର ଆଦିମାନବର ରେଖାଚିତ୍ରର ପରିକଳ୍ପନା ଆଜି ବି ତାର ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି । ଯେଉଁ ରେଖାର ଅର୍ଥ ତାର ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ ଓ କଳା -ସଂସ୍କୃତିର ପରିଚୟ ଦେବା ସଂଗେ ସଂଗେ ସେହି ଜନଜାତିର ଜୀବନ ଶୈଳୀ ସହିତ ମଧ୍ୟ ଜଡିତ ହୋଇ ରହିଛି ।

ସେ ନିଜେ ନିଜର ଚିତ୍ରକଳାକୁ ନିଜର ସନ୍ତାନ ଭାବି ଆପଣେଇ ନେଇଛି । ଅଫୁରନ୍ତ ସ୍ନେହ, ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଭକ୍ତି, ଅଜାଡି ଦେଇଛି । ପ୍ରାଣଦେଇ ଭଲ ପାଇଛି । ଇଷ୍ଟଦେବତା ରୂପେ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା କରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୋପନୀୟ

ଭାବେ ସଂରକ୍ଷିତ କରିଛି । ପରିବାରର ସୁଖ, ଶାନ୍ତି, ଆୟୁବୃଦ୍ଧି ଏବଂ ସମାଜର ସମସ୍ତଙ୍କର ମଂଗଳ କାମନା ଉପରେ ଆସ୍ଥାରଖି ଯଥାବିଧି ସେବା କରିଛି । ନିଜକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ସମର୍ପିତ କରି ଫଳମୂଳ ଅର୍ପଣ କରି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିଛି । ଅସୁସ୍ଥ ହେଲେ ଗୁହାରିଆ ହୋଇ ଆରୋଗ୍ୟ କାମନା କରିଛି । ମୋଟ ଉପରେ ତାର ପ୍ରିୟ ଦେବତା ଚିତ୍ରକଳାକୁ ଏପରି ହୃଦୟ ଦେଇ ଭଲପାଇବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଚିତ୍ର ସହିତ ଚିତ୍ରାତ୍ମାର ମିଳନ ଘଟାଇ ସେ ନିଜ ଜୀବନକୁ ରସାପ୍ଳୁତ କରିଛି ।

ସେ ନିଜେ ଚିତ୍ରକର, ନିଜେ ମୁଗଧ ଉପାସକ, ନିଜେ ପୂଜକ, ନିଜେ ରକ୍ଷକ ! ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ପରିବାର ଏବଂ ସମସ୍ତ ଜୀବଜଗତର କଲ୍ୟାଣ କାମନା କରି ଚିତ୍ରକଳାକୁ ନୈବେଦ୍ୟ ଅର୍ପଣ କରେ, ବାସ୍ତବିକ ସେ ମଣିଷ କେତେ ମହାନ ସତେ !

ଏକ ବିରାଟ ବିସ୍ମୟ ତାର ଚିତ୍ରକଳା । ଏହି ଚିତ୍ରକଳା ହେଉଛି ସରଳ ଆଦିବାସୀ ସୌରା ଜାତିର ପ୍ରାଣବିନ୍ଦୁ 'ଇଡିତାଲ' । ଇଡିତାଲ୍ ଏପରି ଏକ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ରହସ୍ୟମୟ ଆବେଦନ ଯାହା ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ବୋଧଗମ୍ୟରୁ ବାହାରେ । ଯେଉଁ ମାନଙ୍କୁ କେବଳ 'ନମୁନା' ପରି ପ୍ରତୀୟମାନ ହୋଇଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶକ ହୋଇ ନଥାଏ । ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳରେ ଶବର ଦେବତା ନୀଳମାଧବ ଯେପରିଥିଲେ ରହସ୍ୟମୟ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୋପନୀୟ ସ୍ଥାନରେ ପୂଜିତ ହେଉଥିବା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସେ ହେଲେସମଗ୍ର ଜାତିର ନାଥ, ଜଗନ୍ନାଥ ରୂପେ ଲୋକପ୍ରିୟ । ସେହିପରି ଇଡିତାଲ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ରହିତ ହୋଇ ଏକଦା ସଉରା ଜନଜାତିଙ୍କର ହିତ ସାଧନାକରୁଥିଲା । ଇଡିତାଲ ହେଉଛି କାନ୍ଥଚିତ୍ର, ଏଥିରେ ସେ ନିଜର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥାନିତ କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜୀବଜନ୍ତୁ ମାନଙ୍କର ରେଖାଚିତ୍ର ମଧ ଆଙ୍କିଥାଏ । ନୂଆ କାନ୍ଥରେ ହୋଇଥିବା ଚିତ୍ର ପରବର୍ଷକୁ ପୁରୁଣା ହୋଇଯାଏ । କିନ୍ତୁ କାନ୍ଥ ଲିପିଲା ବେଳେ ସେ ଚିତ୍ରକୁ ଛାଡି ଲିପିଥାଏ । ସେ ଚାହେଁ ତାର ଏଇ ପ୍ରିୟ ଚିତ୍ରକଳା ତା ଅନ୍ତର ତଳର ସ୍ମୃତିଫର୍ଦ୍ଦପରି ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇ ରହିଥାଉ । ଚିତ୍ରକରର ଭାବ-ନିର୍ଯାସ ଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କିତ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ମାନଙ୍କର ଜୀବନ ଶୈଳୀ, କ୍ରିୟାକଳାପ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଶରୀରୀ ଆତ୍ମାଙ୍କ ରୂପରେଖ ସମେତ ବଣ୍ୟଜନ୍ତୁ ଓ ବୃକ୍ଷଲତା ଇତ୍ୟାଦିର ରେଖାଚିତ୍ରର ଅର୍ଥ ବେଶ୍ ଚିହ୍ନା ଚିହ୍ନା । ଧର୍ମଭୀରୁ ଓ ପରମ୍ପରା ପନ୍ଥୀ 'ସଉରା' ଜନଜାତିଙ୍କ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭକ୍ତି ଭାଜନୀୟ । ଏହି ଚିତ୍ରକଳା ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଖୁବ ମହାନ୍, ଆକାଶ ପରିବ୍ୟାପ୍ତି, ପୃଥିବୀପରି ସହନଶୀଳା, ତାର ପ୍ରତି ରକ୍ତବିନ୍ଦୁର କଳାତ୍ମକ - ସ୍ଫୁରଣ । ସେଚିତ୍ରପାଖରେ ଗୁହାରୀ କଲାବେଳେ ନିଜକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମର୍ପିତ କରି ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରିଥାଏ । ଇଷ୍ଟଦେବ ଠାରୁ ବରପ୍ରାପ୍ତି କରି ସେ କୃଷିର ଉନ୍ନତି କରେ । ଜନ୍ମିତ ଶିଶୁର ଭାଗ୍ୟ-ଫିଟିଥାଏ, ଆସନ୍ନ ପ୍ରସବାର ସୁଖ-ପ୍ରସବ ହୁଏ । ଏହା ସହିତ ନିଜର ପରିବାରର ମଂଗଳ ହୁଏ ଓ ସମସ୍ତ ଜଗତର କଲ୍ୟାଣ କାମନା କରି ସେ ନିଜେ ଆତ୍ମ-ପ୍ରସାଦ ପାଏ ।

ଇଡିତାଲର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ଖୁବ୍ ସହଜ ତଥା ଗମ୍ଭୀର । ତା'ର ଭାଷା ସରଳ ବୋଧଗମ୍ୟ ହେଲେ ହେଁ ବିଚାରାନ୍ତରେ ଖୁବ୍ ରହସ୍ୟମୟ । ଚିତ୍ରରେ ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଥିବା ରେଖାଧର୍ମୀ ଚରିତ୍ରମାନେ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା ସମୟରେ ଚଳଚଞ୍ଚଳ ହୋଇଉଠନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଅଦୃଶ୍ୟଶକ୍ତି ସଂଚରିତ ହୋଇଯାଏ, ପୂଜକର ଆହ୍ୱାନରେ । ତା'ର ବିନୀତ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଅଭିଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧପାଇଁ ବରପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି । ତାହା ସେ କିପରି ଅନୁଭବ କରେ

ତାହା ସେଇ ଏାକ ଜାଣେ । ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ଜଡ ବା ଚେତନ ବସ୍ତୁକୁ ଚିତ୍ରରେ ସ୍ଥାନିତ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କେଉଁଠୁ ଆସେ ତାହା ମଧ୍ୟ ରହସ୍ୟମୟ । ବହୁ ଗବେଷଣା ସତ୍ତ୍ୱେ ଏକଥା ନିର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇପାରେ ନା କି କୌଣସି କପୋଳକଳ୍ପିତ ଯୁକ୍ତିରେ ଏଥା କାହାକୁ ବୁଝାଇ ହୁଏନା ।

ପ୍ରୋକ୍ତ 'ଇଡିତାଲ' କୁ ଆବିଷ୍କାର କରି କେଉଁ ଗବେଷକ ମାନେ ଲୋକଲୋଚନକୁ ଆଣିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ରହସ୍ୟଘେରରେ ପଡିଯାଇଛନ୍ତି । ଏ ଯାବତ୍ ସେହି ରେଖାଚିତ୍ରର ନମୁନା ଗୁଡିକ କାହିଁକି ଯେ ଏତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଆକର୍ଷିତ କରୁଛି, ତାହା ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଲୀଳାପରି ଅନିର୍ବଚନୀୟ । ଯାହା ଜଣାଯାଏ, ଏ ରହସ୍ୟ ଭେଦ କରିବା ସାଧାରଣ ମାନବ ପକ୍ଷେ ସହଜ ନୁହେଁ ।

ମୁଖ୍ୟ ପୂଜକ କୁଡାଙ୍ଗ ଏ ଚିତ୍ର କରିବା ପାଇଁ କେଉଁଠୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପାଏ ? କାହା ଇଙ୍ଗିତରେ ସେ ଚିତ୍ରକରି ଚାଲେ ! ଗୋଟିଏ ନୀରକ୍ଷର ସଉରା କଣ ସେ କାନ୍ଥରେ ଲେଖିଯାଏ ? ସେ ରେଖାଧର୍ମୀ ଚିତ୍ରଲିପିରେ କି ପ୍ରକାର ଭାବ ଉଦ୍ରେକ ହୋଇପାରେ ! ତାର ସାହିତ୍ୟ, କଳା, ନା କବିତା ? କାନ୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାପରେ ତାହା କାହିଁକି ଜୀବନ୍ତ ହୋଇଉଠେ ? ନିରୀହ, ନିଷ୍ପାପ, ସରଳମନା ସଉରା ସାଥିରେ ସେ କିପରି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରେ? କେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ତାକୁ ଘରଭିତରେ ଅବଗୁଣ୍ଠିତ କରି ରଖିଥାଏ ? ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ବାସ୍ତବିକ କୁହେଳିକାଛନ୍ନ ନୁହେଁ କି ?

ଏହି ଚିତ୍ର । ସ୍ୱପ୍ନର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି, ଏହାର ସମ୍ମୋହନ ଭାବ, ପ୍ରଶାନ୍ତ ଚେହେରା ଉକ୍ତ ସଉରାର ପ୍ରାଣକୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ କରେ । କେହି କାହାକୁ ଛାଡି ରହିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଚିତ୍ରପାଖରେ ପ୍ରଥମକରି ଫଳମୂଳ ଅର୍ପଣ ନ କଲେ ସେ ଖାଏ ନାହିଁ । ଚିତ୍ରାତ୍ମା ସହିତ ମାନବାତ୍ମାର ମିଳନ ଯେ କେତେ ଆତ୍ମତୃପ୍ତି ଦିଏ ସେ ଏକାବୁଝିଛି, ଏପରି ଚିତ୍ରକଳା ପ୍ରୀତି ଭାବର ମଣିଷ କୁତ୍ରାପି ଦେଖାଯାଏନା ।

କିନ୍ତୁ ଏତେ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ, ଦୈବୀ ବିଶ୍ୱସନୀୟ ଉକ୍ତି ଭାବନା ଜର୍ଜରିତ ଚିତ୍ରକଳା 'ଇଡିତାଲ'ର ସ୍ଥିତି ଆଜି ବିପନ୍ନ । ସେ ଚିତ୍ରକଳାର ମୌନଆଚରଣ ସଉରାକୁ ଆଉ ପ୍ରଭାବିତ କରୁନାହିଁ । ସେ ପାଶୋରି ନେଲାଣି ତାର ସଂସ୍କୃତି ଓ ପରମ୍ପରାକୁ । ସେ ଚିତ୍ର ଯେ ଆଜି ଅବକ୍ଷୟର ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ରହି ନିଶ୍ଚିହ୍ନ ହେବାକୁ ବସିଲାଣି । ଏକଦା ସଉରାର ଗର୍ଭଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିଥିବା 'ଇଡତାଲ' ଆଜି ବନ୍ଧନମୁକ୍ତ ହୋଇ ରାସ୍ତା ଧାରରେ ଥିବା ପାଚେରୀ କାନ୍ଥରେ ଦେଖାଦେଲଣି । ତାର ଭାବୀ ବଂଶଧରମାନଙ୍କୁ ଉପେକ୍ଷିତ କରି ଆଉ ପୂଜା ଗ୍ରହଣ କରୁନାହିଁ । ରୂପଶବର ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶବର ମାନେ ଆଉ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁନାହାନ୍ତି କି ତାଙ୍କ ହାତରେ ଜୀବନ୍ୟାସ ପାଉ ନାହାନ୍ତି । ଏଇ କିଛି ବର୍ଷ ହେଲା 'ଇଡିତାଲ' ପଦାକୁ ବାହାରି ଆସି ତାକୁବୁଝି ନ ଥିବା କଳାକାରଙ୍କ ଭିତରେ ପଡି ଶ୍ରୀ ହୀନ ହେଲାଣି । ଆଦିବାସୀ ଚିତ୍ରକଳା ନାମରେ ବ୍ୟବସାୟିକ ପଟିଆରା ସୃଷ୍ଟିକଲାଣି । କେବଳ ମଣ୍ଡନକଳା ରୂପେ ପରିଚୟ ଦେଇ ତାର ନିଜର ନାମକୁ ମଧ୍ୟ ହଜାଇ ଦେଲାଣି । ରାଜଧାନୀର ସୁବିସ୍ତୃତ ରାଜରାସ୍ତାର ଧାର ପ୍ରାଚୀର ବକ୍ଷରେ କୋଣ-ଅନୁକୋଣ ମଣ୍ଡନ କରି ନିଜ ଶରୀରକୁ ରଂଗ ବେରଙ୍ଗରେ ସଜାଇ ଦେଖାଦେଲଣି । ଏହି ବିବର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ରକଳା ରୂପେ ସତେ କି ଆଧୁନିକତାର ଆବହାୱାରେ ସାମିଲ ହୋଇ ତାର ପୂର୍ବ ରୂପକୁ ଉପହାସ କରୁଛି ! ଇଡିତାଲ ଆଜି ଯେ ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇଛି, ଏ କଥା କିଏ

ବୁଝୁଛି ? କିନ୍ତୁ ହାୟ, ତାର ଭକ୍ତ ସଉରା ଆଜି ଏତେ ଉଦାସୀନ ହୋଇ ପଡିଛି କାହିଁକି ? ବଣ ମୁଲକରେ ଥିବା ତାର ଗମ୍ଭୀରି କୁଡିଆ କାନ୍ଥରୁ ସେ ପଦାକୁ ଆସିଲା ବେଳେ ସେ ତାକୁ ଅଟକାଇ ପାରିନାହିଁ କେମିତି ? ସବୁଠାରୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ଏହି ଯେ, ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ୨୦/୩୦ବର୍ଷ ତଳେ ଏହି ଚିତ୍ରକଳା ଲୋକଲୋଚନକୁ ଆସିବାପରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ତାର ପାରମ୍ପରିକ ସ୍ଥିତି ହରାଇବସିଲା । ସଉରା ଜନଜାତିର ଚିତ୍ର ସମ୍ପଦ ଲୁଣ୍ଠିତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଏହି ଚିତ୍ରକଳା ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡି ଏତେ ଶିଘ୍ର ଯେ ତାର ମୌଳିକତା ହରାଇ ବସିବ, ଏ କଥା ଥିଲା କଳ୍ପନାର ବାହାରେ । ଯେଉଁ ଚିତ୍ରକଳାକୁ ନବେ ପ୍ରତିଶତ ବ୍ୟକ୍ତି କେବେ ଦେଖି ନ ଥିଲେ, ଏହା ଏକ ଆଦିବାସୀକଳା ନାମରେ ପ୍ରଚାର ସର୍ବସ୍ୱ ହୋଇ ତାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ହାନି କରିଛି । ସଉରା-ଶିଳ୍ପୀ ସ୍ୱପ୍ନ ମାଧ୍ୟମରେ ଚିତ୍ରକଳା ନାମରେସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲା । ତାର ଅନୁଗ୍ରହରେ ନିଜର ଜୀବନକୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରୁଥିଲା, ସେ କିପରି ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆସି ବିପନ୍ନ ହୋଇଗଲା ତାହା ନିଜେ ସଉରା ମଧ୍ୟ ଜାଣିପାରିଲା ନାହିଁ । ତାର ଏପରି ଏକ ସାମାଜିକ ସମ୍ପଦ ଯେ ହାତଛଡା ହୋଇ ଅପୂଜ୍ୟ ହୋଇ ରହିଗଲା ସେ ଦିନେ ମଧ୍ୟ ଚିନ୍ତା କରିନାହିଁ । ଇଡିତାଲ ଆଜି ତାର ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ ହଜାଇ ଦେଇ କେବଳ ଶସ୍ତା ଆଦିବାସୀ କଳା ନାମରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଠାରେ ପରିଚିତ ହୋଇଛି । ଏହା ଏକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଦୃଶ୍ୟମାନ ମଣ୍ଡନ କଳାରୂପେ ଯେ ଯେମିତି ପାରିଲା ବ୍ୟବହାର କଲା ନ୍ୟାୟରେ ନିଜର ଆଭିଜାତ୍ୟିକ ପରମ୍ପରାକୁ ହତ୍ୟା କରୁଛି । ଏହାର ପୁନଃ ସଂରକ୍ଷଣର ଆବଶ୍ୟକତା ଆଉ ଅନୁଭୂତ ହେଉନାହିଁ । ସଉରାର ଉତ୍ତର ପୀଢି ମାନେ ମଧ୍ୟ ଏ କଳାକୁ ଶିକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ଦେଖାଉନାହାନ୍ତି । ତେବେ ଏପରି ଏକବିରଳ ଚିତ୍ରକଳା କ'ଣ ସଉରା ମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଆଉ ଫେରିଯିବ ନାହିଁ ? ଏହି ଚିତ୍ରକଳାର ଆତ୍ମ-ନିବେଦନ ଯେ କେତେ କରୁଣ ତାହା କେହି ବୁଝିବାକୁ ସକ୍ଷମ ନୁହନ୍ତି । ହେ ରୂପଶବର, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶବର ମାନେ ନିଜର ଇଷ୍ଟ ଦେବତାଙ୍କୁ ଆଉଥରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ଆପଣେଇ ନିଅ । ନିଜ ଆତ୍ମା ଆଜି ରାସ୍ତାଧାରରେ ଅଭିମାନ କରି ବସିରହିଛି, ତାକୁ ଘରକୁ ଡାକିନିଅ । ସେ ଆପଣମାନଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ବୌଦ୍ଧିକ ସମ୍ପତ୍ତି । ତାକୁ ହୃଦୟ ଭରି ଯେପରି ଭଲପାଉଥିଲ, ସେପରି କର । ଅନ୍ୟଥା ସୁନ୍ଦର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଗଭୀର ରାତ୍ରି ତୁମ ଜୀବନରେ ଆଉ ଆସିବ ନାହିଁ ।

ସାନ୍ତାଳ କଳା ଓ ହସ୍ତକଳା

ଦମୟନ୍ତୀ ବେଶ୍ରା

ଏକା ମାଟି, ପାଣି ପବନ ଓ ଜଳବାୟୁରେ ମଣିଷ ସମାଜର ଜନ୍ମ ଓ ବୃଦ୍ଧି ହେଉଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଆନୁବଂଶିକ ଲକ୍ଷଣ ନେଇ ଆମେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ । କେହି ନିଜକୁ ଉଚ୍ଚ ମନେ କରୁଅଛି ତ କେହି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ନୀଚରେ ରଖିବା ପାଇଁ ସବୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶତତ ଚେଷ୍ଟିତ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଗୁଣ ଓ କର୍ମାଦି ଅନେକାଂଶରେ ସେଭଳି ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ମାନି ନେବାରେ ବାଧ ହେଉଅଛି । ସଭ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ବୋଲାଉଥିବା ଗୋଷ୍ଠୀ ନାନାଦି ମାନସିକ ଚାପର ପ୍ରଭାବରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଶୋଷଣ କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । କିନ୍ତୁ ଶୋଷିତ ବର୍ଗର ସେଥିପ୍ରତି ନିଘା ନ ଥାଏ । ନିଜର ପରମ୍ପରାକୁ ନେଇ ଖୁସିରେ ଜୀବନ ନିର୍ବାହ କରେ । ସେମାନେ ତାଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଗୁଡିକୁ ନିଜେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଆସୁଥିଲେ। ସେ ସମୟରେ ବଦଳ ବା କିଣା ବିକାର ପ୍ରଚଳନ ନ ଥିବାରୁ ଗୋଷ୍ଠୀ ଅନୁରୂପେ ରୁଚି ଓ ସ୍ୱାଦ ବଳବତ୍ତର ରହୁଥିଲା । ସେହି ରୁଚି ଓ ସ୍ୱାଦ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ସମୂହ ସହିତ ନ ମିଶିବା ପୁରାତନ ଅଧିବାସୀ ମାନଙ୍କର ପାରସ୍ପରିକ ଦୂରତାକୁ ସୂଚାଏ । ପୂର୍ବେ ତାଙ୍କର ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଜିନିଷ କିମ୍ବା ପ୍ରସାଧନ, ବସ୍ତ୍ର ଆଦିରେ ସେମାନେ ଯେଉଁ କଳାତ୍ମକତାର ସ୍ପର୍ଶଦେଉଥିଲେ ତାହା ତାଙ୍କର ରୁଚି ସାପେକ୍ଷ । ଅନେକାଂଶରେ ସଂସ୍କୃତି ସହିତ ଓ ଆଧାତ୍ମିକ ଦିଗ ସହିତ ମଧ୍ୟ ଓତଃ ପ୍ରୋତଃ ଭାବରେ ଜଡିତ ।

ସ୍ୱଭାବତଃ ସାନ୍ତାଳମାନେ କୃଷକ ଜାତି । ସେମାନେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରନ୍ତି କୃଷିକର୍ମ କରି କିମ୍ବା ବଣ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଜଙ୍ଗଲଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି । ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱକୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟରେ କାଳାତିପାତ କରିଥିବାରୁ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁ ହେଉ, ଖାଇବା ଉପଯୋଗୀ ଖାଦ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ହେଉ କିମ୍ବା ପ୍ରସାଧନ ସାମଗ୍ରୀ ହେଉ, ସେ ଗୁଡିକ ପାରସ୍ପରିକ ସାହଚର୍ଯ୍ୟରେ ସେମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ନିଜ ରୁଚି ଅନୁସାରେ ତାଙ୍କରକଳା ସେଠାରେ ଉକୁଟି ଉଠୁଥିଲା । ସେହି ରୁଚିରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉ ଥିବା କଳାକୁ ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅନୁଯାୟୀ ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ସେମାନେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି, ବରଂ ରୁଚି ସାପେକ୍ଷ ସମସ୍ତ ଉପକରଣ ବ୍ୟବହାରରେ ସେମାନେ ଅଧିକାଂଶତଃ ସୀମିତ । ସାନ୍ତାଳ ମାନଙ୍କର ଗୃହ ନିର୍ମାଣ ଶୈଳୀ, ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର, ନାନାଦି ଘରକରଣା, ଅଳଙ୍କାର, ବସ୍ତ୍ର ଆଦିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଏ କଥାକୁ ଆମେ ସହଜରେ ଜାଣିପାରିବା ।

ଗୃହନିର୍ମାଣ କଳା

ରହିବା ପାଇଁ ଘର ସମସ୍ତେ ଲୋଡି ଥାଆନ୍ତି । ସାମର୍ଥ୍ୟ ଅନୁସାରେ ତାହାକୁ ବିଭିନ୍ନ ଶୈଳୀରେ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଘର ନିର୍ମାଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାନ୍ତାଳ ମାନଙ୍କର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ, ଯାହାକି ଜଣେ ଆଗନ୍ତୁକ ସହଜରେ ଜାଣିପାରେ ଏହା ଏକ ସାନ୍ତାଳ ଗୃହ ବୋଲି । ସାନ୍ତାଳ ମାନଙ୍କର ପସନ୍ଦ ଯୋଗ୍ୟ ଘର ହେଲା ଚାତମ ଅଲାଃ ବା ଖୁପି ଅକଲାଃ । ଏହାର ପରିମାପ ୫/୧୫ ବା ୭/୧୭ ହୋଇଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ଲମ୍ବା

୧୫ହାତ ହେଲେ ଚଉଡା ପାଞ୍ଚହାତ, ଲମ୍ବା ୧୭ ହାତ ହେଲେ ଚଉଡା ୭ ହାତ । ତାହା ଥାଏ ନୂଆଣିଆ । ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଛଣ କିମ୍ବା ଖପରରେ ଛପର କରା କାନ୍ଥ ଗୁଡିକର ବାହ୍ୟ ରଙ୍ଗ ନାଲି ମାଟିରେ କରାଯାଇଥାଏ । ତାହାର ତଳେ, ଉପରେ କଳା, ହଳଦିଆ ବା ଧଳା ମାଟି ରଙ୍ଗରେ ଧଡି ଦିଆଯାଇ ଥାଏ । କାନ୍ଥର ବାହ୍ୟ କଳେବରରେ ଦର୍ପଣ ଚିତ୍ର, କେଉଁଠି କେଉଁଠି ଫୁଲର ଚିତ୍ର ଓ କେଉଁଠି କେଉଁଠି ଶିକାର ଚିତ୍ର ଶୋଭାପାଏ । କାନ୍ଥକୁ ଲାଗି ବସିବା ନିମିତ୍ତ ଦୁଇ ଅଢେଇ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ଓ ପ୍ରାୟ ସେତିକି ଓସାରର ପିଣ୍ଡା । ତାହାକୁ ଚିକିଟା ମାଟିରେ ମସୃଣ କରାଯାଇ ଗୋବର ଦିଆଯାଇଥାଏ । ନତୁବା ଗୋବରରେ ସାମାନ୍ୟ ନାଲିମାଟି ମିଶାଇ ଲିପା ଯାଇଥାଏ । ଘରର ଭିତର ପଟଟି ଦୁଇ କିମ୍ବା ତିନି ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ମୁଖ୍ୟ ଘରଟିରେ ଗୋଟାଏ ପଟକୁ ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ କାନ୍ଥ । ସେହି ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ କାନ୍ଥର ଭିତର ପଟରେ ଢାବୁଆ କରାଯାଇଥାଏ । ତଳ ପଟଟି ଭିତର ଘର ଭାବରେ ଗୃହ ଦେବତା ପାଇଁ ଅର୍ପିତ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ଢାବୁଆ ଉପରଟିକୁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ଶସ୍ୟାଦି ଦ୍ରବ୍ୟ ସାଇତି ରଖିବାରେ ।

ଘରକୁ ଲାଗି ଚାଳିଆଟିଏ କରାଯାଏ ଢେଙ୍କିଶାଳ ଭାବରେ । ଢେଙ୍କି, କାଷ୍ଠ ନିର୍ମିତ ଧାନ କୁଟିବା ଯନ୍ତ୍ର । ଅଧୁନା ଢେଙ୍କିର ବ୍ୟବହାର ଅନେକ କମିଯାଇଥିଲେ ବି ଢେଙ୍କି ନିର୍ମାଣରେ ସାନ୍ତାଳ ମାନଙ୍କର କାରିଗୀରର ଉତ୍କୃଷ୍ଟତା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ତାହାକୁ ସେମାନେ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ବିଟ ଦେଇ ନିର୍ମାଣ କରିଥାନ୍ତି । ଘରର ଭିତର କାନ୍ଥ ଗୁଡିକୁ ଈଷତ ଧବଳ ରଙ୍ଗ ମାଟିରେ ରଙ୍ଗ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ତାହାକୁ ଲେପିବା ବେଳେ ନାନା ପ୍ରକାରର ଝୋଟି ଚିତ୍ର ଆଙ୍କି ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଭିତର ପାଖର ଚଟାଣରେ ବୋବୋଇ ଦଉଡିକୁ ପିଟି ଠିକିରୀ ଚିତ୍ର, ଚିଡିଆ ଚିତ୍ର କିମ୍ବା ଫୁଲ, ଗଛଲତା ଚିତ୍ର କରି ଦିଆଯାଇଥାଏ ।

ବୟନକଳା

ସଭ୍ୟତା ଅନୁରୂପେ ସାନ୍ତାଳମାନେ ଆଧୁନିକ ପୋଷାକଏବେ ବ୍ୟବହାର କଲେଣି । କିନ୍ତୁ କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟ ସମାରୋହରେ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ପାରମ୍ପରିକ ବସ୍ତ୍ର ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ପୂଜା ସମୟରେ ପୁରୁଷ ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ତନ୍ତବୁଣା 'କାଚା' ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଝାଲାଃ ପିନ୍ଧିବା ନିତାନ୍ତ ଜରୁରୀ । ବିବାହ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ବରବଧୂକୁ ସିନ୍ଦୂର ଲୁଗଳି ପିନ୍ଧିବାକୁ ପଡିଥାଏ । ପଣବସ୍ତ୍ରଗୁଡିକ କେବଳ ତନ୍ତୀବୁଣା ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଆଗରୁ ଏହି ବସ୍ତ୍ରଗୁଡିକ ସେମାନେ ନିଜେ ବୁଣୁଥିଲେ, ପରେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ବର୍ତ୍ତନୀ ନେଇ ତନ୍ତୀମାନେ କଲେ । ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ଥିବା ସାନ୍ତାଳ ଯୁବକ-ଯୁବତୀ, ପୌଢ଼- ପୌଢା ମାନେ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବୁଣା ବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧିବାରେ ଅଧିକ ଆନନ୍ଦ ପାଆନ୍ତି । ସାଧାରଣ ଅବସରରେ 'କାଚା' ଏବଂ 'ଖାର୍ଟି' ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ସ୍ଥଳେ ବିଶିଷ୍ଟ ଅବସର ପାଇଁ ଉନ୍ନତ ମାନର ବସ୍ତ୍ର । ଫୁଟାକାଚା ଓ ଫୁଟାଖାଣ୍ଡି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ନାରୀମାନଙ୍କର କେବଳ ଅଣ୍ଟାରେ ଗୁଡେଇ ହୋଇ ପାରୁଥିବା ବସ୍ତ୍ର ହେଲା 'ପାହାଁଣ୍ଡ', ଛୋଟ ଝିଅ ମାନଙ୍କର ସେହି ଧରଣର ବସ୍ତ୍ର ହେଉଛି 'ପୁତଲୀ' । ବିବାହ ସମୟର 'ସିନ୍ଦୂର ଲୁଗଲୀ' କୁ ଛାଡି ଦେଲେ ପ୍ରାୟ ସବୁ ବସ୍ତ୍ର ଗୁଡିକ ଚେକ୍ ଦିଆ । ରୁଚି ଅନୁସାରେ ବସ୍ତ୍ର ଗୁଡିକର ରଙ୍ଗ ଏବେ ଅଲଗା ଅଲଗା ହେଲାଣି । କିନ୍ତୁ ମୁଖ୍ୟ ଭାବରେ ବସ୍ତ୍ର ଗୁଡିକରେ ପ୍ରାୟ ଚାରିଇଞ୍ଚ ବ୍ୟବଧାନରେ ନାରଙ୍ଗୀ ରଙ୍ଗର ଚେକ୍ ଦିଆଯାଇଥାଏ ।

ଆଭୂଷଣ କଳା

ସାନ୍ତାଳମାନେ ଅଳଙ୍କାର ପ୍ରିୟ । ଆର୍ଥିକ ସ୍ଥିତି ଅନୁରୂପେ ସୁନାରୂପାର ଅଳଙ୍କାର ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଖ୍ୟ ଭାବରେ ଲୁହା, ତମ୍ବା ଓ ରୂପା ଅଳଙ୍କାରକୁ ସେମାନେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏହା ବିଲ ବାଡିରେ କାମ କରୁଥିବା ସମୟରେ ପିନ୍ଧିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ କିମ୍ବା କାମରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରେ ନାହିଁ । ସେଗୁଡିକ ନିଜ ରୁଚି ଅନୁସାରେ ନିର୍ମିତ କରାଇଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ଯେଉଁ ଅଳଙ୍କାର ଗୁଡିକ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ସେଗୁଡିକ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରମୁଖ ହେଲା ପାଦାଙ୍ଗୁଠିରେ ପିତ୍ତଳ ନିର୍ମିତ 'ବାଝରୀ', ବଳାରେ ରୂପା ନିର୍ମିତ 'ପାଇଁଣୀ', ଅଣ୍ଟାରେ ଲୁହା ବା ରୂପା ନିର୍ମିତ 'ଗୁନସୀ', ଭୁଜାରେ 'ବାଜୁ', ହାତରେ 'ଶଙ୍ଖା', ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ଲୁହା ଖଡୁ, ଆଙ୍ଗୁଠିରେ 'ଟାକା ସୁଦାମ', ବେକରେ 'ଟାକାମାଳା' 'ପହଡ' ଖଷାରେ 'ସୁଲାକ', 'ସୁଦପାଶି', 'ପାନକାଠା', ନାକରେ 'ଫୁଲି', 'ଲୁଲୁକ୍' ଇତ୍ୟାଦି । ପିଲାମାନେ ଗୋଡରେ ଓ ହାତରେ 'ଟଡର' (ବଳା) ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଅଣ୍ଟାରେ ଅଣ୍ଟାସୂତା ସହିତ କଉଡିଟିଏ କିମ୍ବା ପୁରୁଣା କାଳର କଣାତମ୍ବା, ଘୁଙ୍ଗୁର, ରୋହିମାଛର ମେରୁହାଡ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ପିନ୍ଧନ୍ତି ।

ନାରୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ 'ଖଦା' (ଚିତା କୁଟାଇବା) ଏକ ଅଳଙ୍କାର । ଏହା ତାଙ୍କର ଆସନ୍ତା ଜନ୍ମ ପାଇଁ ଏ ଜନ୍ମର ସନ୍ତକ । ସାନ୍ତାଳ ରମଣୀ ଗୋଡରେ ଯେଉଁ ଚିତା କୁଟାଏ ତାକୁ 'ପାୟଁଜମ୍ ଖଦା' କହନ୍ତି । ବାଜୁରେ 'ବାଜୁଖଦା', ବକ୍ଷରେ 'କଲାମ୍ ବାହା' ଓ ହାତରେ 'ବାହାଖଦା' ଆଦି ଶରୀରରେ ନାନା ଭାବରେ ସେ ଚିତା କୁଟାଏ । ପୁଅ ପିଲାମାନେ ବାମହସ୍ତରେ ଏକ ପୋଡାଦାଗ 'ଶିଖା' ବହନ କରନ୍ତି । ସେହି ଅନୁରୂପେ ତାଙ୍କର ଗୃହପାଳିତ ପଶୁମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଦାଆକୁ ଗରମ କରି ଚେଙ୍କ ଦେଇ ଗୋଷ୍ଠୀ ସଂକେତରେ ଚିହ୍ନିତ କରନ୍ତି ।

ଶିକାର ବା ସମର କଳା

ସାନ୍ତାଳ ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଶିକାର ଏକ ଖେଳ । ଶିକାରର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବନ୍ୟଜନ୍ତୁଙ୍କର ମାଂସ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ସମସ୍ତ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର, ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଓ ରସିକତା ଭରା ଆସରର ଅବସର ଥିବାରୁ ଏଥିରେ ସାମିଲ ହେବାପାଇଁ ସତେ ଯେମିତି ତାଙ୍କଠାରେ ଥାଏ ବର୍ଷଯାକର ଅପେକ୍ଷା । ଶିକାରରେ ସାମିଲ ହେବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତି ପର୍ବ ବହୁ ଆଗରୁ ସେମାନେ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ଶିକାରରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଧନୁଶର, ବାଲା, ବର୍ଛାକୁ ଶାଣ ଦେଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ରଖାଯାଏ । ଧନୁର ଉଭୟ ପଟକୁ କୁମ୍ଭମୁଖ ପରି କରାଯାଏ । ସେଥିରେ ଲାଗୁଥିବା ଗୁଣର ଦୁଇପଟ ମଣିଷର ମୁଣ୍ଡ ପରି ନିର୍ମିତ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଠିକ୍ ଜିଭସମ ଥାଏ ତାହାର ପାତିଆଟି । ଶରରେ ଲାଗୁଥିବା ଟିଆଲକୁ କର୍ମକାର ପାଖରେ ବସି ବଗଥଣ୍ଟ ପରି କିମ୍ବା ମାଛର ଶରୀର ପରି ଆକାର ଦିଆଯାଏ । ତାହାକୁ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଶରରେ ଗୁନ୍ଥି ଟସର ବଧିରେ ବାନ୍ଧି ଦିଅନ୍ତି । ପଛ ପାଖରେ କୁକୁଡା ପର କିମ୍ବା ଟୟା ପକ୍ଷୀର ପରରେ ସଜାନ୍ତି । ସେହିପରି ବାଉଁଶ ଗଣ୍ଠିରେ କିମ୍ବା ଆଲୁମିନିୟମରେ 'ବିଟା' ନିର୍ମିତ କରି ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଗାରଟାଣି ନାନା ଆକୃତି ଦେଇ ଥାଆନ୍ତି । ବର୍ଛା ଓ ବାଲାରେ ସଂଯୋଗ କରାଯାଇଥିବା ବେଣ୍ଟ କାହାରି କାହାରି ମସୃଣ ଥିବା ସ୍ଥଳେ କାହାରି କାହାରି ଥାଏ ଗୋଟାପଣେ ଚିତ୍ର ବିଚିତ୍ର ।

ସଂଗୀତ କଳା

ସାନ୍ତାଳମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଂଗୀତ ପ୍ରିୟ । ବିଭିନ୍ନ ଅବସର ମାନଙ୍କରେ ତାଙ୍କର ଗୀତିମତ ଆଖଡା ଜମେ । ଅବସର ନେଇ ସେଗୁଡିକ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ । ସାଧାରଣ ଅବସର ମାନଙ୍କରେ ସେମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ନୃତ୍ୟ ସଂଗୀତର ଆସର ଜମେ, ବିଶିଷ୍ଟ ଅବସର ମାନଙ୍କରେ ତାହା ବଦଳିଯାଏ । ନୃତ୍ୟ, ବାଦ୍ୟର ତାଳ, ଲୟ ସାଙ୍ଗକୁ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ବଦଳି ଯାଏ। ସେମାନେ ଯେଉଁ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ସେଗୁଡିକ ମଧ୍ୟରୁ କେତୋଟିକୁ ନିଜେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲାବେଳେ ଅନ୍ୟ କେତେ ଗୁଡିକୁ ନିଜସ୍ୱ ଢାଞ୍ଚାରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ କରାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବହୁ ବ୍ୟବହୃତ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଗୁଡିକ ହେଲା 'ତୁମଦାଃ', 'ଟାମାକ୍', 'ଘୁଲି', 'ଚଳଚୁଳି', 'ବାନାମ', 'ତ୍ରିୟ', 'ପଙ୍ଗା', 'ଭୂଆଙ୍ଗ', ଇତ୍ୟାଦି । ସାନ୍ତାଳମାନଙ୍କର ତୁମଦା ଏକ ପ୍ରକାରର ମାଦଳ ଯାହା ମୁଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ମାଦଳ କିମ୍ବା କୁଡୁମୀ ମାନଙ୍କର ମାଦଳଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ସେହିପରି 'ବାନାମ୍' ବା କେନ୍ଦରା ମୃଦୁ ରାଗିଣୀ ଧାରୀ । ଘୋଡାର ଚଅଁର, ଗଧର ଚମଡା ଏଥିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଏଥିପାଇଁ ହାଲୁକା କିସମର କାଠ ଓ ବାଉଁଶ ବତାକୁ ଧନୁ କରାଯାଏ । ଏସବୁଥିରେ ଫୁଲ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ ବା ମାଛ ଚିତ୍ରକୁ ରୁକା ସାହାଯ୍ୟରେ ସେ ଅଙ୍କନ କରିଥାଏ । 'ଭୂଆଙ୍' ଲାଉ ବା କଖାରୁରେ ନିର୍ମିତ ଏକ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର । ତାହା କେବଳ ଆଶ୍ୱିନ ମାସରେ ପାଳିତ ହେଉଥିବା ଦାସାଯଁ ଅବସରରେ ବଜା ଯାଇଥାଏ । 'ପଙ୍ଗା' ଗୟଳ କିମ୍ବା ମଇଁଷି ଶିଙ୍ଗରେ ନିର୍ମିତହୋଇଥାଏ । ତାହାକୁ ଭେରୀ ପରି ବଜାଯାଇ ଥାଏ ।

କାଠ ଓ ବାଉଁଶ କଳା

ସାନ୍ତାଳ ଅରଣ୍ୟକ ଜାତି ହୋଇଥିବାରୁ ବ୍ୟବହାର ଉପଯୋଗୀ ଅନେକ ବସ୍ତୁକୁ ସେ କାଠ ଓ ବାଉଁଶରେ କରିଥାଏ । କାଠ ଓ ବାଉଁଶରେ ନାନ ପ୍ରକାରର ନକସା କରି ଝରକା, କବାଟ, ଦ୍ୱାରବନ୍ଧ, କାଠ ଆଲମିରା, କାଠ ବାକସ ଆଦିକୁ ଡିଜାଇନ କରି ସେ ବ୍ୟବହାର କରେ । କବାଟ ବନ୍ଧରେ ଫୁଲ ଓ ଫଳଭରା ଲତା ପ୍ରାୟ ଶୋଭାପାଏ । ଗୃହ ନିର୍ମାଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ଓରା, ଶେଣି, କାଣ୍ଡ, ବାଗି, ଅଲଙ୍ଗ, ରୁଅ, ଦାନ୍ତିଆ ଆଦିକୁ ମଧ୍ୟ ସିଧାସଳଖ ଭାବରେ ନ ଲଗାଇ ସେଥିରେ ନାନାଦି ଚିତ୍ର ଆଙ୍କି ଦେଇଥାଏ । ରୋଷେଇ ଶାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ପିଢା, ଲୁଣଡବା, ମାଟି ଆଦିରେ ପ୍ରାୟ ଫୁଲଚିତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଶସ୍ୟମାପିବା ପାଇଁ ପଇଲା ଓ କାଠା କାଠକୁ କୁନ୍ଦି କରାଯାଇଥାଏ ।

ବାଉଁଶରେ ତାଟି କବାଟ, କୁଲା, ଖାଞ୍ଚି, ଟୁଙ୍କି, ଟୁପଲାଃ, ମାଛଧରାପଟା, ରାବା, ଝିମ୍ପିରୀ, ମୁଛୁ, କୁଛୁ, ଚାଟା ଆଦି ସେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ କେତୋଟିକୁ ପ୍ରାୟ ସେ ମାହାଲି କିମ୍ବା ଡମ ମାନଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ କରେ । ସେମାନେ ଯୋଗାଉଥିବା ବାଉଁଶ ନିର୍ମିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ 'ଦାଉଲା', 'ଟାଙ୍ଗଲୀ', 'ଜାଟି' ଗୁଡିକ କେବଳ ସାନ୍ତାଳମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାରପାଇଁ ।

ବିବାହ ସମୟରେ 'ରାହି', 'ଟାଉଡାଲ' ର ବ୍ୟବହାର ସାନ୍ତାଳମାନଙ୍କର ଥିଲା । ତାହାକୁ ସେମାନେ ନିଜେ କାଠରେ ନିର୍ମାଣ କରୁଥିଲେ । ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଖୋଦେଇ କରି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଶିକାର ଚିତ୍ର ସହିତ ମୟୂର, ଶୁଆ, ହାତୀ, ଆଦିର ଚିତ୍ର ଆଙ୍କି ଦେଉଥିଲେ ।

ରନ୍ଧନ କଳା

ସାନ୍ତାଳମାନଙ୍କର ଜୀବିକା ହେଉଛି କୃଷି ସହିତ ଶିକାର ଓ ଫଳମୂଳ ସଂଗ୍ରହ । ଧାନ ସହିତ ମକା, ଜହ୍ନା, ଗହମ, ଗୁଲନ୍ଦି, କୋଳଥ, ଶୁଆଁ ଆଦି ସେମାନେ ଉତ୍ପନ୍ନ କରୁଥିବାରୁ ସେଥିରୁ ନାନା ପ୍ରକାରର ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ସେମାନେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । ଚାଉଳ, ମକା, ଗହମ, କୋଳଥର ସୁସ୍ୱାଦୁ ପଖାଳ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଆସେ । ଜଙ୍ଗଲଜାତ ଅନେକ ପ୍ରକାରର ଶାଗକୁ ଖରଡି ପଖାଳ ସାଙ୍ଗରେ ଖାଇବାକୁ ସେମାନେ ଆନନ୍ଦ ପାଆନ୍ତି । କଲିଆରୀ, ମାଠା, ମାଦ୍, ଅଳସା, କିଦ୍ରୁ, ଝାହୁର, ସାରୁ ଆଦି ଶାଗକୁ ମିଳୁଥିବା ସମୟରେ ଶୁଖାଇ ରଖିଥାନ୍ତି । ଆବଶ୍ୟକ ସମୟରେ ପାଣିରେ ବତୁରାଇ ତାକୁ ରାନ୍ଧି ଖିଆଯାଏ । ଜଳାଶୟ ଓ ନଦୀମାନଙ୍କରୁ ଗେଣ୍ଡା, ଶାମୁକା, ସଂଗ୍ରହ କରି ତାକୁମଧ ତରକାରୀ କରି ଖିଆଯାଏ । ଆଷାଢ଼ -ଶ୍ରାବଣ ମାସରେ ଉଇହୁଙ୍କା ମାନଙ୍କରେ ପାଣି ପଶିଲେ ଯେଉଁ ୫ଡ଼ିପୋକ ବାହାରେ ତାକୁ ସଂଗ୍ରହକରି ଚାଉଳ ଭଜା ଓ ମୁଢ଼ି ସହିତ ଖାଆନ୍ତି କିମ୍ୱା ତାକୁବାଟି ଚାଉଳ ଚୁନାରେ ମିଶାଇ ଦୁଲପିଠା, ଖାପରାପିଠା କରି ଖାଇଥାଆନ୍ତି । ମାଂସରେ ପୋଡ ପିଠା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ସାନ୍ତାଳ ଗୃହିଣୀ ବେଶ ପୋଖତ । ଜଙ୍ଗଲଜାତ ପିତାଆଳୁ, ଶୋଷଣି ଆଳୁ, ପାଣିଆଳୁ, ବଏଗାଁ ଆଳୁ ଆଦିକୁ ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ ଖାଇଥାନ୍ତି । ବଏଁଗା ଆଳୁକୁ ନିଆଁରେ ପୋଡି ଖିଆଯାଏ । ଶୋଷଣି ଆଳୁକୁ ପାଣିରେ ସିଝାଇ ଖିଆଯାଏ । ପାଣିଆଳୁକୁ ପାଣିରେ ଧୋଇ ଖିଆଯାଏ ଓ ପିତା ଆଳୁକୁ ଚେକ ଚେକା କାଟି ବୋହି ଯାଉଥିବା ପାଣିରେ ରାତିସାରା ବୁଡାଇ ରଖି ସିଦ୍ଧ କରି ଖିଆଯାଏ । ତେନ୍ତୁଳି, ମଂଜି, ପଣସ ମଂଜି, ଶିଆଳି ମଂଜି ପ୍ରଭୃତିରେ ନାନା ପ୍ରକାର ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ସାନ୍ତାଳ ରମଣୀ ଥାଏ ସୁନିପୁଣା ।

ଚାଉଳରୁ ହାଣ୍ଡିଆ ଓ ହାଣ୍ଡିଆ ରସି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ତାଙ୍କର ଦେବାଦେବୀଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରିବା ସହିତ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ପାନ କରିଥାଆନ୍ତି । ଏହା ନିଶାଦ୍ରବ୍ୟଠାରୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଭାବରେ କମ୍ ହାନୀକାରକ । ତେଣୁ ସରକାର ଏହାକୁ ଖାଦ୍ୟଶ୍ରେଣୀରେ ହିଁ ରଖିଅଛନ୍ତି ଓ ତାହାର ବିକ୍ରିରେ କୌଣସି ପ୍ରକାରର କଟକଣା ରଖାଯାଇନାହିଁ ।

ସାନ୍ତାଳ ଯାହା ଖାଏ, ଯାହା ପିନ୍ଧେ, ଯାହା ବ୍ୟବହାର କରେ ତାହା ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ କଳା ଧର୍ମିତାକୁ ସୂଚାଏ । କିନ୍ତୁ ତା ପାଇଁ ତାହା କେବଳ ଆବଶ୍ୟକତା ମାତ୍ର । ସେହି ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ବ୍ୟବସାୟିକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେ କେବେ ଦେଖିନାହିଁ କିମ୍ୱା ତାକୁ ନେଇ ଉପାର୍ଜନ କରିବାର ଲାଲସା କେବେ ରଖି ନଥିବାରୁ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ସୀମିତ ହୋଇ ରହିଅଛି ତାର କଳା ଓ କାରିଗରୀ ବିଦ୍ୟା ।

କୋରାପୁଟର ଆଦିବାସୀ ଜନଜୀବନରେ ଚିତ୍ରକଳା : ଏକ ଆକଳନ

ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପାଢୀ

କଳାପ୍ରବଣତା ମଣିଷର ସହଜାତ ପ୍ରବୃତ୍ତି। କଳା ମାଧ୍ୟମରେ ତା'ର ଅନ୍ତରର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସେ ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ। ଆଦିମ ମଣିଷ ପ୍ରାଥମିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ଛଳନା ଓ ଚିତ୍ରମାଧ୍ୟମରେ ମନୋଭାବ ବ୍ୟକ୍ତକରି ସୃଷ୍ଟିର ସର୍ବପ୍ରଥମ କଳାର ନିଦର୍ଶନ ଦେଇଆସିଛି । ଆଦିମ ମଣିଷ ଘନବଣଜଙ୍ଗଲରେ ଯାଯାବର ଜୀବନଯାପନ କରୁଥିବା ବେଳେ ତା'ର ମୁଖ୍ୟ ଜୀବିକା ଥିଲା ବନ୍ୟ ପଶୁପକ୍ଷୀ ଶିକାର । ତା'ର ସେଇ ଶିକାର ବେଳର ରୋମାଞ୍ଚକର ଘଟଣାବଳୀକୁ ସେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ପାହାଡ ଗୁମ୍ଫାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ଉଲ୍ଲସିତ ହେଉଥିଲା । ସେ ମଧ୍ୟ ଚିତ୍ରମାଧ୍ୟମରେ ସହଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ନିଜ ମନୋଭାବ ଜଣାଉଥିଲା । ସୁତରାଂ, ଆଦିମ ମଣିଷର ସର୍ବପ୍ରଥମ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ହେଉଛି ଚିତ୍ରକଳା । ସେଇ ପ୍ରାଗୈତିହାସିକ କାଳର ଆଦିମ ମଣିଷର ଗୁମ୍ଫାଚିତ୍ରର ନମୂନା ଆଜିବି ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶ ମିର୍ଜାପୁର ନିକଟସ୍ଥ ପର୍ବତଗୁମ୍ଫା, ଛତିଶଗଡ଼ର ସିଂହେନପୁର ଗୁମ୍ଫା, ଓଡ଼ିଶାର କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାର ଗୁଡ଼ହାଣ୍ଡି ପର୍ବତ ଗୁମ୍ଫା, ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଉଷାକୋଠି ପାହାଡ ଗୁମ୍ଫା ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ପଶୁପକ୍ଷୀ ଶିକାରର ରୋମାଞ୍ଚକର ବର୍ଣ୍ଣନା ଉପଲବ୍ଧ। ଶିକାର ସଭ୍ୟତାର ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ମଣିଷ ଯେତେବେଳେ କୃଷି ସଭ୍ୟତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ସ୍ଥାୟୀ ଭାବେ ବସବାସ ଆରମ୍ଭ କଲା ସେତେବେଳେ, ସେ ନିଜ କୁଡ଼ିଆ କାନ୍ଥରେ ଚିତ୍ରମାନ ଅଙ୍କନ କରି ଅତୀତର ସ୍ମୃତିକୁ ସାଇତି ରଖିଲା । ଏଣୁ ଆଜି ଆଦିମ ଜନଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କୁ ଚିତ୍ରକଳାର ପ୍ରାଗୈତିହାସିକ ମାନବର ବଳିଷ୍ଠ ଚିନ୍ତାଧାରା ତା'ର କୁଡ଼ିଆ, କାନ୍ଥ ଓ ଦୈନନ୍ଦିନ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଉପକରଣ ମାନଙ୍କରେ ସଂଜୀବିତ ରଖିଛି।

ଓଡିଶାରେ ୬୨ ପ୍ରକାର ଜନଗୋଷ୍ଠୀ ବସବାସ କରୁଥିବା ବେଳେ ଅବିଭକ୍ତ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାରେ ସର୍ବାଧିକ ୫୨ ପ୍ରକାରର ଆଦିମ ଜନଗୋଷ୍ଠୀ ବାସ କରିଥାନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କ ନିଜସ୍ୱଭାଷା, ଚଳଣି, ଧର୍ମଧାରା , ନୃତ୍ୟଗୀତ ଓ କଳାତ୍ମକ ଅଭିରୁଚିର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ। ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡରେ ମୁଖ୍ୟତଃ କନ୍ଧ, ସଉରା, ଦୁରୁଆ, ପରଜା, ଗାଦବା, ବଣ୍ଡା, କୋୟା, ଭତରା, ଭୂମିଆ, ଗଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଜନଗୋଷ୍ଠୀ ପାରମ୍ପରିକ ସାଂସ୍କୃତିକ ବଳୟ ମଧ୍ୟରେ ବସବାସ କରି ଆସୁଛନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କ ସ୍ୱକୀୟ ରୁଚି ଅନୁଯାୟୀ ବିଭିନ୍ନ କଳାବିଭବ ସାମାଜିକ ପରଂପରା ଓ ସଂସ୍କୃତିଧାରା ମଧ୍ୟରେ ସଂରକ୍ଷିତ । ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ, ଚିତ୍ରକଳା ଓ ମୌଖିକ ପରଂପରା ଆଦିମ ଜନଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କ ଜୀବନରେ ଏକ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଂଗ ଓ ମହନୀୟ ବିଭବ। ଏମାନଙ୍କ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନ ସହ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ସମନ୍ୱିତ ହୋଇଥାଏ। ଏମାନେ ସବୁଜ ଅରଣ୍ୟାନୀ, କଳକଳ ନାଦିନୀ ନଦୀ, ଝରଣା, ଢେଉଢେଉକା ପାହାଡ଼ମାଳା ପରିବେଷ୍ଟିତ ନୈସର୍ଗିକ ପ୍ରାକୃତିକ ସୁଷମାଭରା ଅଞ୍ଚଳରେ ବସବାସ କରୁଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କ ଚିତ୍ରକଳା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କଳାସଂପଦରେ ନିଜ ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶର ଚିତ୍ରଣ ଯଥାର୍ଥ ଭାବେ ଅଙ୍କିତ କରିଥାନ୍ତି। ପ୍ରସ୍ତୁତ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଅବିଭକ୍ତ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାର କେତେକ ପ୍ରମୁଖ ଆଦିମ ଜନଜାତିଙ୍କ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ

ଗୃହୋପକରଣ, ପୂଜାପାଠ, ପର୍ବପର୍ବାଣୀରେ ଅଙ୍କିତ ଚିତ୍ର, ଚିତାକୁଟା, ଝୋଟିଚିତା, ଭିତ୍ତିଚିତ୍ର ସଂପର୍କରେ କିଞ୍ଚିତ ଆଲୋକପାତ କରାଯାଉଛି।

ଗୃହୋପକରଣରେ ଅଙ୍କିତ ଚିତ୍ର - ଆଦିବାସୀ ମାନଙ୍କ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ବ୍ୟବହୃତ ଗୃହୋପକରଣ ମାନଙ୍କରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ସୁନ୍ଦର ଓ କଳାତ୍ମକ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ ହୋଇଥାଏ । ଏମାନଙ୍କ ଲୁଗାପଟା, ମୁଣ୍ଡକୁଣ୍ଡାଇବା ପାନିଆ, ବିଭିନ୍ନ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର, ଧୂଆଁପତ୍ର ରଖିବା ନଳୀ, ଟଙ୍କା ପଇସା ରଖିବା ଡବା, କାଠ ବାକ୍ସ, ବସିବା ପିଢା, ଖାଦ୍ୟ ପରଷିବା କାଠ ଓ ଲାଉତଙ୍କି, ଶସ୍ୟ ମାପିବା ମାଣ, ଶିକାରରେ ବ୍ୟବହୃତ ଧନୁ, ତୀର, ବର୍ଛା , ଟାଙ୍ଗିଆ, କଟୁରୀ, କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶଗଡ଼, ଲଙ୍ଗଳ, ମଇ, କୋଦାଳ, ଶାବଳ, ଡାଲା, ଝୁଡ଼ି, ପାଛିଆ, ଢୋଲି (ଧାନ ରଖିବା ବଡ଼ ଡ଼ାଲା), ବାଉଁଶ ବାଡି, ଘରର ଦ୍ୱାରବନ୍ଧ, କବାଟ, ଉରା, ଶେଣୀ ପ୍ରଭୃତି ଦୈନନ୍ଦିନ ବ୍ୟବହୃତ ଉପକରଣ ମାନଙ୍କରେ ବୃକ୍ଷଲତା, ଫୁଲଡାଳି, ପଶୁପକ୍ଷୀ , ମନୁଷ୍ୟ, ତ୍ରିଭୁଜ, ରେଖାଚିତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ଅଙ୍କନ କରାଯାଇଥାଏ। ଆଦିବାସୀ ଗାଦବା, ଦୁରୁଆ, କନ୍ଧ, ସଉରା, ବଣ୍ଡାମାନଙ୍କ ପିନ୍ଧାଲୁଗା ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୋଟା ଓ ଏଥିରେ ଧଡି ଓ ନକ୍ସା ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରାଯାଇଥାଏ। କୁଟିଆକନ୍ଧ ଓ ଦୁରୁଆମାନଙ୍କ କାଠ ବାଉଁଶରେ ତିଆରି ପାନିଆରେ ଲୁହା କଣ୍ଟାକୁ ଉତ୍ତପ୍ତ କରି ସେଥିରେ ଲତା, ଫୁଲ, ଡାଳି ଓ ରେଖାଚିତ୍ର ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ଅଙ୍କନ କରିଥାନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କ ଯୁବକ ଯୁବତୀମାନଙ୍କ ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ରାଙ୍କିତ ପାନିଆର ଖୋଦିତ ଚିତ୍ରକଳାକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ସିନ୍ଧୁ ସଭ୍ୟତା ସମୟର ମାଟିପାତ୍ରରେ ଅଙ୍କିତ ଚିତ୍ର ସହ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ। ଏମାନଙ୍କ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ବ୍ୟବହୃତ ବିଭିନ୍ନ ଗୃହୋପକରଣର ଗଠନଶୈଳୀ ଯେପରି ଚମତ୍କାର ସେହିପରି ଏସବୁର କଳାନୈପୁଣ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନୋମୁଗ୍ଧକର।

ଚିତାକୁଟା - ଆଦିବାସୀଙ୍କ ଶରୀରର ବିଭିନ୍ନ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସାଧନ ମଧ୍ୟରେ ଚିତାକୁଟା ଅନ୍ୟତମ । ଏହି ଚିତାକୁଟା ପରଂପରା ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ପ୍ରଚଳିତ। ଉଭୟ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଶରୀରର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଗରେ ଚିତାକୁଟାଇବାକୁ ପସନ୍ଦ କରିଥାନ୍ତି। କିନ୍ତୁ, ଏମାନଙ୍କ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ନିଜ ନିଟୋଳ ଓ ବଳିଷ୍ଠ ଶରୀରକୁ କ୍ଷତାକ୍ତ କରି ମଧ୍ୟ ଚିତା କୁଟାଇଥାନ୍ତି। ଚିତାକୁଟା ଏକ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ଓ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେହେଁ ଏମାନେ ଶରୀରର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଗରେ ଚିତାକୁଟାଇ ସ୍ୱକୀୟ କଳାନୁରାଗର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି। ଚିତାକୁଟା ସଂପର୍କରେ ତିନୋଟି କାରଣ ହେଉଛି, ମୋଗଲ ଓ ଇଂରେଜ ମାନଙ୍କ ଲୋଲୁପ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ରକ୍ଷାପାଇବା ପାଇଁ ନିଜ ଶରୀରରେ ଚିତାକୁଟାଇ ବିକୃତ କରିବା, ଶରୀର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ଓ ଅନ୍ୟ କାରଣଟି ହେଲା ଯମ ଦଣ୍ଡରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା । ପ୍ରଥମ କାରଣଟି ଯୁକ୍ତିନିଷ୍ଠ ନୁହେଁ, କାରଣ, ବିଦେଶୀମାନଙ୍କ ଶାସନର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ଚିତାକୁଟାଇବା ପରମ୍ପରା ପ୍ରଚଳିତ ରହିଥିଲା ଓ ମହିଳାମାନେ ନିଜକୁ ବିଦେଶୀମାନଙ୍କ ଲୋଲୁପ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ସିନା ନିଜ ଶରୀରକୁ ବିକୃତ କରୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଆଦିବାସୀ ପୁରୁଷ ମାନେ ମଧ୍ୟ ଚିତା କୁଟାଇଥାନ୍ତି। ସଂପ୍ରତି ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବାପରେ ମଧ୍ୟ ଅଦ୍ୟାବଧି ଚିତାକୁଟାଇବା ପରଂପରା ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ରହିଛି। ଉପରୋକ୍ତ, ଯୁକ୍ତିଟି ଭିତ୍ତିହୀନ ହୋଇଥିବାରୁ ଅନ୍ୟଦୁଇ କାରଣର ସତ୍ୟତା ଅନୁଧ୍ୟାନ କରାଯାଇପାରେ।

ଅନୁଧାନରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ମଣିଷ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତା'ର ସବୁକିଛି ମାଟିରେ ମିଶିଯାଏ କିନ୍ତୁ, ଶରୀର ଚିତାକୁଟା ରହିଯାଏ। ଯାହାକୁ ନେଇ ମଣିଷ ଯମପୁରକୁ ଯାଇଥାଏ। ଶରୀରରେ ଚିତାକୁଟାଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଯମଦଣ୍ଡ ଦେଇନଥାନ୍ତି ବୋଲି ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ଦୃଢବିଶ୍ୱାସ ରହିଛି। ସୁତରାଂ, ଯମଦଣ୍ଡରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ଆଦିବାସୀ ମାନେ ଶରୀରରେ ଚିତାକୁଟାଉଥିବା କାରଣଟି ଅଧିକ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ମନେହୁଏ। ଏମାନେ ଚିତାକୁଟାଇବାକୁ "ବାନାଗୁଦାନି" ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କ ଶରୀରର ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ଯଥା:- ମୁହଁ, ଛାତି, ହାତ, ଜଙ୍ଘ, ଆଣ୍ଠୁରେ ଫୁଲପତ୍ର, ଡ଼ାଳି, କୋଠି, ବିନ୍ଦୁବିନ୍ଦୁ ଚିତା, ରେଖାଚିତା ଅଙ୍କନ କରିଥାନ୍ତି। ଛତିଶଗଡ଼ର ବସ୍ତର ଅଞ୍ଚଳ ଓ କୋରପୁଟର କିଛି ବ୍ୟକ୍ତି ଗାଆଁ ଗାଆଁ ବୁଲି ଆଦିବାସୀଙ୍କ ଶରୀରରେ ଚିତା କୁଟାଇଥାନ୍ତି। ଏମାନେ ଚିତା କୁଟାଇବା ବେଳେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଛନ୍ଦର ଗୀତ ଗାନକରି ଚିତାକୁଟାର ଯନ୍ତ୍ରଣାକୁ ଲାଘବ କରାଇଥାନ୍ତି। ଗୋଟିଏ ଛୁଞ୍ଚିକୁ ଶରୀରରେ ଫୋଡି ବିଭିନ୍ନ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରାଯାଏ ତା'ପରେ ନଡ଼ାକୁ ପୋଡ଼ି ସେଥିରେ ଜଡ଼ାତେଲ ମିଶାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦ୍ରବଣ ଚିତାକୁଟା ସ୍ଥାନରେ ଲେପନ କରାଯାଏ। ଚିତାକୁଟାଇବାର ଆଠ / ଦଶ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷତସ୍ଥାନଟିରେ ବହୁତ ଦରଜ ହୋଇଥାଏ। ତଥାପି, ଆଦିବାସୀ ମାନେ ଚିତାକୁଟାଇ ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରିଥାନ୍ତି।

ଭିତ୍ତିଚିତ୍ର- ଆଦିବାସୀ ମାନଙ୍କ ଗୃହକାନ୍ଥରେ ଅଙ୍କିତ ଝୋଟିଚିତାରେ ଏମାନଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଚେତନା, କଳାପ୍ରବଣତା ସହ ଧର୍ମୀୟ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ସାମାଜିକ ଆବଶ୍ୟକତା ନିହିତ। ଅବିଭକ୍ତ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାର ସଉରା, କନ୍ଧ, ଭୂମିଆ, କୋୟା, ଭତରା, ଗଣ୍ଡ, ଦୁରୁଆ ପ୍ରଭୃତି ସଂପ୍ରଦାୟଙ୍କ ଛୋଟ କୁଡ଼ିଆ ଘର କାନ୍ଥକୁ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ପରିଷ୍କାର ଓ ପରିଛନ୍ନ ଭାବେ ଲିପିବା ହେଉଛି ଏକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କଳାକର୍ମ । ଏମାନଙ୍କ ଘର ଚଟାଣକୁ ହରଡ଼ା କଳା ପାଣି କିମ୍ବା ନଡ଼ାକୁ ପୋଡ଼ି ଦ୍ରବଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ସେଥିରେ ଲିପିଥାନ୍ତି। ଚଟାଣଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ମସୃଣ ଓ ଗାଢକଳା ହୋଇଥାଏ। ଏମାନଙ୍କ ଚଟାଣ ଲିପିବାର କିଛି ସମୟରେ ଏହା ଉପରେ ବସିଲେ ଲୁଗାପଟାରେ କଳା ଲାଗିବାର ସମ୍ଭାବନା ନଥାଏ। ଏମାନଙ୍କ ଘର କାନ୍ଥକୁ ଜଙ୍ଗଲର ଧଳାମାଟିରେ ଲିପି ତାର ଚତୁପାର୍ଶ୍ୱରେ ରଂଗ ମାଟିର ଧାର ଅଙ୍କନ କରିଥାନ୍ତି। ଏମାନେ କାନ୍ଥରେ ନିଜ ପାରପଂରିକ ରୀତିନୀତି, ଧର୍ମୀୟ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟାନୁଭୂତିକୁ ଚିତ୍ର ମାଧମରେ ପରିପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି। ଏମାନେ କାନ୍ଥ ଦେହରେ କାଠି କିମ୍ବା ଅଙ୍ଗୁଳି ଦ୍ୱାରା ମଣିଷ, ବୃକ୍ଷଲତା, ଜୀବଜନ୍ତୁ, ପଶୁପକ୍ଷୀ, କୀଟପତଙ୍ଗ, ତ୍ରିଭୂଜ, ଚତୁର୍ଭୁଜ, ବିନ୍ଦୁ, ରେଖାଚିତ୍ରମାନ ଅଙ୍କନ କରିଥାନ୍ତି। ଏହି ଚିତ୍ରମାନ ସାଧାରଣତଃ ଋଉଳଚୁନା, ପିଠଉ, ଅଙ୍ଗାରଗୁଣ୍ଡ, ଗେରୁ (ଲାଲମାଟି), ସବୁଜ ପତ୍ରର ରସ ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କନ କରାଯାଇ ଥାଏ। ଭୂମିଆ, ପରଜା, ଦୁରୁଆ, ପେଣ୍ଡିଆ, ଆଦି ସଂପ୍ରଦାୟଙ୍କ ବିବାହ ବେଦୀରେ ଯେଉଁ ମାଟିହାଣ୍ଡି, ସଜ୍ଜିତ କରି ରଖିଥାନ୍ତି, ସେଗୁଡିକୁ ଋଉଳ ପିଠଉ ଓ ହଳଦୀରେ ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ଚିତ୍ରଣ କରିଥାନ୍ତି।

ସଉରା ଭିତ୍ତିଚିତ୍ର (ଇଡିତାଲ) - ଗୁଣପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରୁଥିବା ସଉରା ସଂପ୍ରଦାୟଙ୍କ କାନ୍ଥଚିତ୍ର "ଇଡିତାଲ" ଭାବେ ପରିଚିତ । ଏମାନଙ୍କ କାନ୍ଥଚିତ୍ର ଗୁଡ଼ିକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ରହସ୍ୟମୟ । ଏମାନେ କେବଳ ଯେ ଗୃହର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୃଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିଥାନ୍ତି ତାହାନୁହେଁ, ପାରିବାରିକ ସୁରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ନିଜଘର ଭିତର କାନ୍ଥରେ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରି ଆପଦ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଥାନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କ ଚିତ୍ରାଙ୍କନର ମୁଖ୍ୟ

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଜମିର ଉର୍ବରତା ବୃଦ୍ଧି, ପୋଡୁଚାଷରେ ଉନ୍ନତି, ଜନ୍ମିତ ଶିଶୁର ସୁରକ୍ଷା, ରୋଗ ନିବାରଣ, ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ସନ୍ତୁଷ୍ଟି, ଆପଦ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା , ଅନିଷ୍ଟଗ୍ରହ ଓ ଅପଶକ୍ତିମାନଙ୍କ କବଳରୁ ରକ୍ଷା ତଥା ପାରିବାରିକ ସୁଖଶାନ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଗୃହଭିତରର କାନ୍ଥରେ ଗୋପନୀୟ ଭାବେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିଥାନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅଙ୍କିତ ଚିତ୍ରମାନ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ। କେଉଁ ପ୍ରକାର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କଲେ ଅଭୀଷ୍ଟ ପୂରଣ ହୋଇପାରିବ, ତାହା ସଉରା ପୂଜକ (କୁଡାଙ୍ଗ) ସ୍ଥିର କରିଥାନ୍ତି। କୁଡାଙ୍ଗ, ସଉରା ସଂପ୍ରଦାୟଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ପୂଜକ। ସେ ଝଡାଫୁଙ୍କା, ଗୁଣିଗାରେଡି ଓ ତନ୍ତ୍ରମନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଙ୍ଗମ । ସେ ଭୂତପ୍ରେତ, ପିଶାଚ, ଅନିଷ୍ଟ ଗ୍ରହ ଓ ଅଦୃଶ୍ୟ ଶକ୍ତି ମାନଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ଓ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ ମାଧ୍ୟମରେ ବଶୀଭୂତ କରି ଲୋକଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ବିଧାନ କରିଥାନ୍ତି ।

ସଉରା କାନ୍ଥଚିତ୍ର 'ଇଡିତାଲ' ର ସୃଷ୍ଟି ସଂପର୍କରେ କେତେକ ଲୋକକଥା ପ୍ରଚଳିତ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ପ୍ରମୁଖ ସୃଷ୍ଟିଧର୍ମୀ ଲୋକକଥା ହେଲା :- ଥରେ ଜଣେ ସଉରା ଗୃହସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ସ୍ୱପ୍ନରେ କହିଲେ "ମୁଁ ଏଇଘରେ ତୋ ସହ ରହିବି' । ଏକଥା ଶୁଣି ଗୃହସ୍ୱାମୀ ଭୟଭୀତ ହୋଇ କହିଲେ" ପ୍ରେତମାନେ ଏଘରେ କିପରି ରହିବେ ?" ଏହା କହିବା ପରେ ତାଙ୍କୁ ଜ୍ୱର ହେଲା । ସେ ସୁସ୍ଥ ହେବାପାଇଁ ସମନ (ଗୁଣିଆ) ଙ୍କୁ ଡାକି ପୂଜାପାଠ ଓ ବଳି ଅର୍ପଣ କଲେ। ପିତୃପୁରୁଷ ସ୍ୱପ୍ନରେ ସମନଙ୍କୁ କହିଲେ ଯେ, 'ଘର ଭିତର କାନ୍ଥରେ ଗୋଟିଏ ଘର ତିଆରି କରି ମୋତେ ରଖିଦେଉ',। ଏହି କଥାର ମର୍ମ ଗୃହକର୍ତ୍ତା ବୁଝି ନପାରି ନିଜ ଘର ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ନଡ଼ା ଛପରର ଘରଟିଏ ତିଆରି କଲେ। କିନ୍ତୁ, ପିତୃପୁରୁଷ ଉପହାସ କଲେ ଓ ସେଇଘରେ ରହିଲେ ନାହିଁ। ଏଣୁ ସେ ନିଜ ଦେବତା "କିତୁଙ୍ଗ"ଙ୍କୁ ଦୁଃଖ ଜଣେଇଲେ। କିତୁଙ୍ଗ ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୁଝିପାରି ଚାଉଳ ବାଟି ପିଠଉ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ ଓ ଗୋଟିଏ କାଠି ଦ୍ୱାରା ଗୃହକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ଘରଭିତର କାନ୍ଥରେ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କଲେ। ସେହି ଚିତ୍ରରେ ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କ କଳ୍ପିତ ଚିତ୍ର ସ୍ଥାନଦେବାରୁ ସେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଘର ଭିତରେ ରହି ଶୁଭ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁଲେ। ଗୃହସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଜ୍ୱର ଭଲ ହୋଇଗଲା ଓ ସେ ସୁଖରେ ରହିଲେ । ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ, ସେହି ଦିନଠାରୁ ସଉରାମାନେ ଘର ମଧ୍ୟରେ କାନ୍ଥଚିତ୍ର (ଇଡ଼ିତାଲ) ଅଙ୍କନ କରିଆସୁଛନ୍ତି। ଅଦ୍ୟାବଧି ଏମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଅବସରରେ ଆପଦ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷାପାଇବା ପାଇଁ କୁଡାଙ୍ଗ ଦ୍ୱାରା ଘରର ଭିତର କାନ୍ଥରେ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରି ନିଜର ପିତୃପୁରୁଷ ଓ ଅଦୃଶ୍ୟ ଶକ୍ତିଙ୍କୁ ସନ୍ତୋଷ ବିଧାନ କରିଥାନ୍ତି । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ନୂତନ କରି ଘରଟିଏ ନିର୍ମାଣ କଲେ କୁଡ଼ାଙ୍ଗଙ୍କୁ ଡ଼ାକି ଘରର ମଙ୍ଗଳକାରକ ଭାବେ ନିଜ ଶୟନଘରର ଗୋଟିଏ କୋଣରେ, ଭାଡିତଳେ, ରୋଷେଇ ଘରକୋଣରେ କିମ୍ବା ଅନ୍ଧାରୁଆ ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଅନ୍ତରାଳରେ ଗୋପନ ଭାବେ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିଥାନ୍ତି।

ଏମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଅବସରରେ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିବା ପାଇଁ କୁଡାଙ୍ଗାଙ୍କୁ ପୂର୍ବରାତ୍ରିରୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥାନ୍ତି। ସେ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ ସ୍ଥାନଟି ନିରୂପଣ କରି ଚାଉଳ ଓ ମଦ୍ୟ ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରିଥାନ୍ତି। ରାତିରେ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଶୋଇଯାନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ରାତିରେ କୁଡାଙ୍ଗ ଯେଉଁ ସବୁଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ ପାଇଁ ପୂର୍ବ ରାତ୍ରିରୁ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ହୋଇଥାଏ ସେ ସେହି ସବୁ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିଥାନ୍ତି। ରାତିରେ ବଟା ଯାଇଥିବା ଚାଉଳ ପିଠଉରେ କାଠିଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସ୍ଥାନରେ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିଥାନ୍ତି। ସେ ପ୍ରଥମେ

ଆୟତକାର, ବର୍ଗାକାର କିମ୍ବା ବୃତ୍ତାକାର କୋଠାଟିଏ ଅଙ୍କନ କରି ସେଥିରେ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କ ଧାଡି ଧାଡି ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିଥାନ୍ତି।

ଏହି କୋଠରୀର ଖାଲିସ୍ଥାନ ମାନଙ୍କରେ ଗଛଲତା, ଝିଟିପିଟି, ସାପ, ବେଙ୍ଗ, ହରିଣ, ହାତୀ , ଘୋଡା, ମୟୂର, ସାଇକେଲ୍, ରେଳଗାଡି, ଉଡାଜାହାଜ ଓ କିଛି ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ରେଖା ଓ ବିନ୍ଦୁଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିଥାନ୍ତି। ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ ପରେ ଗୃହକର୍ତ୍ତା ଚିତ୍ର ପାଖରେ କୁକୁଡା, ନୂଆ ପନିପରିବା ଓ ମଦ୍ୟ ଅର୍ପଣ କରି ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କ ସନ୍ତୋଷ ବିଧାନ କରିଥାନ୍ତି । ସେ ଦିନ ଘରର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଉପବାସ ରହିଥାନ୍ତି ଓ ଗୀତ ଗାନ କରିଥାନ୍ତି । ସଂଧ୍ୟା ସମୟରେ ଭୋଜିଭାତ ଓ ମଦ୍ୟପାଦ ତଥା ନୃତ୍ୟଗୀତର ଆସର ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ। ଏମାନଙ୍କ ଚିତ୍ରଉପରେ ଅନେକ ଦିନ ଧରି ଲିପି ନଥାନ୍ତି। ଏମାନେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଚିତ୍ରାବଳୀକୁ ଦେବତାତୁଲ୍ୟ ଭକ୍ତି ଓ ସମ୍ମାନ ଜଣାଇଥାନ୍ତି। ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆଦିବାସୀ ସଂପ୍ରଦାୟଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ସଉରାଙ୍କ ଭିତ୍ତିଚିତ୍ର 'ଇଡିତାଲ' ର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଓ ଗୁରୁତ୍ୱ ବିଦ୍ୟମାନ। ଏମାନଙ୍କ ଚିତ୍ରମାନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ଓ ରହସ୍ୟାଚ୍ଛନ୍ନ ।

କନ୍ଧ ସଂପ୍ରଦାୟଙ୍କ ଏକ ପ୍ରମୁଖ ଉପଗୋଷ୍ଠୀ ଡଙ୍ଗରିଆକନ୍ଧଙ୍କ କାନ୍ଥଚିତ୍ର 'ମାଞ୍ଜିଗୁଣ୍ଡା' କୁଟିଆକନ୍ଧଙ୍କ 'ଟିକାଙ୍ଗକୁଡ଼' ଓ ଦେଶିଆ କନ୍ଧଙ୍କ କାନ୍ଥଚିତ୍ର 'ବାନାକିମୁ ନାମରେ ପରିଚିତ। ଏମାନେ ଘଣ୍ଟପରବ, ମେରିଆ ପରବ, କେଡୁ ପରବ, ଦଶରା ପରବ, ଲକ୍ଷ୍ମୀପୂଜା, ପ୍ରଭୃତି ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ଅବସରରେ ପିଠଉ, ଗେରୁ ପଥର, ରଂଗ ଗୁଣ୍ଡ ଓ ଜଡାତେଲ ମିଶାଇ ବାଉଁଶ କିମ୍ବା ଖଜୁରୀ କାଠିରେ ବାହାର ତଥା ଭିତରେ କାନ୍ଥରେ ଚିତ୍ରମାନ ଅଙ୍କନ କରିଥାନ୍ତି। ଏମାନେ ବାହାର କାନ୍ଥରେ ତ୍ରିଭୁଜାକୃତି ଚିତ୍ର, ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ, ଶ୍ରୀରାମ, ସୀତା, ଦୁର୍ଗା ପ୍ରଭୃତି ଦେବଦେବୀ ଓ ପଦ୍ମଫୁଲ, ଧନୁତୀର, ତ୍ରିଶୂଳ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିଥାନ୍ତି। ଚିତ୍ରରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ତ୍ରିଭୂଜ, ବୃତ୍ତ , ବିନ୍ଦୁ , ଛକି, ଲମ୍ବରେଖା ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନ ଦେଇଥାନ୍ତି। ପିଠଉରେ ଅଙ୍କିତ ଚିତ୍ର ଉପରେ ଏକ ନୂଆ କୁଲା ଘୋଡେଇ ଦେଇ ରୋଗୀକୁ ତାରି ପାଖରେ ଶୁଆଇ ଦେଇଥାନ୍ତି। ତା'ପରେ ଦୀପ ଓ ଝୁଣା ଧୂପ ଦେଇ ଦେବାଦେବୀଙ୍କୁ ରୋଗର ଆରୋଗ୍ୟ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥାନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କ ପାରଂପରିକ ବିଶ୍ୱାସ ସେ, ଚିତ୍ର ପାଖରେ ରୋଗୀକୁ ଶୁଆଇ ପୂଜାପାଠ କଲେ ରୋଗୀ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରିଥାଏ।

ପୂଜାପାଠ ଓ ପୂଜା ଉପକରଣରେ ଅଙ୍କିତ ଚିତ୍ର - କନ୍ଧ ସଂପ୍ରଦାୟଙ୍କ ମେରିଆ ପର୍ବରେ ବ୍ୟବହୃତ ଯୂପକାଠରେ ଫୁଲ, ଛକି ଓ ଗାର ଚିତ୍ରମାନ ଅଙ୍କନ କରାଯାଇଥାଏ। କାନ୍ଦୁଲ ପର୍ବ, ଝାକିରି ପର୍ବ, ପୋଡବଳି ପର୍ବରେ ଟାଙ୍ଗିଆ, ଛତ୍ରବାଡ଼ି, ଜାନିର ଘରେ ଓ ପୂଜାସ୍ଥଳୀଠାରେ ଏମାନେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିଥାନ୍ତି। ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆଦିବାସୀ ମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମ ଦେବତୀ 'ହୁଣ୍ଡି' ଙ୍କ ଆସ୍ଥାନରେ ଦେବଦେବୀ, ବୃକ୍ଷଲତା, ପଶୁପକ୍ଷୀ ପ୍ରଭୃତି ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିଥିବା ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଥାଏ। ଏମାନଙ୍କ ଧର୍ମୀୟ ମୁଖ୍ୟ 'ଡିସାରୀ' ମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଅବସରର ପୂଜାପାଠ, ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର, ପଶୁପକ୍ଷୀ ବଳି ଅର୍ପଣ ସମୟରେ ଅରୁଆ ଚାଉଳ ଓ ମୁରୁଜ ଗୁଣ୍ଡରେ ପୁରୋହିତ ମାନଙ୍କ ଅନୁରୂପ ମଣ୍ଡଳ ବା ଯନ୍ତ୍ରମାନ ଅଙ୍କନ

କରିଥାନ୍ତି। ଏମାନେ ରୋଗପୋକ, ମହାମାରୀ, ଗୋମଡକ, ବାଣମରା (ପେଷଣ), ଜମିର ଉର୍ବରତା ବୃଦ୍ଧି, ବୃଷ୍ଟିପାତ, ଗ୍ରାମ ସୁରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ପୂଜାପାଠ କରିଥାନ୍ତି ସେଥିରେ ଅନିଷ୍ଟ ଗ୍ରହ, ଅଦୃଷ୍ଟ ଶକ୍ତି ଓ ଅପଦେବତା ମାନଙ୍କ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରି ପଶୁପକ୍ଷୀ ବଳି ଓ ମଦ୍ୟ ଅର୍ପଣ ପୂର୍ବକ ସନ୍ତୋଷ ବିଧାନ କରିଥାନ୍ତି। ଏମାନେ ଦଶାହଦିନ ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରତିମା ଅଙ୍କନ କରି ଶୁଭ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁବା ନିମନ୍ତେ ବିଭିନ୍ନ ପଦାର୍ଥ ଅର୍ପଣ କରିଥାନ୍ତି।ସୁତରାଂ, ଚିତ୍ରକଳା ଆଦିବାସୀର ସାମାଜିକ ଓ ଧର୍ମୀୟ ଜୀବନ ସହ ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀ ଭାବେ ଜଡିତ।

ଉପସଂହାର - ଆଦିବାସୀଙ୍କ ନିତ୍ୟବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଗୃହୋପକରଣରେ ଅଙ୍କିତ ଚିତ୍ର, ଭିତ୍ତିଚିତ୍ର, ଚିତାକୁଟା ଓ ପୂଜାପାଠରେ ଅଙ୍କିତ ବିଭିନ୍ନ ଚିତ୍ରାବଳୀରେ ଆଦିମ ମଣିଷର ପାରଂପରିକ ଚିନ୍ତା ଚେତନାର ଆଲେଖ୍ୟ ଅଙ୍କିତ । ଚିତ୍ରକଳା ଆଦିବାସୀଙ୍କ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ଏକ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ। ଏଥିରେ ଏମାନଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଚେତନା, କଳ୍ପନା ବିଳାସ, କଳାପ୍ରବଣତା ଯେତିକି ରହିଛି, ତତୋଧିକ ରହିଛି ଧର୍ମୀୟ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ସାମାଜିକ ଉପାଦେୟତା । ଏମାନଙ୍କ ଚିତ୍ରକଳାର ଅଙ୍କନ ଶୈଳୀ ସରଳ ଓ ସହଜ ଅଥଚ, ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏଥିରେ ଏମାନଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ, କଳା ପ୍ରବଣତା ସହ ସାମାଜିକ ଓ ଧର୍ମୀୟବୋଧ, କଳା ପ୍ରବଣତା ସହ ସାମାଜିକ ଓ ଧର୍ମୀୟ ଜୀବନର ସ୍ୱର ଓ ସ୍ୱାକ୍ଷର ବିଦ୍ୟମାନ । ଭାରତୀୟ ଚିତ୍ରକଳା ଜଗତକୁ ସମୃଦ୍ଧ ଓ ପରିପୁଷ୍ଟ କରିଥିବା ଆଦିବସୀ ଚିତ୍ରକଳାର ଚିରନ୍ତନ ଧାରାଟି କ୍ରମଶଃ କ୍ଷୀଣ ରୁ କ୍ଷୀଣତର ହେବାରେ ଲାଗିଛି । ସଂପ୍ରତି ଆଧୁନିକ କଳାକୃତି ସବୁର ଇତିହାସ ଅଧ୍ୟୟନ ନିମନ୍ତେ ଆଦିବାସୀ ଅଞ୍ଚଳର ଅନ୍ଧାର କୁଡ଼ିଆଘର ଓ ଗିରିଗୁହାର ଆଦିମ ଚିତ୍ରକଳା ସମୂହକୁ ଖୋଜିବାର ସମୟ ଉପଗତ ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ :

୧. ସାହୁ, ରବୀନ୍ଦ୍ର ନାଥ : ଓଡିଶାର ଆଦିବାସୀ ଚିତ୍ରକଳା, ଆଦିବାସୀ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଏକାଡେମୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର- ୧୯୯୩।

୨. Padhy, Dr. Rajendra - Fading Horizom of Kandha Art and Craft : A Study, PARAB - 2002, Dist Council of Culture, Koraput - 2002.

୩. ପାଢୀ, ଡ଼ଃ ରାଜେନ୍ଦ୍ର - କୋରାପୁଟର ଆଦିବାସୀ ସଂଗୀତ ଓ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର, ପିଏଚ୍. ଡି ନିବନ୍ଧ, ବ୍ରହ୍ମପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ବ୍ରହ୍ମପୁର - ୧୯୯୮।

(ଶ୍ରୀ ସିମାଦ୍ରି ଶବର, କୈଳାସ କୋଟା, ୰ ଧନୁ ସାନ୍ତା, ଜୁରିଆ ଗୁଡ଼ା, ଲଛୁ କନ୍ଧୁଣୀ, ସଲପ ପଦର, ଡମୁକନ୍ଧ, ସରୁଗଡ଼ା, ୰ ରତ୍ନାକର ନାୟକ, କେନ୍ଦୁଗୁଡ଼ା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୁରୁଆ, କେ. କେନ୍ଦୁଗୁଡା, ତୁଳାରାମ ଭତରା, ମାଙ୍କିଡି ଗୁଡା, ପବିତ୍ର ନାୟକ, ଆହ୍ୱାନଗୁଡ଼ା, ଚନ୍ଦ୍ରୀବାଲି ପୂଜାରୀ, ମାଝୀଗୁଡ଼ା ପ୍ରମୁଖ ବହୁମୂଲ୍ୟ ତଥ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରି ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ସହାୟତା କରିଥିବାରୁ ଲେଖକ ଏମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ବିଶେଷ କୃତଜ୍ଞ।)

ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀ ଚିତ୍ରକଳା ଓ ହସ୍ତକଳା

ରାଜକିଶୋର ନାୟକ

ଓଡ଼ିଶା ହେଉଛି ବାଷଠି ଗୋଟି ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଆଦିଭୂମି। ଏଠାରେ ସେମାନେ ପ୍ରକୃତି ସହିତ ଏକାତ୍ମ ହୋଇ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରନ୍ତି। ସୁତରାଂ, ପ୍ରକୃତି ଓ ପରିବେଶର ମନୋରମ ଚିତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀନବରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଥାଏ। ସାଧାରଣତଃ, ଆଦିବାସୀ ଜୀବନ କଳାତ୍ମକ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଏକ ଗନ୍ତାଘର। ସେମାନେ ନିଜର ଜୀବନ ଓ ଜୀବିକାକୁ ସରସ ସୁନ୍ଦର ଓ ଉପଭୋଗ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାନ୍ତି ମନୋଜ୍ଞ ଚିତ୍ରକଳାର ବିଚିତ୍ର ରଙ୍ଗଶାଳା। ଏହା ସହିତ ସେମାନଙ୍କ ହସ୍ତକଳାର ନୈପୁଣ୍ୟ ମଣିଷର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପିପାସୁ ମନକୁ ଅଭିଭୂତ କରିଥାଏ।

ଆଦିମାନବ ପାହାଡ଼ ପର୍ବତର ଗୁମ୍ଫାମାନଙ୍କରେ ରହୁଥିବା ସମୟରେ ସୃଷ୍ଟିକରିଥିଲା ଆଦିମ ଚିତ୍ରକଳା। ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାର ବିକ୍ରମଖୋଲ, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଜିଲ୍ଲାର ଉଲଫଗଡ଼ , ଖଡ଼ିଆଳର ଯୋଗୀମଠ ଓ କଳାହାଣ୍ଡିର ଗୁଡହାଣ୍ଡି ଗୁମ୍ଫାରେ ଥିବା ଚିତ୍ରଗୁଡିକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଦିମ ଯୁଗର ଚିତ୍ରକଳାର ପରିଚୟ ଦେଇଥାଏ। ସାଧାରଣତଃ, ଆଦିବାସୀମାନେ ଜାଙ୍ଗଲିକ ପରିବେଶରେ ରହି ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରନ୍ତି। ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କ ଚିତ୍ରକଳାରେ ପରିବେଶ, ପ୍ରକୃତି ଓ ଜୀବ ଜଗତର ରୂପ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଥାଏ। ଆଦିବାସୀ ମାନେ ଝାଟିମାଟିର କୁଡ଼ିଆ ଘରେ ରୁହନ୍ତି। ମାତ୍ର ଏହି କୁଡ଼ିଆ ଘରଟି ଚିତ୍ରଶାଳାରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ। କାରଣ, କୁଡ଼ିଆ ଘରର ମାଟି କାନ୍ଥକୁ ଧଳା, କଳା ଓ ନାଲିମାଟିରେ ଲିପି ସୁନ୍ଦରଭାବରେ ସଜାଇଥାନ୍ତି। ଗୃହର କାନ୍ଥକୁ ଆକର୍ଷଣୀୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆଦିବାସୀ ନାରୀମାନେ କାନ୍ଥରେ ପଶୁପକ୍ଷୀ, ବୃକ୍ଷଲତା, ଦେବଦେବୀ, ମାଛ, କଳସୀ ଓ ମଣିଷର ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିଥାନ୍ତି। ଏହା ସେମାନଙ୍କର କଳାତ୍ମକ ଭାବନା ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧର ସ୍ୱାକ୍ଷର ବହନ କରେ। ବାଥୁଡି ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ବଡ଼ାମ ହେଉଛନ୍ତି ବଡ଼ଠାକୁର। ସୁତରାଂ ତାଙ୍କର ଉପାସନା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମରେ 'ବଡ଼ାମଶାଳ' ବା ଉପାସନା ପୀଠ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇଥାଏ। ବଡ଼ାମଶାଳକୁ ଯୁବତୀମାନେ ଲିପାପୋଛା କରି ଝୋଟିରେ ସଜାଇଥାନ୍ତି। ଏହା ସହିତ ଝୋଟିରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରି ବଡ଼ାମଶାଳକୁ ଆକର୍ଷଣୀୟ ରୂପ ଦେଇଥାନ୍ତି। ଏଥିରେ ଖଜୁରୀ ଗଛ, ମାଛ, ବଳଦ, ହାତୀ, ଧାନକେଣ୍ଡା ଓ ମଣିଷର ଚିତ୍ର ସ୍ଥାନ ପାଇଥାଏ।

ସଉରାମାନେ ଗୃହର କାନ୍ଥରେ ଅଙ୍କନ କରୁଥିବା ଚିତ୍ର ଦେହରେ କୁଟାଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଛବି, ପୋଷାକ ଓ ଗହଣାରେ ଆଦିବାସୀ ଚିତ୍ରକଳାର ଅପୂର୍ବ ନମୁନା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ସେମାନଙ୍କ ଧର୍ମୀୟ ଭାବନା ମଧ୍ୟରେ କଳାତ୍ମକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଜୀବନ୍ତ ରୂପ ନେଇଥାଏ। ସଉରାମାନେ ଗୃହର ମାଟିକାନ୍ଥ ଦେହରେ ଦେବାଦେବୀଙ୍କ କାଳ୍ପନିକ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ ପୂର୍ବକ ପୂଜା କରିଥାନ୍ତି। ମାତ୍ର ଏହି ଚିତ୍ର କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଅଙ୍କନ କରି ନଥାଏ। ଗ୍ରାମର ପୂଜକ ଏହି ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କଲାପରେ ପୂଜା କରିଥାଏ। ପୂଜା ଶେଷରେ, ସମସ୍ତେ ଖାଦ୍ୟ ସହିତ ନିଶାପାନ ମଧ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି।

ଏହାବ୍ୟତୀତ ଗୃହର କବାଟ ଓ ଚଉକାଠ ଦେହରେ ବୃକ୍ଷଲତା ପଶୁପକ୍ଷୀ, ଘୋଡା, ହାତୀ, ଶଙ୍ଖ ପ୍ରଭୃତିର ଚିତ୍ର ଖୋଦେଇ କରି ଗୃହର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି କରିଥାନ୍ତି। ମାଟି କଣ୍ଢେଇ ଓ ମାଟିରେ ତିଆରି ହାତୀ, ଘୋଡା, ବଳଦ, କୁକୁର ଓ ଦେବାଦେବୀ ଆଦିବାସୀ ଚିତ୍ରକଳାର ଉତ୍କର୍ଷ ପ୍ରମାଣିତ କରେ। ଜୁଆଙ୍ଗ ମାନଙ୍କର କାଠ ଓ ବାଉଁଶ ଦେହରେ ଖୋଦେଇ ଚିତ୍ର ଆଦିବାସୀ ଚିତ୍ରକଳାର ଅନ୍ୟ ଏକ ନିଦର୍ଶନ। ଜୁଆଙ୍ଗ ମାନଙ୍କ ମଣ୍ଡଘର ଆଦିବାସୀ ଚିତ୍ରକଳାର ଏକ ବିଚିତ୍ର ରଙ୍ଗଶାଳା। ମଣ୍ଡଘରର କାଠଖମ୍ବଗୁଡ଼ିକ ଦେହରେ ହରିଣ, ବାଘ, ଫୁଲ ଓ ମଣିଷର ଚିତ୍ର ଖୋଦେଇ କରି ଗୃହର ଶୋଭା ମଣ୍ଡନ କରିଥାନ୍ତି। ଜୁଆଙ୍ଗ ଯୁବକ ବାଉଁଶ ପାନିଆ ଦେହରେ ନୃତ୍ୟରତ ମଣିଷ, ଧନୁତୀରଧାରୀ ଯୁବକ ଓ ପଶୁପକ୍ଷୀର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରି ନିଜ ମନପସନ୍ଦର ଯୁବତୀକୁ ଉପହାର ଦେଇଥାଏ ।

ଆଦିବାସୀ ରମଣୀମାନେ ମୁଖମଣ୍ଡଳଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଶରୀରର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶରେ ବିନ୍ଦୁ, କୋଠି, ଚତୁର୍ଭୁଜ ଓ ଜ୍ୟାମିତିକ ପ୍ରତୀକ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବୃକ୍ଷଲତା, ପଶୁପକ୍ଷୀ, ରଥ ଓ ଦେବାଦେବୀ ପ୍ରଭୃତିର ଚିତ୍ର ଚିତା କୁଟାଇ ଥାନ୍ତି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଜିନିଷ ପତ୍ର ଗୁଡିକୁ ସୁନ୍ଦର ଓ ରୁଚିପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପଦେଇ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି। ଧୂଆଁପତ୍ର ରଖିବା ପାଇଁ, ମଦ୍ୟପାନ କରିବା ପାଇଁ ତଥା ମାପ ଓ ଓଜନ ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ପାତ୍ରଗୁଡିକୁ ନିଜର କାରିଗରି କୌଶଳରେ ସୁସଜ୍ଜିତ କରିଥାନ୍ତି। ଏହାବ୍ୟତୀତ ଟୋକେଇ, ପାଛିଆ, ମାଠିଆ, ପଲମ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ଓ ହସ୍ତକଳାର ଚମତ୍କାରିତା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ଆଦିବାସୀମାନେ ନିଜର ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ନିଜେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି। ଏଥିରେ ଆଦିବାସୀ ପରମ୍ପରାର ରସବୋଧ ଓ କଳା କୌଶଳ ଫୁଟି ଉଠିଥାଏ। ଚାଙ୍ଗୁ, ବାଥୁଡି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଏକ ପ୍ରମୁଖ୍ୟ ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର। ଚାଙ୍ଗୁ ମଧ୍ୟ ଜୁଆଙ୍ଗ, ଖଡିଆ, ଭୂୟାଁ ଓ ଶବର ପ୍ରଭୃତି ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ। କାଠକୁ କାଟି ଏକ କୁଣ୍ଡଳାକାର ରୂପ ଦିଆଯାଏ। ଏହାର ଗୋଟିଏ ପାର୍ଶ୍ୱ ଛାଗ ଚର୍ମଦ୍ୱାରା ଆଚ୍ଛାଦିତ କରାଯାଏ। ପୂର୍ବେ ସମ୍ବର କିମ୍ବା ହରିଣ ଚର୍ମରେ ଚାଙ୍ଗୁ ବାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲା। ବାଉଁଶ କିଲା ଦ୍ୱାରା ଓ ଦୁଇଟି ଝାଲି ସଂଲଗ୍ନ କରି ଚାଙ୍ଗୁକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ରୂପ ଦିଆଯାଇଥାଏ। ସୁତରାଂ, ଚାଙ୍ଗୁର ନିର୍ମାଣ କଳା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ହୋଇଥାଏ। ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ନାଗରା, ଧୂମ୍‌ସା, ମାଦଳ, କେନ୍ଦରା ଓ ବଂଶୀ ପ୍ରଭୃତି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ଆଦିବାସୀ ହସ୍ତକଳାର ନିପୁଣତା ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ।

ଅଳଙ୍କାର ପରିଧାନ ଓ ଶରୀରର ସାଜସଜ୍ଜା ଆଦିବାସୀ ଜୀବନ ଶୈଳୀର ଅନ୍ୟଏକ ଦିଗ । କାଇଁଚ, ତାଳପତ୍ର ତଥା ନାନା ପ୍ରକାର ଘାସ ଓ ବୃକ୍ଷର ଛାଲିଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଳଙ୍କାର ସେମାନଙ୍କର ଶରୀରର ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧନ କରିଥାଏ। ସେମାନେ ମଧ୍ୟ କାଚମାଳି, ପୋହଳା, ଓ କଉଡ଼ିରେ ଅଙ୍ଗବର୍ଦ୍ଧକ ଗହଣା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥାନ୍ତି। ବେଳେବେଳେ ଏହା କବିର ମନରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୋଧର ଭାବନା ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ। କବି କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାସଙ୍କ ରଚନାରେ ଆଦିମ ମଣିଷର ଅଙ୍ଗଭୂଷଣର ବର୍ଣ୍ଣନା ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ରୂପ ନେଇଛି।

ଯଥା ।-

।। ଫୁଲେ ଚାଙ୍ଗିଆ ତା'ର କାନ୍ଧରେ
ଦେହେ କେତେ ପଇଡ଼ାର ଚିତା
ଗଳେ ପୋହଳା କାଇଁଚ କଣ୍ଠିମାଳା
ଲାଲ ହଳଦିଆ ଫିତା .....।।

ଆଦିବାସୀମାନେ ରସିକ ଓ ନୃତ୍ୟଗୀତ ପ୍ରିୟ। ତେଣୁ ମୁଖାପିନ୍ଧି ବିଭିନ୍ନ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି। ସାଧାରଣତଃ, ମୁଖା ଗୁଡ଼ିକ ରାକ୍ଷସ, ଭୂତ ଓ ଜୀବଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର କଳ୍ପିତ ରୂପକୁ ନେଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥାଏ। ଏହା କାଠ, ଲାଉତୁମ୍ବା, ପତ୍ର, କାଗଜ, ଲୁଗା, ଲୋମ, ଓ ପକ୍ଷୀର ପର ଦ୍ୱାରା ସୁସଜ୍ଜିତ କରାଯାଇଥାଏ। ବସ୍ତୁତଃ ମୁଖା ଗୁଡ଼ିକ ହାସ୍ୟ ଉଦ୍ଦୀପକ ଓ ମନୋରଞ୍ଜନଧର୍ମୀ ହୋଇଥାଏ। ଏହାବ୍ୟତୀତ କାଷ୍ଠ ନିର୍ମିତ ମଣିଷକୁ ଆଦିବାସୀମାନେ ଗ୍ରାମ ସୀମାରେ ପୋତିଥାନ୍ତି। ଗ୍ରାମକୁ ବାହ୍ୟ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହା କରାଯାଇଥାଏ। ଫସଲକୁ ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କ କବଳରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ପାଳମାଙ୍କଡ଼ ତିଆରି କରି କ୍ଷେତରେ ଟାଙ୍ଗିଥାନ୍ତି। ଶବରମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଆଦିଠାକୁର କିତୁଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଦଶଟି ରୂପର ଛବି କାନ୍ଥରେ ଅଙ୍କନ କରି ପୂଜା କରନ୍ତି। ଗ୍ରାମରେ ପୂଜକ ଏହି ଚିତ୍ର ସବୁକୁ ଅଙ୍କନ କରିଥାଏ । ପୂଜା ଶେଷରେ ସମସ୍ତେ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇ ଓ ନିଶାପାନ କରି ଆନନ୍ଦ ଉଲ୍ଲାସରେ ମଜ୍ଜି ଯାଆନ୍ତି ।

ଆଦିବାସୀ ନାରୀ ନିଜ ହାତରେ ଝାଡ଼ୁ, ପଟିଆ ଓ ଲୁଗାବୁଣି ପରିବାରର ଗୃହୋପକରଣର ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ କରିଥାଏ। ଏହିପରି ଭାବରେ ଆଦିବାସୀ ଚିତ୍ରକଳା ଓ ହସ୍ତକଳାର ପରମ୍ପରା ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ ଭାବରେ ଆଗକୁ ବଢ଼ି ଚାଲିଥାଏ। ବସ୍ତୁତଃ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ଓ ଧର୍ମୀୟ ଭାବନା ପ୍ରତି ଆନ୍ତରିକତା ଓ ଅଙ୍ଗୀକାର ବଦ୍ଧତା ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତିର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ବୋଲି ସହଜରେ ଜଣାପଡ଼େ।

କୋହ୍ଲ ମାନଙ୍କର କଳା ଓ କାରିଗରୀ

ବିନୋଦ କୁମାର ନାଏକ

କୋହ୍ଲମାନେ ଓଡିଶାର ଏକ ସଂଖ୍ୟା ଗରିଷ୍ଠ ଜନ ଜାତି । ୨୦୦୧ ଜନ ଗଣନା ଅନୁସାରେ ଏମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଥିଲା ୪,୯୯,୧୧୦ । ଓଡିଶା ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ପୁସ୍ତକ (Tribes of Orissa 2004) ର ୨୯୪ ପୃଷ୍ଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି, କୋଲ୍ ଲୋହାର ଓ ମୁଣ୍ଡା ଆଦି ଜନଜାତି କୋହ୍ଲ ଜନଜାତି ଗୋଷ୍ଠୀର ଆଦିବାସୀ, ୨୦୦୧ ଜନ ଗଣନା ଅନୁସାରେ ମୁଣ୍ଡା ମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ହେଉଛି - ୪,୮୦,୨୫୨ । କୋଲ୍ ଲୋହାରାଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା - ୯୬୪୨ । ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ଅନ୍ୟ ଏକ ଅନୁସୂଚୀତ ଜନଜାତି - "ହୋ" ମାନେ କୋହ୍ଲ ଜନଜାତିଙ୍କ ଠାରୁ ପୃଥକ ନୁହନ୍ତି । ଅନ୍ୟଏକ ଜନଜାତି ହୋ ଜନଜାତି ଗୋଷ୍ଠୀ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ (୨୯୫ ପୃଷ୍ଠା - Tribes of Orissa 2004) ମୁଣ୍ଡାରୀ ମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ହେଉଛି - ୨୩୮୩୩ (୨୦୦୧) । ଗୋଟିଏ ଆଦିବାସୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ହିଁ କୋଲ୍ କୋହ୍ଲ, ହୋ, ମୁଣ୍ଡା ନାଁ ରେ ନାମିତ । କୋହ୍ଲମାନେ କେନ୍ଦୁଝର, ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଜିଲ୍ଲାରେ କୋଲ, କୋହ୍ଲ, ହୋ, ମୁଣ୍ଡା ରୂପେ ପରିଚିତ । ଏମାନେ କେବଳ କୋହ୍ଲରୂପେ ବଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ପରିଚିତ । ମୟୂରଭଞ୍ଜ, କେନ୍ଦୁଝର, ଯାଜପୁର ଆଦିର କୋହ୍ଲ, ହୋ, ମୁଣ୍ଡା ମାନେ ଜିମିଜମା ଦଲିଲରେ କୋହ୍ଲ ରୂପେ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରିଭୁକ୍ତ । ଯାଜପୁର ଜିଲ୍ଲା (ସୁକିନ୍ଦା ଅଞ୍ଚଳରେ) ଓ କେନ୍ଦୁଝର ଜିଲ୍ଲାରେ ଏମାନେ ମୁଣ୍ଡା ରୂପେ ପରିଚିତ । ଏମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ଧନୀମାନୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ମୁଣ୍ଡା, ଓ ଗାଁ ମୁଖିଆଙ୍କୁ ଏମାନେ ସର୍ବତ୍ର ମୁଣ୍ଡା କହନ୍ତି । ଏଣୁ ଏମାନେ ସାଧାରଣରେ ନିଜକୁ ମୁଣ୍ଡା ରୂପେ ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ପସନ୍ଦ କରୁଛନ୍ତି । ଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭାଷା, ଚଳଣି, ସଂସ୍କୃତି, ଏକ ଓ ଅଭିନ୍ନ । ମୟୁରଭଞ୍ଜ ଜିଲ୍ଲାର କୋହ୍ଲ ଲୋକ କେନ୍ଦୁଝର ଜିଲ୍ଲାର ମୁଣ୍ଡା ଲୋକ ସହ ଝାଡଖଣ୍ଡର ସିଂହଭୂମିର "ହୋ" ଲୋକ ସହ ବୈବାହିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ରଖିବାରେ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ନାହିଁ । ପୂର୍ବତନ ମନ୍ତ୍ରୀ ତଥା ସାଂସଦ ସ୍ୱର୍ଗତ ଗୋବିନ୍ଦ ମୁଣ୍ଡା, ଆଜିର ବିଶିଷ୍ଟ ସମାଜସେବୀ ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ତୁଳସୀ ମୁଣ୍ଡା, କୋହ୍ଲ -ହୋ-ମୁଣ୍ଡା ଗୋଷ୍ଠୀର ଲୋକ । ପୂର୍ବତନ ସଂସଦ ତଥା କେନ୍ଦ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ - ୰ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାଗେ, ଓ ପୂର୍ବତନ ସାଂସଦ - ରାଜ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ - ୰ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ସିଂ ଆଦି ପରିଚିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ହୋ ସମାଜର ବା କୋହ୍ଲ ସମାଜର । ଏମାନଙ୍କର ପରିବାରର ଲୋକମାନେ ମୁଣ୍ଡା, କୋହ୍ଲ, ହୋ ଗୋଷ୍ଠୀର ପରିବାରର ଲୋକମାନଙ୍କ ସହ ବୈବାହିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଭାଷାକୁ ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ " ହୋ ଜାଗାର୍" କୁହାଯାଏ । ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ନିଜକୁ ନିଜ ସମାଜରେ ପରିଚୟ ଦେଲାବେଳେ କହନ୍ତି" ଆବୁଦମାନେ - ଆମେମାନେ, ହୋକ - ମନୁଷ୍ୟ ମାନେ । ହୋ ଶବ୍ଦର ଓଡିଆ ଅର୍ଥ ହେଉଛି ମନୁଷ୍ୟ, ମାନବ ବା ମଣିଷ ।

ଏମାନଙ୍କ କଳା ଓ କରିଗରୀକୁ ଆମେ ତାଙ୍କ ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପରେ ଦେଖି ବାକୁ ପାଉ । ତାଙ୍କର ସଂଗୀତ କଳା, ନୃତ୍ୟ କଳା, ଆଦି ସେମାନଙ୍କ ପର୍ବ ପର୍ବାଣି, କର୍ମ କର୍ମାଣି ବେଳେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସେମାନେ କୃଷି କର୍ମରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଉପକରଣରେ ସେମାନଙ୍କ କାରିଗରୀ ବିଦ୍ୟା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସେମାନେ ସୌଖୀନ କଳାକାର ନୁହନ୍ତି । ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ବସ୍ତୁର ନିର୍ମାଣ ବେଳେ ହିଁ ସେମାନଙ୍କର କଳା ଓ କାରିଗରୀ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହି କୋହ୍ଲ ଆଦିବାସୀଙ୍କ କଳା ସଂସ୍କୃତି ବହୁ ଉନ୍ନତ । ସେମାନଙ୍କ ନୃତ୍ୟ ସଂଗୀତ ବହୁ ଉଚ୍ଚ ସ୍ତରର । ବହୁ ନୃତ୍ୟ ତାଳ ଓ ବହୁ ସଙ୍ଗୀତ ସୁର ରହିଛି । ଏହାକୁ ବୁଝି ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଏମାନଙ୍କ କଳା ସଂସ୍କୃତିର ମହନୀୟତା କୁ ଅନୁଭବ କରିହେବ ।

ଏମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ନୃତ୍ୟ ସଂଗୀତ ପ୍ରିୟ ଗୋଷ୍ଠୀ । ଏମାନଙ୍କୁ ନାଚିବା ଓ ଗୀତ ଗାଇବା ପାଇଁ ଅବସର ଜୁଟିଲେ ନାଚି ଗାଇ ସେମାନେ ବେଳାଟିକୁ ପ୍ରାଣଭରି ଉପଭୋଗ କରନ୍ତି । ପିଢି ପରେ ପିଢି ମୌଖିକ ପରମ୍ପରାରେ ଏମାନଙ୍କ ନୃତ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରବାହମାନ । ଏ ନାଚ ଗୀତକୁ ଶିଖାଇବା ପାଇଁ ଗୁରୁ ନାହାନ୍ତି । କୌଣସି ଶିକ୍ଷା ଅନୁଷ୍ଠାନ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ନାଚୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦେଖି ଓ ତା ସହ ନାଚରେ ସାମିଲ ହୋଇ ନାଚ ଶିଖନ୍ତି ଓ ଗୀତ ଗାଉଥିବା ଲୋକ ପାଖରେ ଶୁଣି ତାଙ୍କ ସହ ଗୀତ ଗାଇବା ଶିଖନ୍ତି ଏମାନେ ।

କୋଉ ଆଦିକାଳରୁ ବିଭିନ୍ନ ଭଙ୍ଗୀରେ ପଦ ଚାଳନାକୁ ସୁସୁନ (ନାଚିବା) ଓ ବିଭିନ୍ନ ଭାବ ଓ ଭଙ୍ଗୀରେ କଥା କହିବାକୁ ଦୁରାଂ (ଗୀତ ଗାଇବା) ସେମାନେ କହି ଆସୁଛନ୍ତି । ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ଆବିଷ୍କାର ପୂର୍ବରୁ ଛାତିରେ ବାମହାତ ବାଡେଇବା ଓ ନିତମ୍ବରେ ଡାହାଣ ହାତକୁ ଥାପୁଡେଇ ସେମାନେ ନାଚିବା ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସମାଜରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଅଥଚ ଭାବ ଉଦ୍ଦିପକ ବହୁ ପ୍ରଚଳିତ ଲୋକୋକ୍ତି "ସେନ୍‌ଗେ ସୁମୁନ୍ କାଜିଗେ ଦୁରାଂ, ଲାଣ୍ଡିକେ ଦୁମା" ସୁଚୀତ କରେ ସେମାନଙ୍କର ନୃତ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ଜୀବନ ପ୍ରତି ଥିବା ମନୋଭାବ । ଏହି ଉକ୍ତିର ଭାବ ଏହି ପରି - ବିଭିନ୍ନ ଭଙ୍ଗିରେ ପଦ ଚାଳନା କରିବା ହିଁ ନାଚିବା, ବିଭିନ୍ନ ଭାବ ଭଙ୍ଗୀରେ କଥା କହିବା ହିଁ ଗୀତ ଗାଇବା, ନିତମ୍ବକୁ ହାତରେ ବାଡେଇବା ହିଁ ମାଦଳ ବଜେଇବା । କୋହ୍ଲମାନଙ୍କ ଫୁଲ ଭାଙ୍ଗୁଣୀ ପର୍ବ (ବା' ପରବ) ର ଉତ୍ପତ୍ତି କଥନ ଅନୁସାରେ - ଲୁକୁବୁଢା - ଯେକି ହୋଙ୍କ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଭାବରେ ପରିଚିତ ସେ ଛାତିକୁ ପିଟି ପିଚାକୁ ଥାପୁଡାଇ ଅଣ୍ଟା ଦୋହଲାଇ ନାଚି ନାଚି ଏଇ ଗୀତଟିକୁ ଗାଉଥିଲେ -

କୁଲସୁଞ୍ଜି କୁଲ ସୁଞ୍ଜି ଦ
ଲିପିର୍ କୁଆମରେ କୁଲସୁଞ୍ଜି ମେ
ତେଏଗାଞ୍ଜି ତେଏଗାଞ୍ଜି ଦ
ଦୟା ଦାବିରେ ତେଏଗାଞ୍ଜି ମେ

ଓଡିଆରେ ଭାବ :

ମାର ଗୋଇଠା
ମୋ ଦୁକୁ ଦୁକୁ ଛାତିକୁ
ମାରିଦେ ଲାତ
ଦେଖି ମୋର କାନ୍ଧ ପିଠିକୁ ॥

ଏହି ଗୀତଟିକୁ ବୋଲିବା ପରେ ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଲୁକୁ ବୁଢା - ବଇଁଶୀ ବଧ ବଜାଇ ଥିଲେ । ଲାତ ମାରିବା ଓ ଗୋଇଠା ମାରିବା କଥା ଉକ୍ତ ଗୀତରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । କୁହାଯାଏ - ଲୁକୁ ବୁଢୀ - ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଥମ ସ୍ତ୍ରୀ - ମାତାଲ ହୋଇ ଶୋଇ ଥିବାରୁ ବୁଢାକୁ ପିଠିରେ ଲାତ ମାରି ଓ ଛାତିରେ ଗୋଇଠା ମାରି ଉଠାଇଥିଲେ ଏବଂ ବଣକୁ ଲୁକୁ ବୁଢା ଯାଇ ଦେବଦେବୀମାନେ ତା ଉପରେ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଅଛନ୍ତି ଓ ରୋଷ କରି ଥିବା କଥା

ଜାଣି ପାରିଥିଲେ ଏବଂ ଘରେ ପହଞ୍ଚି ବୁଢୀ ସାମନାରେ ଏହି ଗୀତକୁ ସ୍ୱତଃସ୍ଫୁର୍ତ୍ତ ଭାବରେ ଫାନ୍ଦି ଗାନ କରିଥିଲେ ।

ଏବେ ବି କୋହ୍ଲ ସମାଜରେ ଗୋଇଠା ମାରିବା ଲାତ ମାରିବା ଚଳଣି ବଳବତ୍ତର ଅଛି । ବା' ପରବ ବେଳେ ପୁରୁଷମାନେ ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି । ତାର ପୁନରାବୃତ୍ତି କରନ୍ତି ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ । ସେମାନେ ପୁନରାବୃତ୍ତି କଲାବେଳେ ଗାୟକର ଗୋଡକୁ ଗୋଇଠା ମାରନ୍ତି । ଏପରି ନିଆରା ପରମ୍ପରା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ମଣିଷ ସମାଜରେ ଜଣାଯାଇନାହିଁ ।

କୋହ୍ଲ ଆଦିବାସୀ ମୁଖ୍ୟତଃ କୃଷିଜୀବୀ । ସେମାନେ ଜୀବିକା ପାଇଁ କୃଷି ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ । କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେମାନେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା କୃଷି ଉପକରଣ ଗୁଡିକ ହେଉଛି - ନାଇଲ (ଲଙ୍ଗଳ), ଇଶ (ଇଶ), ପାଆଁଲ (ଫାଳ), ଅଆଁର (ଜୁଆଳି), କୁଡଲାମ (କୋଦାଳ), ଶାବଳ (ଶାବଳ), ହାକେ (କୁରାଢୀ), ଦାତାରମ୍ (ଦାଆ), କାରା (ଆଡେମଇ), ଆଦି । ଏଗୁଡିକୁ ସେମାନେ ନିଜ ହାତରେ ଗଢିଥାନ୍ତି । ଏ ଗୁଡିକରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଲୌହ ଅଂଶକୁ କମାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଢେଇ ଥାନ୍ତି କିମ୍ବା ପାଖରୁ କିଣି ଥାନ୍ତି । ପୂରା କାଳରେ ଯୁବକ ବିବାହଯୋଗ୍ୟ ରୂପେ ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲା ଯେତେବେଳେ ସେ ଲଙ୍ଗଳ ତିଆରି କରିବା ଶିଖୁଥିଲା ଓ ଖଟ ତିଆରି କରି ତାକୁ ବୁଣିବା ଶିଖୁଥିଲା । ଠିକ୍ ସେହିପରି କୌଣସି ଯୁବତୀ ବିବାହ ପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟ ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲା ଯେତେବେଳେ ସେ ପଟିଆ (ଜାଟି) ବୁଣିବା ଶିଖୁଥିଲା ଏବଂ ସେ ଘର ଅଗଣା, ଘରବାରଣ୍ଡା ଓ କାନ୍ଥକୁ ମାଟି ଲେସି ସୁନ୍ଦର କରିପାରୁଥିଲା ଓ ଭାତ ତରକାରୀ ରାନ୍ଧି ପାରୁଥିଲା ।

ମାଗେ ପରବ ଗୋଟିଏ ଗୀତରେ ଉପରୋକ୍ତ ତଥ୍ୟର କିଛି କଥାକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରାଯାଇଛି ।

ମୂଳରୂପ :

ନାସ୍ -ଅ ଡିଣ୍ଡା ନାଓ୍ୱା-ଅ ଡିଣ୍ଡା ମାଇଁ
ପାରକମ୍ ଲାଂ ତେଞ୍ଜା ସାଜାଜମ୍
ନାମ-ଅ ଡିଣ୍ଡା ନାଞ୍ଜ-ଅ ଡିଣ୍ଡା ମାଇଁ
ଜାଟିଲାଂ ଗାଲାଂ ସାଜାଜମ୍

ଓଡିଆ ଭାବ :

ରସିକା ତୁହି ରସିଆ ମୁହିଁ
ବୁଣିବା ଆସେ ଖଟିଆ ।
ସୁନ୍ଦରୀ ତୁହି ଭେଣ୍ଡିଆ ମୁହିଁ
ଆ ବୁଣିବା ପଟିଆ ॥

କୋହ୍ଲ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ମାଟି କାମ କରିବାରେ ନିପୁଣା । ସେମାନେ ଘରର ଚଟାଣ ଓ ବାରଣ୍ଡାକୁ ମାଟି ଲେପନ କରି, ତା ଉପରେ ମସୃଣ ପଥର ରଗଡି ଚିକ୍କଣ ଓ ସୁନ୍ଦର କରନ୍ତି । ତାକୁ ଦେଖିଲେ ମନେହୁଏ ସତେକି ସିମେଣ୍ଟ ଓ ବାଲିରେ ତିଆରି ହୋଇଛି । ସେମାନେ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଅସନ ଗଛର ଛେଲିକୁ ଆଣି ଛେଚି, ଗରମ ପାଣିରେ ସିଝେଇ ଖଇର ରଙ୍ଗ ପରି ପ୍ରାକୃତିକ ରଙ୍ଗ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି ଓ ଏହାକୁ ଘର ଚଟାଣ ଓ

ବାରଣ୍ଡାରେ ଲେସି ଦିଅନ୍ତି । ଫଳରେ ଚଟାଣ ଓ ବାରଣ୍ଡା ଚିକ୍ ଚିକ୍ କରେ ଓ ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ପାଉଁଶରେ ଅଇଁଠା ବାସନକୁସନକୁ ଘଷି ମାଜି ଚିକ୍‌କଣ କରନ୍ତି । ବାହାରିଆ ଲୋକ କୋହ୍ଳ ଲୋକଙ୍କ ଘଣ ଅଗଣାକୁ ପଶି ଆସି ସୁନ୍ଦର ବାରଣ୍ଡା ଓ ଅଗଣା, ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ସଜା ହୋଇଥିବା ବାସନକୁସନକୁ ଦେଖି ବେଶ୍ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରେ । ନିଜ ଆଖିରେ ଏ ଦୃଶ୍ୟକୁ ନ ଦେଖିବା ଯାଏ ରମଣୀଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧକୁ ଅନୁଭବ ବା ବିଶ୍ୱାସ କରିହେବ ନାହିଁ ।

ହୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ କୌଣସି କଥାକୁ ରାଉରାଉ କିମ୍ବା ହଉବଡେଇ କରି କହନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ଲହରାଇ (ସୁଆଏତେ) କଥା କହନ୍ତି । ସେଥିରେ ଲାଳିତ୍ୟ ଭରିଥାଏ । ସେମାନେ କୌଣସି କାମକୁ କଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ଧୀରସ୍ଥିରରେ କରନ୍ତି । ଏଣୁ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଂପାଦିତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଳିତ୍ୟ ଫୁଟିଉଠେ । ଏକଥାକୁ ଦର୍ଶାଉଥିବା ଗୋଟିଏ (ହେରଃ ପରବ) ଗୀତକୁ ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ନିଆଯାଉ ।

ମୂଳରୂପ :

ନଲାଃ ଗ ତାପେ ମାଇଁ ଦଲାନ୍ ଲେକା
ରାଚା ଗ ତାପେ ମାଇଁ କଲମ୍ ଲେକା
ନାମକ୍ ନିଦିକେରେ ନାମ୍‌କ ଚାଲାନ୍ କେରେ
ମାଲିନ୍ ପିଣ୍ଡା ମାଇଁ ନକୟ ଜତନ
ନାମାଃ ବଦଲ ମାଇଁ ନିଲିମ୍ ମେନାଃଇ
ମାଲିନ୍ ପିଣ୍ଡା ମାଇଁ ନିଲିମ୍ ଜତନ

ଓଡିଆ ଭାବ :

କେଡେ ସୁନ୍ଦର କୋଠାଘର ପରି
ଘର ଆମର ସଫା ସୁତର ଚିକ୍‌କଣ ଅଗଣା ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର
ମଲ୍ଲୀଫୁଲ ପରି ଦିଶଇ ତୋର ଦାଣ୍ଡ ବାରଣ୍ଡାଟି କି ମନୋହର
ସୁନା ଭଉଣୀ ମୋ କହନା ଥରେ ତୁ ଚାଲିଗଲେ ଘରୁ ବିଦା ହୋଇ
ଏ ଯତନ ଆଉ କିଏ କରି ପାରେ ।
ଭାଇରେ ଭାଇ ଆଣିବୁ ଜଣକୁ ଭାଉଜ କରି
ଘର ଦୁଆର ତ କରିବ ଯତନ କରୁଛୁ ଭାବନା ମନେ କି ପାଇଁ ।

କୋହ୍ଳ ରମଣୀର କଳାକୃତି ନିଦର୍ଶନ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ ଘର କାନ୍ଥରେ । ଗାଁ ପାଖ ଖଣି ଖାଦାନରୁ ନାଲି ବା ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗର ମାଟିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ତାକୁ ପାଣିରେ ଭିଜାଇ ତାର ଲୁଣ୍ଡା ଦିଅନ୍ତି କାନ୍ଥରେ । ବେଳେବେଳେ ଧଳା ରଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ କାନ୍ଥରେ ଦିଅନ୍ତି । ମାଟି ଲେସିବା ଓ ରଙ୍ଗ ଦେବା କାମ କେବଳ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ କରନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ ମାଗେ ପର୍ବ ପୂର୍ବରୁ କିମ୍ବା ବିବାହ ଉତ୍ସବ ପୂର୍ବରୁ ଘରର କାନ୍ଥକୁ ମାଟିରେ ଲିପା ପୋଛା କରି ଚିକ୍‌କଣ କରି ନାଲି ବା ହଳଦିଆ ବା ଧଳା ରଙ୍ଗର ଲୁଣ୍ଡା ଦିଅନ୍ତି ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ । ଏ ଘର ଗୁଡିକ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଏ । ଘରକୁ ଦୂରରୁ ଦେଖି ଜାଣିହୁଏ ଘରଟି ଗୋଟିଏ କୋହ୍ଳ ଘର ବୋଲି । ଘର ଭିତରର କାନ୍ଥକୁ ଚାଷ ଜମିରୁ ମିଳୁଥିବା ମାଟିରେ ଲୁଣ୍ଡା ଦିଅନ୍ତି ।

ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ବଣରୁ ପତ୍ର ଆଣି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଗୃହ ଉପକରଣ ତିଆରି କରନ୍ତି । କାଲ୍‌ଗି (ପତ୍ରଥାଳି), ଚିଟିକି (ଖଲି), ଚୁକୁନ୍ଦି (ଚଉପଦୀ), ପୁଃଉ (ଦୋନା), ଆଦି ପତ୍ର ବାସନ ତିଆରି କରନ୍ତି ।

କୋହ୍ଲ ଲୋକମାନେ ବାଉଁଶ ଛତା ବର୍ଷାଦିନେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ବାଁଉଶର ଛତା ଫେମ୍ ତିଆରି କରନ୍ତି । ଏହାକୁ ସେମାନେ ରୁଙ୍ଗ୍ ଚାତମ୍ (ଶିଆଳି ପତ୍ରର ଛତା) କହିଥାନ୍ତି ।ଚ଼ଶିଆଳି ପତ୍ରର ବର୍ଷାତି ତିଆରି କରନ୍ତି ଯାହାକୁ ସେମାନେ ଚୁଙ୍ଗୁ କହିଥନ୍ତି । କେତେକ ଜାଗାରେ ଏହାକୁ ଚୁକୁ ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି । ବିଲରେ ଧାନ ରୋଇବା ବେଳେ କିମ୍ବା ଘାସ ବାଛିବା ବେଳେ ଏହାକୁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଏହା ଦେହକୁ ମୁଣ୍ଡରୁ ପିଠିର ତଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଢାଙ୍କି ରଖିଥାଏ ଏବଂ ସାମନା ପଟଟି ଖୋଲା ରହୁଥିବାରୁ ତାକୁ ପିନ୍ଧି କାମ କରିବାକୁ ସୁବିଧା ହୁଏ । ଏହା ଏବେ ଦେଖିବାକୁ କମ୍ ମିଳୁଛି ।

କୋହ୍ଲମାନେ ଶିକାର ପ୍ରିୟ ଗୋଷ୍ଠୀ । ସେମାନେ ଶିମିଳିପାଳ ପର୍ବତର ପାଦ ଦେଶରେ କିମ୍ବା ଶିମିଳିପାଳ ପାହାଡର ଘଞ୍ଚ ଜଙ୍ଗଲରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ଯୋଗୁଁ ସେମାନେ ଶିକାରକୁ ପସନ୍ଦ କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ସେମାନେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରକୁ ନିଜେ ତିଆରି କରନ୍ତି । ସେହି ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ଗୁଡିକ ହେଉଛି - ବାଙ୍କିଆ (କଟୁରୀ), କାପି (ବାଲା) ଆଦି । ଏଥିରେ ଲାଗୁଥିବା ଲୁହା ଅଂଶ ଗ୍ରାମ କମାର କରିଥାଏ । ସେମାନେ ଟସର ଖୋଳପାକୁ କାଟି ତହିଁରୁ ପଟି ବାହାର କରି କୋଦଣ୍ଡରେ ବ୍ୟବହାର କରି କୋଦଣ୍ଡର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରିଥାନ୍ତି । ମାଛ କଙ୍କଡା ଆଦି ଜଳଜୀବକୁ ଧରିବାକୁ ଶିକାର ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ମାଛ ଧରିବା ପାଇଁ ଜାଲମ୍ (ଜାଲ) ତିଆରି କରନ୍ତି । ପଶୁପକ୍ଷୀ ମାନଙ୍କୁ ଧରିବା ପାଇଁ ବାଲେ (ଜାଲ) ବୁଣନ୍ତି । ପଲିଷ୍ଟର ସୂତାରେ ନିଜସ୍ୱ ଜ୍ଞାନ କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଛତ୍ର ସଦୃଶ କିମ୍ବା ମହୁ ଫେଣା ପରି ଜାଲ ବୁଣନ୍ତି । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ମାଛ ଧରିବା ପାଇଁ ଜାଂଜିଡ୍ (ଦାଲପା) ବା ଖଇଁଚା, କୁମ୍ବାଡ୍ (କଅଁଣିଆ), ପଟା, ଝିମିରି ଆଦି ତିଆରି କରିଥାନ୍ତି ।

ସେମାନେ କାଠକାମ ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି । କାଠରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଖଟ (କାର୍ କମ୍ ବା ପାର୍ କମ୍) ପିଢା (ଗାଣ୍ଡୁ) ବାକ୍ସ (ବାଗାସା), ଠକା (କାଟୁଏ) କଠା ପଏଲା, କବାଟ ଆଦିରେ ଜୀବ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଚିତ୍ର ଖୋଦିତ ଥାଏ । ମାଟିପାତ୍ର ଗୁଡିକ କୁମ୍ଭାରଙ୍କ ପାଖରୁ କିଣାଯାଏ । କିନ୍ତୁ କଳସୀର ଗଠନର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ବିଶେଷ ଧ୍ୟାନ ଦିଆଯାଏ । ଘାସରେ କିମ୍ବା ଶିଆଳି ପତ୍ରରେ ତିଆରି ପିନ୍ଧିଥିବା ଟୋପିକୁ ଗାଈଜଗା ଲୋକେ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଆଗକାଳରେ ସେମାନେ କାଠ ତିଆରି ପାନିଆ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ।

କୋହ୍ଲମାନେ ଶକ୍ତ କାଠରେ ବାହିଙ୍ଗା ତିଆରି କରନ୍ତି । ବାହିଙ୍ଗାରେ ଓଜନିଆ ଜିନିଷକୁ ଦୂରକୁ ବୋହି ନିଆଯାଏ । ବାହିଙ୍ଗାର ଦୁଇପଟେ ବ୍ୟବହାର ହେଉଥିବା ଶିକାକୁ ଛଣ ବା ଝୋଟରେ ତିଆରି କରାଯାଏ । ଶକ୍ତ ମଜଭୁତ କାଠକୁ ବାରିସୀରେ ଚାଞ୍ଛି ବାହିଙ୍ଗା ତିଆରି କରାଯାଏ । ଗୃହପାଳିତ ପଶୁଙ୍କୁ ବାନ୍ଧିବା ପାଇଁ ଛଣ, ଝୋଟ କିମ୍ବା ସବାଇ ଘାସରେ ପଘା ତିଆରି କରନ୍ତି ।

ଏମାନେ ନୃତ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରିୟ ଲୋକ । ସେମାନେ ନାଚ ବେଳେ ଦୁମାଂ (ମାଦଳ) ଦାମା (ନାଗରା) ବଜାଇ ବିଭିନ୍ନ ତାଳରେ ବିଭିନ୍ନ ଭଙ୍ଗୀରେ ନାଚ କରନ୍ତି । ମାଦଳ ନାଗରାକୁ ମୋଚିଙ୍କ ପାଖରୁ କିଣନ୍ତି । ଗୀତକୁ ସୁମଧୁର କରିବା ପାଇଁ ସେମାନେ ବଇଁଶୀ ଓ କେନ୍ଦରା ବଜାଇ ଥାନ୍ତି । ବଇଁଶୀ ଓ କେନ୍ଦରାକୁ ନିଜ ହାତରେ ତିଆରି କରନ୍ତି । ମାଗେ ପର୍ବ ବେଳରେ ନମ୍ନ ଗୀତରେ ଦର୍ଶାଇ ଦିଆଯାଇଛି ।

ମୂଳରୂପ :

ନଗଂ ଆଲାଂମେ ଗାଡିଞ୍ଜ
ବୁରୁଗୁରୁ ଏପେଡମ୍ ବାଲା ଗୁରୁ
ନଗଂ ଆଲାଂମେ -କଁ ।
ବାନାମ ଆଲାଂମେ ଜୁଲିଞ୍ଜ
ହର ଚକାଃ ସାଦମ୍ ବାଲେ
ବନାମ୍ ଆଲାଂ ସାଦମ ମେ -କଁ ।

ଓଡିଆଭାବ :

ରସିକ ଆରେ,
ବଣୁଆ ବାଁଉଁଶେ ବଇଁଶୀ କରିଛୁ । ବଜାଅ ଥରେ
ରସିକ ଆରେ,
କଇଁଚ ଖୋଳର । ଘୋଡା କେଶରର କେନ୍ଦରା ଧରିଛୁ
ସରାଗ ଭରେ, ବଜାନା ଥରେ, ରସିକ ଆରେ ।

କୋହ୍ଲ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ଗହଣା ପ୍ରିୟ । ସେମାନେ ଗହଣା ନାଇଁ ନିଜକୁ ସଜାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗହଣାରେ ଥାଏ - ହିସର୍ (ହାର), ସାକମ୍ (ଚୁଡି), ଆଆଁଦୁ (ପାଉଁଜି), ବାଜୁ (ଖଡୁ) ବଃ ବାଆ (ମଥା ଫୁଲ), ପାଲା (ମୁଦି), ମୁରକି (କାନଫୁଲ) ଆଦି । ପୁରା କାଳରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ଗୋଡରେ, ହାତରେ, ବେକରେ, ଛାତିରେ ଚିତା କୁଟାଉଥିଲେ । ବିବାହିତ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ବାଁ ହାତରେ ଲୁହା ଖଡୁ (ଚୁଡି) (ମେଁ ଏଡ୍ ସାକମ୍) ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଏ ଲୁହାଚୁଡି ହେଉଛି ତାଙ୍କ ସମାଜରେ ବିବାହିତାର ସନ୍ତକ (ଚିହ୍ନ) । ସୁନା ଓ ରୂପାର ଗହଣାକୁ ସେମାନେ ବଣିଆ ମାନଙ୍କ ପାଖରୁ କିଣନ୍ତି । ପିତ୍ତଳରେ ତିଆରି ଗହଣାକୁ ଠଟାରିଙ୍କ ପାଖରୁ କିଣିଥାନ୍ତି । ଲୁହା ଖଡୁ (ଚୁଡି) କୁ କମାରମାନେ ବରାଦ ପାଇ ତିଆରି କରନ୍ତି ।

କୋହ୍ଲମାନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ସଂସ୍କାର ନିଆରା । ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ମର ଶରୀରକୁ ଘର ଅଗଣା ବା ବାଡି ବଗିଚାରେ ପୋତନ୍ତି କିମ୍ବା ପୋଡନ୍ତି ଏବଂ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଶେଷ ଶୁଦ୍ଧି କ୍ରିୟା ବେଳେ ଗୋଟିଏ ବଡ ଚେପଟା ପଥର ରଖନ୍ତି । ସେହି ସ୍ମୃତି ଫଳକ ଉପରେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାଁ ସହ ଜନ୍ମତାରିଖ ମୃତ୍ୟୁ ଦିବସ ଆଦି ଖୋଦିତ ହୁଏ । ଆଉ ଏକ ନିଆରା ପରମ୍ପରା ହେଉଛି ପ୍ରେତାତ୍ମାକୁ ଆବାହନ କରି ଇଶାନ କୋଣରେ ସ୍ଥାପନ କରିବା । ହୋର ବିଶ୍ୱାସ - ମୃତାତ୍ମା ପଶୁ ପକ୍ଷୀର ରୂପରେ ଆଦିଂ (ରୋଷେଇ ଘର) ରେ ପ୍ରବେଶ କରେ । ଏଣୁ କେଉଁ ରୂପରେ ମୃତାତ୍ମା (ରଆ) ଇଶାଣକୁ ପ୍ରବେଶ କଲା ଜାଣିବା ପାଇଁ ରୋଷେଇ ସ୍ଥାନର ପ୍ରବେଶ ପଥରେ, ରଆ କେଆ ଆଦେର୍ (ଆତ୍ମାକୁ ଡାକି ଭିତର କରିବା) ବେଳେ, ପାଉଁଶ କିମ୍ବା ଚାଉଳ ଚୁନା ପକାଯାଇଥାଏ । ଆତ୍ମାକୁ ଡାକି ଭର୍ତ୍ତିକଲାପରେ କୌଣସି ପଶୁ ପକ୍ଷୀର ପାଦ ଚିହ୍ନ ଆଦିକୁ ପାଉଁଶରେ ଦେଖାଯାଏ । ଯେଉଁ ପଶୁ କିମ୍ବା ପକ୍ଷୀର ପଦଚିହ୍ନ ପାଉଁଶରେ ଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ, ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ ପ୍ରେତାତ୍ମା ସେହି ରୂପରେ ଗୃହକୁ

ପ୍ରବେଶ କଲା । ସେହି ପଶୁ କିମ୍ବା ପକ୍ଷୀ ଚିତ୍ର ସ୍ମୃତି ପଥରରେ ମଧ୍ୟ ଖୋଦିତ ହୁଏ । ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ କିମ୍ବା ପଶୁ ପକ୍ଷୀର ଚିତ୍ର ଆଦିକୁ ସାସାନ୍ ଡିରି (ଶ୍ମଶାନ ପଥର) ରେ ଖୋଦନ କରିବା ସବୁ ଜାଗାରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।

କୋହ୍ଲ ଲୋକମାନେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ନିଆରା ପରମ୍ପରା ପାଳନ କରନ୍ତି । ତାହା ହେଲା ତାଙ୍କ ଗୃହ ପାଳିତ ଗୋରୁ ମାନଙ୍କ ପଛଗୋଡ ଫଡିଆରେ ନିଜ ଗୋତ୍ର ଚିହ୍ନକୁ ଗରମ ଲୁହାରେ ଦାଗ ଦେବା । ଏହା କରନ୍ତି ନିଜ ଗୋରୁକୁ ଚିହ୍ନିବା ପାଇଁ । କୋହ୍ଲ ସମାଜରେ ଥିବା କେତେକ ଗୋତ୍ର ଚିହ୍ନ -

	ଗୋତ୍ର	ଚିହ୍ନ
(୧)	ଆଲ୍‌ଡା	I
(୨)	କନ୍‌ଡାଂକେଲ	↑
(୩)	କାରଆ	U
(୪)	କୁଙ୍କାଲ	E ↑
(୫)	ଦେଓଗାମ୍	Y
(୬)	ବଲପାଇ	S
(୭)	ବିରୁଆ	☂
(୮)	ମୁଣ୍ଡୁଇୟା	
(୯)	ସାମାଡ୍	X
(୧୦)	ସୁମ୍ବ୍ରୁଇ	+
(୧୧)	ସିର୍କା	ȹ
(୧୨)	ହାସାଦାଃ	X̲
(୧୩)	ହେମ୍ ରମ୍	+

ଉପରୋକ୍ତ ଗୋତ୍ର ଚିହ୍ନକୁ କୋଉ ଆଦି କାଳରୁ ସେମାନେ ଆପଣେଇଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଜଣାପଡୁଛି ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ସେମାନେ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କୁଥିଲେ ବା ଚିତ୍ର ଆଙ୍କୁଛନ୍ତି । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୧୨୫ ଗୋଟି ଗୋତ୍ର (କିଲି) ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଛି କୋହ୍ଲ ସମାଜରେ । ସବୁ ଗୋତ୍ରର ଅଲଗା ଗୋତ୍ର ଚିହ୍ନ ରହିଛି । ଯେପରିକି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋତ୍ରର ମୁଖ୍ୟ ଦେବତା ଓ ଗୋତ୍ର ସନ୍ତକ ମଧ୍ୟ ଅଲଗା ଅଲଗା । ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରସାର ଫଳରେ କ୍ରମଶଃ ଏହି ଜନଜାତିର ଏହିପରି ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟମୟ କଳା ଓ କାରିଗରୀ ହତାଦର ହେବାର ଲାଗିଛି । କୋହ୍ଲ ସଂପ୍ରଦାୟର ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାରେ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ଯୁବତୀ ସେମାନଙ୍କର ଏହି ସାଂସ୍କୃତିକ ଐତିହ୍ୟକୁ ସୁରକ୍ଷିତ କରି ରଖିବା ପାଇଁ ଯତ୍ନଶୀଳ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

କନ୍ଧ କଳା ପରମ୍ପରା

ରଘୁନାଥ ରଥ

ଯେଉଁ ମଣିଷର ସଙ୍ଗୀତ ସାହିତ୍ୟ ଓ କଳା ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ନାହିଁ, ସେ ଗୋଟିଏ ଲାଞ୍ଜ ବିହୀନ ପଶୁ ଅଟେ। ଏଣୁ କୁହାଯାଇଛି -

ସଙ୍ଗୀତ ସାହିତ୍ୟ କଳା ବିହୀନ
ସ୍ୱୟଂ ପଶୁମେବ ବିଷାଣ ହୀନ

ଏହି ଉକ୍ତିରୁ ଏହା ପ୍ରତିପାଦିତ ହୁଏ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷର କଳାପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ନିଶ୍ଚୟ ରହିଛି। ନଚେତ୍ ସେ ମନୁଷ୍ୟ ପଦବାଚ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରେ। କଳା ଅଭିରୁଚି ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷର ସହଜାତ ପ୍ରବୃତି। ଅବଶ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରଭେଦ ନେଇ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର କଳାତ୍ମକ ପରି ପ୍ରକାଶରେ ତାରତମ୍ୟ ରହିବା ସ୍ୱାଭାବିକ।

କଳା ଚଉଷଠି ପ୍ରକାର ଥିବା କୁହାଯାଏ। ତେବେ କଳାକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଲଳିତ କଳା, ସ୍ଥାପତ୍ୟ କଳା ଓ ଉପଯୋଗୀ କଳା ଭାବରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ। ଏହା ବ୍ୟତୀତ କଳାକୁ ଲଳିତ କଳା, ପ୍ରସ୍ତର କଳା, କାଷ୍ଠ କଳା, ନୃତ୍ୟ କଳା, ସଙ୍ଗୀତ କଳା, ଇତ୍ୟାଦି ବହୁ ଭାଗରେ ବିଭାଗୀ କରଣ କରାଯାଇପାରେ। ମୋଟ ଉପରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ରୁଚି ସମ୍ପନ୍ନ ଭାବରେ ନିର୍ବାହ କରିବା ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ କଳା କହିବା ଯୁକ୍ତି ଯୁକ୍ତ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟକରେ ତାକୁ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ କରି ଅନ୍ୟର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାଏ। ଅବଶ୍ୟ ଏହା ତା'ର ମସ୍ତିଷ୍କର ବିକାଶ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ।

ଓଡିଶାର ଜନଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କନ୍ଧ ସଂପ୍ରଦାୟ ସବୁଠାରୁ ବୃହତ୍ତମ ଗୋଷ୍ଠୀ। ସେମାନେ ବଣ ଜଙ୍ଗଲ ପାହାଡ ଡଙ୍ଗରରେ ବାସ କରନ୍ତି। ତେଣୁ ସମତଳ ବାସୀଙ୍କ ପରି ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାବେ ସେମାନେ ସଭ୍ୟ, ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି। ପରମ୍ପରାକୁ ଜାବୁଡି ଧରି ସେମାନେ ବଣ ଜଙ୍ଗଲରେ ଜୀବନ କଟାନ୍ତି। ସଭ୍ୟ ସମାଜ ସହିତ କମ ସଂଘର୍ଷରେ ଆସୁଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ କଳା ସଂସ୍କୃତି କମ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଛି। ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କ କଳା ଏ ଯାଏ ଅପ୍ରଭାବିତ ଓ ନିଆରା ମଧ୍ୟ। କନ୍ଧ ମାନଙ୍କ କଳାକୃତି ଗୁଡିକ କଳାତ୍ମକ ବିବେଚନା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଉନ୍ନତ ମାନର ହୋଇ ନ ପାରେ। ତଥାପି କଳା ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କ ଅନୁରାଗ ପ୍ରଶଂସନୀୟ ଓ ସେମାଙ୍କ କଳା ସେମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମହନୀୟ।

କନ୍ଧ ଭାଷାରେ ଚିତ୍ରକୁ 'ବୋମା' ଓ ଚିତ୍ର କାରକୁ 'ବୋମାରେନାୟୁ' କହନ୍ତି। ଡଙ୍ଗରିଆ କନ୍ଧମାନେ କାନ୍ଥରେ ଅଙ୍କା ଯାଉଥିବା ଚିତ୍ରକୁ "ମାଞ୍ଜି ଗୁଣ୍ଡା" କହିଲାବେଳେ କୁଟିଆ କନ୍ଧମାନେ "ଟିକାଙ୍ଗାକୁଡା" କହିଥାନ୍ତି। ଚିତ୍ର ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ରଙ୍ଗକୁ 'ଗୁଉଣ୍ଡି' କୁହାଯାଏ।

କନ୍ଧ ମାନଙ୍କ କଳାକୁ ସାଧାରଣତଃ କାନ୍ଥ ଚିତ୍ର, କାଠ ଖୋଦେଇ, ଝୋଟି ଚିତା, ହସ୍ତ କର୍ମର ଚିତ୍ର, ଚିତାକୁଟା, ପୋଷାକ କଳା, ଅଳଙ୍କାର, ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରର ଚିତ୍ର ଓ ମୂର୍ତ୍ତିକଳା, ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଅଙ୍କିତ କଳା ଇତ୍ୟାଦି ବିଭିନ୍ନ ଭାଗରେ ବିଭାଗୀକରଣ କରାଯାଇପାରେ।

କାନ୍ଥ ଚିତ୍ର - କାନ୍ଥ ଚିତ୍ରକୁ କୁଇଭାଷାରେ କୁଡା ଟିକାଙ୍ଗା କୁହାଯାଏ । କନ୍ଧରମଣୀମାନେ ଘରର କାନ୍ଥ ତିଆରି ସମୟରେ ବାହାର କାନ୍ଥ ଓ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭିତର କାନ୍ଥରେ ଆଙ୍ଗୁଳି ସାହାଯ୍ୟରେ ଧାଡିରେ ତ୍ରିଭୁଜ ଓ ତରଙ୍ଗାୟିତ ରେଖା ଦ୍ୱାରା କାନ୍ଥର ନିମ୍ନ ଭାଗରେ ଚିତ୍ର କରିଥାନ୍ତି । ତାର ଉପର ଭାଗକୁ କେତେ ଗୁଡିଏ ବର୍ଗକ୍ଷେତ୍ରଦ୍ୱାରା ଭାଗ କରି ସେହି ବର୍ଗ କ୍ଷେତ୍ରର ଭିତର ଭାଗରେ କ୍ରମଶଃ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ବର୍ଗକ୍ଷେତ୍ର ଅଙ୍ଗୁଳି ଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କନ କରନ୍ତି । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଙ୍ଗୁଳି ଦ୍ୱାରା ରମ୍ବସ୍ ବା ଠିକିରି ଭଳି କ୍ରମଶଃ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଠିକିରି ଅଙ୍କନ କରନ୍ତି । କାନ୍ଥ ଶୁଖିଗଲା ପରେ ତା ଉପରେ ରଙ୍ଗମାଟି କିମ୍ବା କଳାରେ ଲିପିଦିଅନ୍ତି । ଏହା ଦ୍ୱାରା ସମଗ୍ର କାନ୍ଥଟି ସିନ୍ଦର ଦିଶେ ଓ କାନ୍ଥ ଥିବା ଯାଏ ସେହି ଚିତ୍ର ରହିଥାଏ ।

ଝୋଟି ଚିତ୍ର - କନ୍ଧମାନେ ଦାଣ୍ଡରେ କିମ୍ବା ଘର ଚଟାଣରେ ଝୋଟିଚିତା ଅଙ୍କନ କରିବା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କୁଟିଆ କନ୍ଧମାନେ ବୁରୁଚା ପୂଜା ସମୟରେ ଘରର ବାହାର ଓ ଭିତର କାନ୍ଥରେ ଚୁନା ପିଠୋଉରେ ଆଙ୍ଗୁଠି ଦ୍ୱାରା ଚିତା ଦେଇଥାନ୍ତି । ଏହି ଚିତା ପୁଣି ବୁରୁଚା ପୂଜା (ବୁରୁଚା ପୂଜାରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ପୂଜା ହଏ ଏବଂ ୫ ବା ୭ ବର୍ଷରେ ଥରେ ହୁଏ) ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଚିତା ରହିଥାଏ । ଶସ୍ୟ ରଖିବା ଢୋଲି (ଢିପେଲି) ରେ ମଧ୍ୟ ଚିତା ପକାଯାଏ । ଏହି ସମୟରେ ଆଙ୍ଗୁଠି ଟିପରେ ବିନ୍ଦୁ ଓ ଛୋଟ ଛୋଟ ଗାରର ଚିତା ଅଙ୍କନ କରାଯାଏ । ସେହିପରି କନ୍ଧ ରମଣୀମାନେ ଅନ୍ୟ ପର୍ବ ପର୍ବାଣିରେ ମଧ୍ୟ ଚିତା ପକାଇ ଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ପକାଉଥିବା ଚିତାରେ କୌଣସି ଅର୍ଥ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଏହା କୌଣସି ଧର୍ମୀୟ ଭାବଧାରା ସହ ସଂପୃକ୍ତ ନୁହେଁ । କେବଳ ଘରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧନ ହିଁ ଏହାର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଡଙ୍ଗରିଆ କନ୍ଧମାନେ ମଧ୍ୟ ଚାଉଳ ଚୁନା ପିଠଉ, ଗେରୁ କିମ୍ବା ବଜାରରୁ ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗ କିଣି କାନ୍ଥରେ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିଥାନ୍ତି । ବାହାର କାନ୍ଥରେ ଧାଡି ଧାଡି କରି ତ୍ରିଭୁଜ, ତରଙ୍ଗାୟିତ ଗାର ଓ ଠିକିରି ପରି ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରନ୍ତି । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଫୁଲ ଗଛ, ଡାଳ, ପତ୍ର ଓ ଫୁଲର ଚିତ୍ର ବି ଅଙ୍କନ କରାଯାଇଥାଏ । ସେହିପରି ଘରର ଭିତର କାନ୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଚିତ୍ର ଆଙ୍କି ତାକୁ ଦୀର୍ଘଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାଇତି ରଖନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ ନିମନ୍ତେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଚିତ୍ରକର ନାହାନ୍ତି । ପୁରୁଷମାନେ ଏହି ସବୁ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିଥାନ୍ତି । ଲକ୍ଷ୍ମୀପୂଜା ଓ ଦଶହରା ବେଳେ ବି ସେମାନେ ଚିତା ପକାଇଥାନ୍ତି । ଘରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧନ ହିଁ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ ।

କାଠ ଖୋଦେଇ ଚିତ୍ର - କେତେକ ସଂଗତି ସମ୍ପନ୍ନ କନ୍ଧ ଘରର ଦ୍ୱାର ବନ୍ଧ (ଦ୍ୱାର ଗବା) ଓ କବାଟ (ଦ୍ୱାର) ରେ ଲତା, ଡାଳି, ହାତୀ, ପଦ୍ମଫୁଲ, ଶୁଆ, ଯୋଡିମୟୁର, ଇତ୍ୟାଦି ଚିତ୍ର ଖୋଦେଇ କରିଥାନ୍ତି ।

କେଡୁ ଓ ପୋଢ ପୂଜା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଉଥିବା ବଳି ଖୁଣ୍ଟର ମଝିରେ ମଝିରେ ଟାଙ୍ଗିରେ ତେରେଛେଇ ଅଞ୍ଚ କାଟି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ସଜା ଯାଇଥାଏ । ତାହାର ଉପର ଭାଗର ଦୁଇ ପାଖରେ ମଇଁଷି ଶିଂଘ ପରି ଗୋଜିଆ କରାଯାଇଥାଏ । ସେହି ଖୁଣ୍ଟ ଦେହରେ ରେଖା ଦ୍ୱାରା ବିଭିନ୍ନ ଜ୍ୟାମିତିକ ଚିତ୍ର ଖୋଦେଇ ହୋଇଥାଏ । ଫଳରେ ଖୁଣ୍ଟଟିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଢିଯାଇଥାଏ ।

ପ୍ରତି କୁଟିଆ କନ୍ଧ ଗୃହ ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ଶସ୍ୟଢୋଲି କୁ ଲାଗି ଏକ ଦୋକାନିଆ କାଠ ପୋତାଯାଇଥାଏ । ତାହାକୁ "ଟିମ୍ବାଡେଡି" କୁହାଯାଏ । ଟିମ୍ବାଡେଡିର ଦେହସାରା ବୃତ୍ତ, ତ୍ରିଭୁଜ ଓ ଅଙ୍କା ବଙ୍କା ରେଖାଦ୍ୱାରା ବିଭିନ୍ନ

ଚିତ୍ର ଖୋଦେଇ ହୋଇଥାଏ । ଟିମ୍ବାଡେଡିର ନିମ୍ନ ଦେଶରେ ଏକ ମୃତ୍ତିକା ବେଦୀ କରାଯାଇଥାଏ । ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ହେଉଥିବା ସମସ୍ତ ପାରିବାରିକ ପୂଜା ସେଠାରେ ହୋଇଥାଏ ।

ଗ୍ରାମ ମଣ୍ଡପ ଘରେ ବ୍ୟବହୃତ ଖୁଣ୍ଟ ଓ ଶେଣି ଗୁଡିକରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଚିତ୍ର ଖୋଦେଇ ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଖୁଣ୍ଟ ଗୁଡିକରେ କୁନ୍ଦା କାର୍ଯ୍ୟ ଭଳି ଟାଙ୍ଗିଆ ଦ୍ୱାରା କରାଯାଇଥାଏ ଓ ଶେଣି ଗୁଡିକରେ ଡାଳି, ଲତା, ମୟୁର, ଶୁଆ, ମଣିଷ, ଦେବଦେବୀ, ଇତ୍ୟାଦି ଚିତ୍ର ଖୋଦେଇ ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ ।

କୁଟିଆ କନ୍ଧମାନେ ଧୂଆଁପତ୍ର ଗୁଣ୍ଡ ବା ନାସ ରଖିବା ପାଇଁ ବାଉଁଶ ନଳୀର ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ସେହି ନାସଦାନୀ ଉପରେ ସମାନ ଦୂରତାରେ ଗାର କାଟି ବୃତ୍ତ, ଅଙ୍କା ବଙ୍କା (Zigzag) ରେଖା ଚିତ୍ର, ରମ୍ବସ୍ ବା ଠିକିରି ଆକାରର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିଥାନ୍ତି । ତଦ୍ୱାରା ନାସଦାନୀଟି ସୁଦୃଶ୍ୟ ଓ ଲୋଭନୀୟ ହୋଇଥାଏ । ସେହିପରି ବାଉଁଶର ସରୁ ସରୁ କାଠିକୁ ସୂତାରେ ବାନ୍ଧି ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପାନିଆଁ (ମାଦିସିରେଡି) ତିଆରି କରି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଓ ଉପହାର ଦିଅନ୍ତି । ବାଉଁଶ ନଳୀରେ ତିଆରି ବଂଶୀ (ବାଶୀ) ତିଆରି କରି ନାସ ଦାନିର ଚିତ୍ର ଭଳି ଚିତ୍ର ଖୋଦେଇ ଥାନ୍ତି ।

ହସ୍ତ କର୍ମ କଳା - କନ୍ଧରମଣୀ ମାନେ ଅବସର ସମୟରେ ଖଜୁରୀପତ୍ରରେ ପଟ (ମସିଣା) ବୁଣି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ବାଉଁଶ ପାତିରୁ ମଧ୍ୟ ପଟି ତିଆରି କରନ୍ତି । ସେଥିରେ ସେମାନଙ୍କ କଳା କୁଶଳତା ବେଶ ବାରି ହୋଇପଡେ ।

ଚିତା କୁଟା - ଦେଶିଆ କନ୍ଧ ରମଣୀମାନେ ରେଖା, ବିନ୍ଦୁ ଓ ବୃତ୍ତ ଦ୍ୱାରା ମୁହଁରେ ଜ୍ୟାମିତିକ ଚିତା (ଟିକାଙ୍ଗି) କାଟନ୍ତି । ସେହିପରି କୁଟିଆ କନ୍ଧ ଲଳନାମାନେ ମୁହଁରେ ତିନୋଟି ଫୁଲ କୁଟେଇବା ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ହାତ ଓ ଗୋଡର ଆଣ୍ଠୁ ଯାଏ ମଧ୍ୟ କେତେକ କନ୍ଧ ରମଣୀ ଚିତା କୁଟେଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଚିତା କୁଟେଇବା ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ଥାନ୍ତି । ଶରୀରର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜାଗାରେ ତିନୋଟି ଛୁଞ୍ଚି ସାହାଯ୍ୟରେ ଫୋଡି ତା ଉପରେ କଳା ଲେପି ଚିତା କୁଟାଯାଏ । ଏହା ଏକ କଷ୍ଟକର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଲୋଭରେ ଏବଂ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟିରୁ କନ୍ଧ ଯୁବତୀ ସେହି କଷ୍ଟ ନୀରବରେ ସହିଯାଏ ।

ଚିତାକୁଟା ପଛରେ କେତେକ ଅବାସ୍ତବ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ରହିଥିବା ଜଣାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ସେହି କିମ୍ବଦନ୍ତୀର ସତ୍ୟତା ଉପରେ ସନ୍ଦେହ ହୁଏ । ମୋ ମତରେ ଜାତିର ଚିହ୍ନ (Clan Idemdity) ଭାବରେ କନ୍ଧ ରମଣୀମାନେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରୀତିରେ ଚିତା କୁଟାଉଥିବା ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ।

ପୋଷାକ - କନ୍ଧ ରମଣୀମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଲାଲ ଓ ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗର ଶାଢୀ (ସିଣ୍ଡୋ) ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଭଲପାଏ । ଶାଢୀର ଧଡି ଓ କାନିରେ ତ୍ରିଭୁଜ, ଅଙ୍କା ବଙ୍କା ରେଖାର ଚିତ୍ର ଏବଂ ଲମ୍ବା ଗାର ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗର ସୂତା ଦ୍ୱାରା ବୁଣା ଯାଇଥାଏ ।

ଅଳଙ୍କାର - କନ୍ଧ ଯୁବତୀ ବିବାହ ବେଳେ ଟପେରି ନାମକ ଏକ ଅଳଙ୍କାର ମୁଣ୍ଡରେ ପିନ୍ଧେ । ଏକ ପତଳା ରୂପା ପାତିଆ ଗୋଲ କରି ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡକୁ ଯୋଡା ଯାଇଥାଏ । ରୂପା ପାତିଆରୁ ସରୁ ରୂପା ଚେନରେ ଟଙ୍କା କି ରୂପା ମୁଦ୍ରା କଣାକରି ଝୁଲାଇ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ସେହି ଅଳଙ୍କାରକୁ ମୁଣ୍ଡରେ ପିନ୍ଧିଲେ ଭାରି ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଏ ।

ବିବାହ ବେଳେ ବର ଓ କନ୍ୟାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡର ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଛତା ଧରାଯାଏ । ସେହି ଛତା କନାର ପ୍ରାନ୍ତ ଭାଗରେ କଣାକରି କେତେକ ଟଙ୍କାକିଆ ରୂପା ମୁଦ୍ରା ଝୁଲାଇ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଏଣୁ ଛତାଟି ପଟୁଆରର ଛତ୍ରୀ ଭଳି ଶୋଭନୀୟ ଦେଖାଯାଏ ।

କନ୍ଧ ରମଣୀ ବିବାହ କଲାପରେ କାନର ପ୍ରାନ୍ତ ଦେଶରେ ବାରରୁ କୋଡିଏ ଯାଏ ରୂପା ବା ଆଲୁମିନିୟମର କଳବଳା (କି ସେଡିକା ବା କିଟେଡିକା) ପିନ୍ଧେ । ବିବାହ ପରେ କନ୍ଧ ଯୁବତୀ ହାତରେ ଖଡୁ (କଟ୍ରାଙ୍ଗା / ବଲାଙ୍ଗା) ଓ ପାଦରେ ପାହୁଡ (ଗାଗଲି ବା ବିରଗାଗଲି) ପିନ୍ଧେ । ଗାଗଲି ଗୁଡିକ ପୋଲା ଥାଏ ଏବଂ ତାହା ଭିତରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଲୁହା ଗୁଳି ରହିଥାଏ । ଏଣୁ ଚାଲିଲାବେଳେ ମଧୁର ଧ୍ୱନି ନିର୍ଗତ ହୋଇଥାଏ । କନ୍ଧ ରମଣୀମାନେ ବେକରେ ଖଗଲା ନାମକ ରୂପା ବା ଆଲୁମିନିୟମର ଏକାଧିକ ବଳା ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ଅଳଙ୍କାର ସେମାନେ ବାହାରୁ କିଣିଥାନ୍ତି ।

ଛୁଆ ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ଟଙ୍କିଆ ମୁଦ୍ରା କଣାକରି ଟଙ୍କାମାଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଅଣ୍ଟାରେ ପିନ୍ଧାନ୍ତି । ସେହିପରି ଚାରିଣି, ଆଠଣି ଓ ଟଙ୍କିକିଆ ମୁଦ୍ରା, କଣାକରି ଛୁଆଙ୍କ ବେକରେ ମୁଣ୍ଡରେ ବାନ୍ଧି ପିନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ । କନ୍ଧ ନାରୀ ମାନେ ଆହୁରି ବହୁ ପ୍ରକାର ଅଳଙ୍କାର ଓ ପୋହଳା, କାଇଁଚରେ ତିଆରି ମାଳି ମଧ ପିନ୍ଧୁଥିବା ଜଣାଯାଏ ।

ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରର ଚିତ୍ର – କନ୍ଧମାନେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଧନୁରେ ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗର ସୂତା ଗୁଡାଇ ତାକୁ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ସଜାଇ ଥାନ୍ତି । ସେହିପରି ତୀରର ଲୁହା ମୁନରେ ରେଖାଦ୍ୱାରା କିଛି ଚିତ୍ର ଓ ତୀରର ପଛଭାଗରେ କିଛି ପକ୍ଷୀର ପର ଲଗାଇ ସଜାଇ ଥାନ୍ତି । ବଳି ଦେବା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଟାଙ୍ଗି ଉପରେ ମଧ ରେଖା ଓ ବିନ୍ଦୁ ଦ୍ୱାରା ବିଭିନ୍ନ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିଥାନ୍ତି ।

ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର ଚିତ୍ର – ନୃତ୍ୟ ଓ ଗୀତ କନ୍ଧମାନଙ୍କ ଜୀବନ କହିଲେ ଚଳେ । ନୃତ୍ୟ ବେଳେ ସେମାନେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର କନ୍ଧମାନେ ନିଜେ ତିଆରି କରିଥାନ୍ତି । ଖଞ୍ଜଣୀ, (ଖଞ୍ଜର), ଡାଡାମ୍, ଡାମ୍ପ, ଟାଙ୍ଗୁ, କଅମା, ବଂଶୀ, (ବାଶୀ) ରାମତାଳି, (ଜାଞ୍ଜିଙ୍ଗା), ଗାଣି ଲାଉଡି, ଟେଁକା, ତୁଣ୍ଟୁଣି, କେନ୍ଦେରା, ସାରଙ୍ଗି ଇତ୍ୟାଦି କନ୍ଧମାନେ ନିଜେ ତିଆରି କରନ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର ହରିଜନମାନେ ତିଆରି କରିଥାନ୍ତି ।

କୁଟିଆ କନ୍ଧମାନେ ଧାଙ୍ଗିଡି ନାଚ ସମୟରେ ଗାଣି ଲାଉଡି ନାମକ ଦେଢଫୁଟ ଲମ୍ବ, ଦୁଇ ଇଞ୍ଚ ଚଉଡାର ଏକ କାଠ ପଟାକୁ ଛଅ ଇଞ୍ଚ ଚଉଡାର ଏକ କାଠ ପଟା ଦ୍ୱାରା ବାଡେଇ ତାଳକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ପଟାରେ ଅଙ୍କ ବଙ୍କା ରେଖା ଓ ସରଳ ରେଖା ଦ୍ୱାରା ଖୋଦେଇ କରି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ କରଯାଇଥାଏ ।

ସେହିପରି ଦେଶିଆ କନ୍ଧ ଧାଙ୍ଗିଡି ନାଚରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଖଞ୍ଜଣୀରେ ରେଖା, ବୃତ୍ତ ଓ ବିନ୍ଦୁ ଦ୍ୱାରା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଚିତ୍ର କରାଯାଇଥାଏ । ଡଙ୍ଗରିଆ କନ୍ଧମାନେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଜାଞ୍ଜିଙ୍ଗାର କାଠ ଦେହରେ ମଧ ଅନୁରୂପ ଚିତ୍ର କରାଯାଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ ।

ମଇଁଷି ଶିଂଘରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା କଅମା ଓ ବାଉଁଶ ନଳିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା ବଂଶୀ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ବିନ୍ଦୁ, ରେଖା ଓ ବୃତ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଚିତ୍ର କରାଯାଇଥାଏ । ଡେଁକା, ତୁଣ୍ଟୁଣି, କେନ୍ଦରା, ସାରାଙ୍ଗି, ତତ ବାଦ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀୟ ଏବଂ ଡାମ୍ପ, ଡାଡାମ, ଚାଙ୍ଗୁ, ଇତ୍ୟାଦି ଆବଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀୟ ଅଟେ । ସେ ସବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ କନ୍ଧ ମାନଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ଓ କଳା ନୈପୁଣ୍ୟତା ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଥାଏ ।

ମୂର୍ତ୍ତିକଳା - କନ୍ଧମାନେ ପିତ୍ତଳର ବିଭିନ୍ନ ମୂର୍ତ୍ତି ଯଥା ଘୋଡା, ହାତୀ, ବାଘ, ନେଉଳ, ଗୋଧି, ସାପ, ମଣିଷ, ଅଶ୍ୱାରୋହୀ, ଗଜାରୋହୀ, ହରିଣ, ସମ୍ବର, ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ, ବଳଦ, ହଳ ସହ ଚାଷ କରୁଥିବା ମଣିଷ ଇତ୍ୟାଦି ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ମୂଲ୍ୟବାନ ସମ୍ପତ୍ତି ଭାବରେ ବିବେଚନା କରନ୍ତି । ସେ ଗୁଡିକୁ 'ଦରବ' କୁହାଯାଏ । ଝିଅର ବିବାହ ବେଳେ ଏପରି ଗୁଡିଏ ମୂର୍ତ୍ତି ଯୌତୁକ ଆକାରରେ ଦିଆଯାଇଥାଏ ।

କେଡୁ ବା ପୋଢ଼ ପୂଜାବେଳେ ମୟୂର ମୂର୍ତ୍ତିଟିଏ ବଳୀଖୁଣ୍ଟ ନିକଟରେ ପୋତାଯାଏ । ଘରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ଘରର ପିଣ୍ଡସ୍ଥାନ ବା ଇଷାଣ ସ୍ଥାନରେ ବିଭିନ୍ନ ପୂଜା ସମୟରେ ରଖାଯାଇଥାଏ । ଏହି ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡିକ ଧର୍ମୀୟ କ୍ରୀୟା କଳାପ ସହ ସଂପର୍କ ଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେ ଗୁଡିକୁ କନ୍ଧମାନେ ପବିତ୍ର ମନେ କରିଥାନ୍ତି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ କେତେକ ପଶୁପକ୍ଷୀ ମୂର୍ତ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ଗୋତ୍ର ସନ୍ତକ ଭାବରେ ଗଣ୍ୟ ହେଉଥିବାରୁ ମୂର୍ତ୍ତି ଗୁଡିକର ମୂଲ୍ୟ କନ୍ଧମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବହୁ ମୂଲ୍ୟବାନ ।

କଳା ଓ କାରିଗରୀ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡିକ ସେତେ ଉନ୍ନତ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ନିହାତି ଅନୁନ୍ନତ ବି ନୁହେଁ । ସେଗୁଡିକ ଡୋକ୍ରା କାମ ଏବଂ ଘାସି କିମ୍ବା ସିତ୍ରା ଭଳି ଅନଗ୍ରସର ଓ ଅଣ ତାଲିମ ପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତିଆରି ହୋଇଥାଏ । ତଥାପି ମୂର୍ତ୍ତି ଗୁଡିକରେ ଡୋକ୍ରା ଶିଳ୍ପୀର କଳ୍ପନା ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ କୁ ଲକ୍ଷ କଲେ ବିସ୍ମିତ ହେବାକୁ ପଡେ । କନ୍ଧମାନେ ମୂର୍ତ୍ତି ଗୁଡିକ କିଣି ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଭଳି ସାଇତି ରଖନ୍ତି ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କଳା - କନ୍ଧମାନେ ଗାଈ ଗୋରୁ ପୋଢ ମଇଁଷି ଚରିବା ପାଇଁ ଜଙ୍ଗଲରେ ଛାଡି ଦିଅନ୍ତି । ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଠାବ କରିବା ପାଇଁ ବେକରେ କାଠ ନିର୍ମିତ ଟିପା (କିରୋଡି ବା ଟରକଡି) ବାନ୍ଧି ଦେଇଥାନ୍ତି । ଏହି ଟିପା ନିର୍ମାଣରେ ସୋମନଙ୍କ କଳା କୁଶଳତା ଲକ୍ଷ କରିବା କଥା । ଟିପାକୁ ସୁନ୍ଦର କରିବା ପାଇଁ ତା ଉପରେ ବିଭିନ୍ନ ଚିତ୍ର ଖୋଦେଇ କରିଥାନ୍ତି ।

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଛୁଆ ଖେଳିବା ପାଇଁ କାଠର ଛୋଟ ଶଗଡ, କାଠର କୁରାଢୀ ଓ ବିଭିନ୍ନ କଣ୍ଢେଇ ତିଆରି କରିବାରେ ସେମାନଙ୍କ କଳା କୌଶଳ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୋଧ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଆଲୋଚନାରୁ କନ୍ଧ ମାନଙ୍କ କଳା ପ୍ରୀତି ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧର ପରିଚୟ ମିଳେ । ସେମାନଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନ ଚର୍ଯ୍ୟା, ପୂଜା ପାର୍ବଣ ତଥା ସାମାଜିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପାଳନ କଲାବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ଜ୍ଞାନର ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ଏହାକୁ ସୁନ୍ଦର ଓ କଳାତ୍ମକ କରିବା ପାଇଁ ଯଥାସାଧ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତି ।

କଳା ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ସେମାନେ କୌଣସି ତାଲିମ ପାଇ ନ ଥାନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଉପକରଣ ବି ନ ଥାଏ । ରଙ୍ଗଦେବା ପାଇଁ ଖଜୁରୀ, କିଆ ବା ମୁତୁରି କାଠିର ଅଗ୍ରଭାଗକୁ ଛେଦି ବ୍ରସ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଏବଂ କାଠ ଖୋଦେଇ ନିମନ୍ତେ ଟାଙ୍ଗିଆ, କଟୁରୀ ଓ ଛୁରୀ ଇତ୍ୟାଦି ପାରମ୍ପରିକ ଅସ୍ତ୍ର

ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି । କେବଳ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁକୁ କଳାତ୍ମକ ସ୍ପର୍ଶ ଦେବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରିଥାନ୍ତି । କଳା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେମାନଙ୍କ କଳା ବିକାଶିତ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ହୋଇ ନ ପାରେ । କିନ୍ତୁ କଳା ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନକୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କଲେ ସେମାନଙ୍କ କଳା କେତେ ମହନୀୟ ତାହା ବୁଝି ପାରିବା ।

ସାମ୍ପ୍ରତିକ କାଳରେ କନ୍ଧ ସଂସ୍କୃତି ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତା ସ୍ରୋତରେ ସାମିଲ ହେବାପାଇଁ ସତତ ପ୍ରୟାସୀ । ଏଣୁ ସେମାନଙ୍କ କଳାକୃତି ତାହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ଅବକ୍ଷୟ ହେବାକୁ ଯାଉଛି । ଅବକ୍ଷୟକୁ ରୋକିବା ପାଇଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ହିଁ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ସମୟ । ନଚେତ୍ ସେ ସବୁ ସଂଗ୍ରହାଳୟର ବସ୍ତୁ ହୋଇ ରହିଯିବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ସଂଗ୍ରାହକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ -

୧. ବନଜା -୧୯୯୬ - ଆଦିବାସୀ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଏକାଡେମୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର । ରବୀନ୍ଦ୍ର ନାଥ ସାହୁଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ- କନ୍ଧ ଚିତ୍ରକଳା : ମାଜିଗୁଣ୍ଡା ।

୨. Orissa Review- May- June 2000 - P.R. Departments, Bhubaneswar ରେ Raghu Nath Rath ଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ Kandha Crafts of Tumudibandh.

୩. ସାହୁ ରବୀନ୍ଦ୍ର ନାଥ- ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀ ଚିତ୍ରକଳା - ୧ ୯ ୯୩ ଆଦିବାସୀ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଏକାଡେମୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ।

୪. ପଣ୍ଡା, ପ୍ରତାପ କୁମାର - ଓଡ଼ିଶାର କନ୍ଧ ଆଦିବାସୀ ସଂଗୀତ ଓ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର - ୧ ୯ ୯ ୭ -ଆଦିବାସୀ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଏକାଡେମୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ।

୫. Watts, Neville A. The Half- Cald Tribals of Eastern India- 1970- Orient congress

୬. Boal, Barbara M. - The Konds: Human Secrifice and Religious Change - 1982- England.

୭. କ୍ଷେତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନର ତଥ୍ୟାବଳୀ ।

ଉତ୍ତର ଓଡିଶାର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ କଳା ଓ ହସ୍ତଶିଳ୍ପ

ଆଦିକନ୍ଦ ମହାନ୍ତ

ମଣିଷ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଠାରୁ ଦୁଇଟି ଦିଗରେ ପ୍ରାୟ ଅଲଗା । ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀମାନେ ହସି ପାରୁ ନ ଥିବା ବେଳେ ସେ ହସିପାରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟଟି ହେଉଛି ତାର କଳାତ୍ମକ ତଥା ଶିଳ୍ପଗତ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ । ଏଇ ଶିଳ୍ପ କଳାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ମଣିଷ ମାନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ କବି ଲେଖିଛନ୍ତି -

ସାହିତ୍ୟ, ସଂଗୀତ, କଳା
ନ ଜାଣେ ଯେ ଜନ
ମଣିଷ ହେଲେ ହେଁ ତାକୁ
ପଶୁ ବୋଲି ଗଣ ।

କଳା ଓ ହସ୍ତ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରିୟତା ମଣିଷର ସହଜାତ ଗୁଣ । ବିଭିନ୍ନ ଉଦାହରଣରୁ ମଧ୍ୟ ଜଣାଯାଏ ଯେ ପାରମ୍ପରିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାୟ ମଣିଷର ବୃହତ୍ତର ପରିସର କଥା ଚିନ୍ତା କରି ଏଥିରେ ନୂତନତ୍ୱ ପୂରାଇ ଅଭ୍ୟାସ ଧାରା ଓ ଶିକ୍ଷା ଯୋଡୁଥିବା ବେଳେ ବନବାସୀ ଜନତା ସ୍ୱଭାବ ସୁଲଭ ଭାବେ ଏହାର ଚର୍ଚ୍ଚା କରି ଚାଲନ୍ତି । ଶିକ୍ଷା ଓ ଅଭ୍ୟାସର ଧାରା ଯୋଡିଲେ ଶିଳ୍ପ ଓ କଳା ଗଣ କଳା ସ୍ତରରୁ ଜଣ କଳା ସ୍ତରକୁ ଚାଲି ଆସିଥାଏ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିଳ୍ପ କଳା ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ପଡେ । ଗୋଟିଏକୁ ଲଳିତ କଳା ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯିବା ବେଳେ ଅନ୍ୟଟିକୁ ଉପଯୋଗୀ କଳା କୁହାଯାଇପାରେ । ଲଳିତ କଳା ସାଧନାର କୁମ୍ଭ ହୋଇଥିବାବେଳେ ଉପଯୋଗୀ କଳା ଗଣ କଳା ହୋଇଥାଏ ।

ଆଦିବାସୀ ଏବଂ ମୂଳ ବାସୀ ଜନତା (Tribal and Indigenous People) ଉପଯୋଗୀ କଳାର ପୂଜାରୀ । ଏହି ଜନତା ସ୍ୱଭାବ ସୁଲଭ ରୂପେ ଏହାର ଅଭ୍ୟାସ କରନ୍ତି । ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଚର୍ଯ୍ୟା ଭିତରେ ଗଣ ଜୀବନର ସାମୁହିକ ପରିପ୍ରକାଶ ଏଥିରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ ।

ଓଡିଶାର ବନବାସୀ ମାନଙ୍କ କଳାକୁ ଆମେ ନିମ୍ନ ଲିଖିତ ଭାବେ ବିଭକ୍ତ କରିପାରୁ ।

୧. ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟା ଭିତ୍ତିକ କଳା
୨. ଖେଳ ଭିତ୍ତିକ କଳା
୩. ପୋଷାକ ପତ୍ର ଭିତ୍ତିକ କଳା
୪. ପ୍ରସାଧନ କଳା
୫. ଶରୀର ମଣ୍ଡଣି
୬. ଗୃହ ସଂପୃକ୍ତ ଉପଯୋଗୀ କଳା

୭. ନୃତ୍ୟ ସହିତ ଜଡିତ କଳା
୮. ବ୍ୟାବହାରିକ ସାଧନ କଳା
୯. ସାମରିକ କଳା

ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟା ଭିତ୍ତିକ କଳା

ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟା ଭିତ୍ତିକ କଳା ଭିତ୍ତିରେ ଉତ୍ତର ଓଡିଶାର ଆଦିବାସୀ ମାନେ କରୁଥିବା କରମା ପୂଜା, ଧରମ ପୂଜା, ମାରାଂ ବୁରୁ ପୂଜା, ମାମଣେ ପୂଜା, ଗୋଠ ପୂଜା, ଖଇରିଆ ପୂଜା, ଚୁଲାପେଟା ପୂଜା, ମରାଓ୍ୱ ପୂଜା, ବୁଢାବୁଢୀ ପୂଜା, ଦୂଆର ଶେଣୀ ପୂଜା, ବଡାମ, ସାତ ବାହନୀ, ଶୀତଳା, ମଙ୍ଗଳା, ଆଉବୁଢୀ, ଆଉ୍ହଲାମ, ଶୀତ୍ ବଢୀ, ରୋଦନା ତଥା ବିଭିନ୍ନ ପର୍ବ ଓ ଜାତି ତଥା ଗୋଷ୍ଠୀର ଗୋତ୍ର ଦେବତା ପୂଜାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉପଚାର ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଚିତ୍ରକଳା (ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷାରେ ଖଡ୍‌କାଟ୍ ପଦ୍ଧତି) ତଥା ଝୁଟି ମୁରୁଜ ବା ଆଲ୍‌ପନା ଏ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପଡିବେ ।

ଏ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ବିଚାର କଲେ ସଂସ୍କୃତି ଭିତ୍ତିକ କଳାକୁ ଆମେ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିପାରିବୁଁ ।

୧. ପୂଜା ପାର୍ବଣ ଭିତ୍ତିକ କଳା
୨. ତାନ୍ତ୍ରିକ ଉପଚାର ଭିତ୍ତକ କଳା
୩. ସଂସ୍କାର ଔପଚାରିକ କଳା

ଉତ୍ତର ଓଡିଶାର ଆଦିବାସୀମାନେ କେବଳ ଦେବତା ପୂଜାରେ ନୁହେଁ ବହୁ ଅପଦେବତା – ଯେପରି ଭୁତପ୍ରେତ, ଡାହାଣୀ ଯୋଗିନୀ, ଆଦି ପୂଜା ତାନ୍ତ୍ରୀକ ରିତିରେ କରନ୍ତି । ଏ ପୂଜାକୁ ଛାଡାନ୍ ବା ବିତାଡନ ପୂଜା କୁହାଯାଏ । ଏଥି ସକାଶେ ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗ ମାଟିରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବିଶେଷ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରାଯାଏ । ଏହି ଚିତ୍ର ତ୍ରିକୋଣୀୟ, ଚତୁଷକୋଣୀୟ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧ ବୃତ୍ତାକାର ହୋଇଥାଏ । ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ତ୍ରିପରିସରୀୟ (Three Dimentional) ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ହୁଏ ।

ଠିକ୍ ସେହିପରି ଜନ୍ମ, ମୃତ୍ୟୁ ବିବାହ ଆଦି ୧୬ (ଷୋହଳ) ସଂସ୍କାର ପାଇଁ ଛାମୁଡିଆ ବନ୍ଧା, ପତ୍ର ଫୁଲ ଫଳ ଆଦିରେ ପ୍ରତୀକ ସଜା କରାଯାଏ । ଏ ସବୁ ଉପଚାର ପାଇଁ ଚିତ୍ର କଳା, ବେଶ ମନଲୋଭା । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଜନ୍ମ ସଂସ୍କାରର ନର୍ତ୍ତା, ଏକୋଇଶା, ନାମ କରଣ ଅନ୍ନପ୍ରାଶନ ସମୟର କଳାତ୍ମକ ପରିପାଟି ତଥା ମୃତ୍ୟୁ ସମୟର ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଭିତ୍ତିକ କ୍ରିୟା କର୍ମାଣିର ଔପଚାରିକ କଳାକୁ ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟା ଭିତ୍ତିକ କଳା ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇପାରେ ।

ଖେଳ ଭିତ୍ତିକ କଳା

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକକ୍ରୀଡା ସେ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକ ଜୀବନକୁ ବହୁଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ । ଏଇ ଖେଳ ସମୂହର ଉପଯୋଗୀ କଳାତ୍ମକ ଦିଗ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାବେ ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଉତ୍ତର ଓଡିଶାର ଆଦିବାସୀ ଓ ମୂଳବାସୀ (Tribal and Indigenous

People) ମାନଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ଖେଳ ବିଖ୍ୟାତ ଛଉ ନୃତ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ପୁଷ୍ଟ କରିଥିବାର ନୃତ୍ୟ ବିଦ୍ ମାନେ ମତ ପୋଷଣ । କରିଥାନ୍ତି ।

ଏହିପରି ଉପଯୋଗୀ କଳା ଭିତ୍ତିକ ଖେଳକୁ ନେଇ ବହୁ ଲୋକ ନୃତ୍ୟର ରୂପାନ୍ତର ଉତ୍ତର ଓଡିଶାର ଆଦିବାସୀ ଖେଳ ଭିତ୍ତିକ କଳାର ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ସ୍ୱଭାବ ସିଦ୍ଧ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ।

ପୋଷାକ ପତ୍ର ଭିତ୍ତିକ କଳା

ଅଞ୍ଚଳ ଭେଦରେ ପୋଷାକ ବଦଳେ ସତ, ହେଲେ ଉତ୍ତର ଓଡିଶାର ଆଦିବାସୀ ମାନଙ୍କ ଜାତିଭିତ୍ତିକ ସାଂସ୍କୃତିକ ଉତ୍ସବ ଓ ବିବାହ ଜନ୍ମ ତଥା ମୃତ୍ୟୁ ସଂସ୍କାର ଭିତ୍ତିରେ ବି ପୋଷାକର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ବିବାହ ସମୟରେ 'ଗଜ୍‌ନଟ୍' ବସ୍ତ୍ର ସଜା (ଓଲଟ ଓଢଣୀ ଓ ସମ୍ମୁଖ ଭାଗରେ ପୂଜା ସାମଗ୍ରୀ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ବେଢଣ ପିନ୍ଧିବା ପଦ୍ଧତି) 'ତଲଙ୍ଗପାଟ୍' (ବିଶେଷତଃ ସାନ୍ତାଳ ସଂପ୍ରଦାୟର ଚିତ୍ର ବିଚିତ୍ର ସୂଚୀ କାମ ହୋଇଥିବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବସ୍ତ୍ରକୁ ପଛ ଆଡକୁ ପତକା ଆକାରରେ ଝୁଲୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ପିନ୍ଧା ପଦ୍ଧତି), 'ମାଲକଛା' ପିନ୍ଧା ସଜ୍ଜା 'ଢଡିଆଇଁ' ପିନ୍ଧା ସଜ୍ଜା ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ଜାତି ଭିତ୍ତିକ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧା, ଗଛଲତା, ଫୁଲଫଳ, ପତ୍ର, ଗଛର ଛାଲକୁ ନେଇ ପେଷାକ ପରିଚ୍ଛଦ ପିନ୍ଧିବା ଓ ତାକୁ ଅଙ୍ଗ ଭୂଷଣ କରିବା ଉତ୍ତର ଓଡିଶାର ଆଦିବାସୀ ମାନଙ୍କ ପୋଷାକ ପତ୍ର ଭିତ୍ତିକ କଳା ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପଡିବ ।

ପ୍ରସାଧନ କଳା

ଶରୀରକୁ ରୋଗ ବୈରାଗରୁ ମୁକ୍ତ ରଖିବା ତଥା ଶାରୀରିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ସକାଶେ ଉତ୍ତର ଓଡିଶାର ଆଦିବାସୀଗଣ ପ୍ରସାଧନ ସାମଗ୍ରୀ ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି । ବିଭିନ୍ନ ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷର ରସ, ଫୁଲ, ଫଳ ତଥା ବୃକ୍ଷର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶ ସଂଗ୍ରହ କରି ସେଥିରେ ଗେରୁ ମାଟି, କେସାଲ ମାଟି, ଖଡିମାଟି, କାଳି ମାଟି, ଗେଙ୍ଗୁଟି ମାଟି, ସିଙ୍ଗାର ମାଟି, ଦୁଧି ମାଟି, କେସାଲ ମାଟି, କାଁଚି ମାଟି, ଦଲକି ମାଟି, କାଜ୍‌ଲି ମାଟି, କାଁକ୍‌ଲି ମାଟି, ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ମାଟି ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାକୃତିକ ରଙ୍ଗ ମିଶାଇ ଦୈହିକ ପ୍ରସାଧନ ସାମଗ୍ରୀ, ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥାନ୍ତି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ପ୍ରାକୃତିକ ଉପାୟରେ ଘିଅରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଜ୍ଜଳ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସାଧନ ସାମଗ୍ରୀ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ବିଭିନ୍ନ ବନ୍ୟ ପଶୁ ପକ୍ଷୀଙ୍କ ହାଡ, ପର, ଲାଞ୍ଜ, ପୁଚ୍ଛ, ଆଦିକୁ ପ୍ରାକୃତିକ ରୂପେ ବିଶୋଧନ କରି ତାର ଗୁଣ୍ଡକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସାଧନ କଳାରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ ।

ଶରୀର ମଣ୍ଡଣୀ କଳା

ଏ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଉତ୍ତର ଓଡିଶାର ଆଦିବାସୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଶରୀରରେ ଆଙ୍କୁଥିବା ଚିତା ବା ଖିଦାନେବାର କଳା କୌଶଳ ଆଲୋଚନାର ପରିସରକୁ ଆସେ । ଶରୀରର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବିଭିନ୍ନ ଆକୃତିର ଚିତା କୁଟାଇବା ବା ଖଦା ନେବାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମ ରହିଛି । ସବିଶେଷ ଆଲୋଚନା କରିବା ଏ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସମ୍ଭବ ନ ହେଲେ ବି ସେ ସବୁର ନାମରୁ ପ୍ରକୃତି ଓ କଳାତ୍ମକ ଦିଗ ବିଷୟରେ ଜାଣି ହେବ ।

୧. କଦମ୍ ଖଦା –

ବଳା ଗଣ୍ଠିରେ କଦମ୍ବ ବୃକ୍ଷ ଆକୃତିର ଚିତା କୁଟାଇବାର ନାମ କଦମ୍ ଖଦା ।

୨. ଫୁଲ୍ ଖଦା-
ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଫୁଲ ଆକୃତିର ଚିତା କୁଟାର ନାମ ଫୁଲ ଖଦା । ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ହୋଇଥାଏ ।
(କ) ଏକ୍ ଫୁଲ୍ ଖଦା ବା ଗୋଟିଏ ଫୁଲର ଚିତ୍ର
(ଖ) ଚେନ୍ ଫୁଲ୍ ଖଦା ବା ଫୁଲ ମାଳ ଆକୃତିର ଚିତ୍ର

୩. ପତ୍ନୀ ଖଦା -ପ୍ରଜାପତି ଆକୃତିର ଚିତ୍ର

୪. ଝୁଁଟି ଖଦା - ଝୋଟି ମୁରୁଜ ଆକୃତିର ଚିତ୍ର

୫. ଖେଜୁର୍ ଖଦା - ଖଜୁରୀ ଗଛ ଓ ଖଜୁରୀ କୋଳି ପେନ୍ଥା ଆକୃତିର ଉଭୟ ପ୍ରକାର ଖଦାକୁ ଖେଜୁର୍ ଖଦା କୁହାଯାଏ ।

୬. ପଇଁଜମ୍ ଖଦା - ତଳ ଗୋଡରେ ପାଉଁଜି ଆକୃତିର ଚିତା

୭. ବାଜୁ ଖଦା - ବାହୁବନ୍ଧରେ ବିଭିନ୍ନ ଅଳଙ୍କାର ଆକୃତିର ଚିତା

୮. ଛବି ଖଦା - ଦେବଦେବୀ, ଅସୁର କିନ୍ନର, ଗନ୍ଧର୍ବ, ଡାହାଣୀ, ଯୋଗିନୀ, ସାଧୁ ସନ୍ୟାସୀ, ଅପଦେବତା, ଆଞ୍ଚଳିକ ନାୟକ, ନାୟିକା ଆଦି ଆକୃତିର ଚିତାକୁଟା ଛବି ଖଦା କୁହାଯାଏ ।

ଗୃହ ସଜ୍ଜା ସଂପର୍କିତ କଳା

କବାଟ ଝରକା, ଦୁଆର ବନ୍ଧ, ଅଗ୍ନିବନ୍ଧ, କାନ୍ଥ, ଛାତ, ଆଦିରେ ପାରମ୍ପରିକ, ଦେବଦେବୀ, ପୁରାଣର ଦେବଦେବୀ, ଡାହାଣୀ ଯୋଗିନୀ ଆଦି ଅପଦେବତା ଲୌକିକ ତଥା କାଞ୍ଚନିକ ଚିତ୍ର, ଆଞ୍ଚଳିକ ନାୟକ ନାୟିକା, କୌଳିକ ବୃତ୍ତି ସଂପର୍କିତ ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ଆଧାରିତ ଚିତ୍ର, ଲୋକ କାହାଣୀ ଚରିତ୍ରର ଚିତ୍ର ଏ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପଡନ୍ତି । ଏହା ଦ୍ୱିକୋଣୀୟ ତଥା ବହୁ କୋଣୀୟ ପୁଣି ତ୍ରିପରିସରୀୟ (Three Dimention) ବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଏ ସବୁ ବହୁ ରଙ୍ଗୀ ବି ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ଆଞ୍ଚଳିକ ରଙ୍ଗମାଟି ଓ ବୃକ୍ଷ ଲତାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପ୍ରାକୃତିକ ରଙ୍ଗ ହିଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ।

ନୃତ୍ୟ ସହ ଜଡିତ କଳା

ଏ ଅଞ୍ଚଳର କାଠିନାଚ, ପାଁ ନାଚ, ଭୁଆଙ୍ଗ ନାଚ, ଚାଙ୍ଗୁ ନାଚ, ଦାଁଶାଇ ନାଚ, ବୁଢୀଗାଡି ନାଚ, ଧାଙ୍ଗେଡ ନାଚ, ଦଂ ନାଚ, ହାଦି ନାଚ, ଅଣାଦି ନାଚ, ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ଲୋକନୃତ୍ୟ ପାଇଁ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଦେହକୁ ସଜାନ୍ତି । ବେଶ ପୋଷାକରୁ ଜାଣି ହୁଏ କେଉଁ ନାଚ ପାଇଁ ସେମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏ ଅଞ୍ଚଳର ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗୀନ ମାଟି, ପାଉଁଶ ଆଦିରେ ବିଭିନ୍ନ ଗଛ ଲତାର ରସକୁ ମିଶାଇ ପ୍ରାକୃତିକ ରଙ୍ଗର ବେଶ ପରିପାଟି ସଜ୍ଜ ହୁଏ ।

ବ୍ୟାବହାରିକ ସାଧନ କଳା

ଏ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଉପଯୋଗୀ କଳା ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଆତ୍ମରକ୍ଷା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ କ୍ରିଡା ଭିତ୍ତିକ ଗ୍ରାମ ଜନତାର ପାରମ୍ପରିକ କୌଶଳ ।

ଏହାକୁ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ ।

୧. ବାଡ଼ି ଖେଳ

୨. ତୀର ତଥା ଖଣ୍ଡା ଖେଳ

୩. ବାଙ୍କି ଖେଳ

ବିଭିନ୍ନ ଆକୃତିର ଗୋଟିଏ ବା ଏକାଧିକ ବାଡ଼ି ଗୋଟିଏ ବା ଦୁଇ ହାତରେ ବୁଲାଇବା ତଥା ବିଭିନ୍ନ କ୍ରୀଡ଼ା କୌଶଳ ଦେଖାଇବାର ନାମ ବାଡ଼ି ଖେଳ । ଏହା ବିଭିନ୍ନ ନାମରେ କୌଶଳ ଅନୁସାରେ ନାମିତ -

(କ) ଘୁରା ବାଡ଼ି (ଖ) ସାଧନ ବାଡ଼ି (ଗ) ବାନ୍ଦ୍ ବନ୍ଦି (ଗୋଷାବିଷ)
(ଘ) ପାଁଚ୍‌ଭାୟା (ଙ) ଗଉଡ୍ ବାଡ଼ି (ଚ) ପିଟି ବାଡ଼ି
(ଛ) ଚାକ୍ (ଚକ୍ର) ବାଡ଼ି (ଜ) ଛୁରା ବାଡ଼ି ଆଦି ।

ତୀର ଚାଳନା ଓ ଖଣ୍ଡା ତରୱାଲ ଚାଳନା ଖେଳ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ନାମରେ ଖେଳର ପ୍ରକୃତି ଅନୁସାରେ ନାମିତ ହୋଇଥାଏ -

(କ) ତୀର ବାଡ଼ି ଖେଲ୍ (ଖ) ତୀର୍ ଝିଁକା ଖେଲ୍ (ଗ) ତରୱାଲ୍ ଖେଲ୍ (ଘ) ଦୁଇ ତରୱାଲ୍ ଖେଲ୍ (ଙ) ତିନ୍ ତରୱାଲ୍ ଖେଲ୍ (ଚ) ଢାଲ୍ ତରୱାଲ୍ ଖେଲ୍ (ଛ) ଗାମୁଛା ତରୱାଲ୍ ଖେଲ୍ (ଜ) ଛୁରା ତରୱାଲ୍ ଖେଲ୍ (ଝ) ଗାଜ ତରୱାଲ୍ ଖେଲ୍

ଜଣେ ଖେଳାଳି ପାଖରେ ତୀର, ଖଣ୍ଡା, ବାଡ଼ି ଆଦି କୌଣସି ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ନ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ଆକ୍ରମଣ ହେଲେ ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବା କୌଶଳର ନାମ ବାଙ୍କି ଖେଳ । ସେ ସବୁର ନାମ ହେଲା -

(କ) ଶୁନ୍ ବାଙ୍କି (ଖ) ଚକ୍ର ବାଙ୍କି (ଗ) ଠିଆ ବାଙ୍କି (ଘ) ବାଘୁଆ ବାଙ୍କି (ଙ) ଘୁଲେଇ ବାଙ୍କି (ଚ) ବୁଲେଇ ବାଙ୍କି (ଛ) ଲୁଟ୍ ବାଙ୍କି (ଜ) ଗାଡ଼ି ବାଙ୍କି (ଝ) ଗାଡ଼ିତାକ୍ ବାଙ୍କି (ଞ) ଓଲଟ୍ ବାଙ୍କି (ଟ) ପାଲଟ୍ ବାଙ୍କି (ଠ) ଢେଢେଙ୍ଗା ବାଙ୍କି (ଡ) ଡହରା ବାଙ୍କି ।

ସାମରିକ କଳା

ଆଦିବାସୀ ଜୀବନ ଚଳଣୀରେ ଶତ୍ରୁ, ଚୋର ତସ୍କର, ତଥା ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ପାରମ୍ପରିକ ସାମରିକ କୌଶଳ ଆଦିବାସୀମାନେ ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଦରି ଥାନ୍ତି ସେ ସବୁ ମଧ୍ୟରୁ କେତୋଟି ସଂକ୍ଷେପରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇପାରେ -

(କ) ଚଁଢ୍ ପାଳିଆ

ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ ତଥା ଚୋର ତସ୍କର ଗଳି ବାଟଦେଇ ଘରେ ପଶନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଦୁଇ ଯୋଡ଼ା ମୋଟା ବଉଁଶ ବା ଚମଡ଼ା ଦଉଡ଼ି ମଝିରେ ଏକ ବାଡ଼ି ବା ପଟାକୁ ବାରମ୍ବାର ଘୁରାଇ ସେହି ଗଳିବାଟରେ ରଖାଯାଏ । ଶତ୍ରୁର ଗୋଡ ବା ଶରୀରର କୌଣସି ଅଙ୍ଗ ସେଥିରେ ବାଜିଲେ ତାକୁ ଶକ୍ତ ଆଘାତ ଦିଏ ।

(ଖ) ଢେଁକି ହଲ୍ କଚ୍

ଅନ୍ଧାର ରାତିରେ ଶତ୍ରୁ ଆକ୍ରମଣରୁ ବର୍ତ୍ତିବାପାଇଁ ମୁଖ୍ୟ ଫାଟକ ମୁଖ୍ୟ ଦ୍ୱାର ତଥା ଗଳି ବାଟରେ ପାଖ ପାଖି ଦୁଇଟି ଡାଳକୁ ନୂଆଇଁ ଢିଙ୍କି ଆକୃତିର ଏକ କାଠ ଗଡ ବାନ୍ଧି ଦିଆଯାଏ । ଶତ୍ରୁ ଏଥିରେ ହାତ ଦେଲେ ବା ବନ୍ୟ ଯନ୍ତୁର ଦେହ ବାଜିଲେ ଡାଳ ଦୁଇଟି ଦୁଇ ଆଡକୁ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି ଶତ୍ରୁ ଘାଇଲା ହୋଇ ପଡେ ।

(ଗ) ବାଟୁଲ -

ଇଂରାଜୀ ୟୁ (U) ତଳେ ଆଇ (I) ଅର୍ଥାତ୍ (U)ଆକୃତିର ସରୁକାଠ ଫାଳିଆ ସହିତ ଚମଡାର ଫିତା ଲଗାଇ ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ର ଆଦିବାସୀମାନେ ଉତ୍ତର ଓଡିଶାରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ତାର ନାମ ବାଟୁଲି । ଏହି ଯନ୍ତ୍ରରେ ବାଘ ଭାଲୁ ଆଦି ଠାରୁ ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରାଯାଇପାରେ । ଛୋଟ ଆକୃତିର ବାଟୁଲିରେ ଚଢେଇ ଶିକାର କରାଯାଏ ।

ଉତ୍ତର ଓଡିଶାର ଆଦିବାସୀ ମାନଙ୍କ ହସ୍ତ ଶିଳ୍ପକୁ ବିଚାର କଲେ ଆମେ ତାକୁ ନିମ୍ନ ବିଭାଗରେ ବିଭଗୀ କରଣ କରି ଆଲୋଚନା କରି ପାରିବୁଁ ।

୧. ମୃତ୍ତିକା ହସ୍ତ ଶିଳ୍ପ
୨. ବନ୍ୟଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ହସ୍ତ ଶିଳ୍ପ
୩. ଧାତବ ହସ୍ତ ଶିଳ୍ପ
୪. କପା ଓ ଟସର ଜାତ ହସ୍ତ ଶିଳ୍ପ

ମୃତ୍ତିକା ହସ୍ତ ଶିଳ୍ପ

ଉତ୍ତର ଓଡିଶା ଆଦିବାସୀ ମାନଙ୍କ ସାମାଜିକ ଚଳଣି, ପୂଜା ପାର୍ବଣି ଓ ନିମିତ୍ତାନୁଷ୍ଠାନରେ ମାଟି ପାତ୍ର ହିଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହି ମାଟି ପାତ୍ର ଓ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଜିନିଷର ହସ୍ତଶିଳ୍ପ କଳା ଦିଗରୁ ବିଚାର କଲେ ନିମ୍ନ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ -

(କ) ଗୃହ ଉପକରଣ
(ଖ) ନିଶା ଦ୍ରବ୍ୟ ସହ ଜଡିତ ଉପକରଣ
(ଗ) ପୂଜା ପାର୍ବଣି ସହ ଜଡିତ ଉପକରଣ
(ଘ) ଘର ସଜା ଉପକରଣ
(ଙ) ସୌଖୀନ ଟେରାକୋଟା

ଗୃହ ଉପକରଣ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ହାଣ୍ଡି, କଳସୀ, ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ଉପକରଣ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ସେ ସବୁର ନାମ ସଂକ୍ଷେପରେ ହେଉଛି -

ବାହନୀ, ହାଁଡା, ହାଁଳି, ଉଁଧି ହାଳି, ହାଁଳିକା, ଚାଙ୍ଗରୀ, ତାଓ୍ୱା, ତେଲାଇ, କାରାହି, ବାଢିଆ, ଠିଲି, ଠେକି, ଗାଡ୍ଡୁ, ଚୁକା, କୁପ୍, ବଇଠା, ସାରୁଆ, ସାନ୍‌ଖି, ଢାଲାହ, ଝାରାବାରା, ବଇଠା, ସରା, କୁଁପି, ଦମ୍ରୀ, ଚାଡିଆ ଆଦି ।

ନିଶାଦ୍ରବ୍ୟ ସହ ଜଡିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ସମୂହ ହେଲା (କ) ହାଣ୍ଡିଆ ଚାଲା (ଖ) କୁଁଦା (ଗ) କଲ୍‌କି (ଘ) ଖପ୍‌ରି ଆଦି ।

ପୂଜା ପାର୍ବଣୀ ସକାଶେ ଆଦିବାସୀ ମାନେ ମାଟିରେ ହାତୀ, ଘୋଡା, ଦେବ ଦେବୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତିଆରି କରୁଥିବା ବେଳେ ଅପଦେବତା, ଭୂତ, ଡାହାଣୀ, ଯୋଗିନୀ, ଆଦି ବିତାଡନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶାଗୁଣା, ଚିଲ, କୁକୁଡା, ବାଘ, ସିଂହ, ଗୟଳ, ମାଙ୍କଡ, ଛେଳି, ମେଣ୍ଢା, ଆଦି ତିଆରି କରିଥାନ୍ତି ।

ଗୃହ ସଜ୍ଜା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ, ପୌରାଣିକ ଓ ଲୌକିକ ଦେବଦେବୀ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପାନୀୟ, ପାତ୍ର ଯଥା ନବାବ ସୁରେଇ, ସିଂହ ମୁହାଁ ସୁରେଇ, ବାଘୁଆ ସୁରେଇ, ଆଦି ତିଆରି କରିଥାନ୍ତି ।

ସୌଖିନ ଟେରାକୋଟା ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ମାଟିଘଣ୍ଟି, ମାଟିର ପାଣି ଛଣା ଯନ୍ତ୍ର ବା ଫିଲ୍‌ଟର, ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସୁରେଇ, ଚିତ୍ର ବିଚିତ୍ର ମାଟିର ହାତୀ ଘୋଡା ପଡିବେ ।

ବନ୍ୟଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ହସ୍ତ ଶିଳ୍ପ

ଅଦାଣ୍ଡି ଛାଲ, ବାଁଉଶ, ବିଭିନ୍ନ ବନ୍ୟଲତା, ପତ୍ର, ଫୁଲ, ଫଳକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ବିଭିନ୍ନ ଗୃହୋପକରଣ ଯଥା - କଁଚା, କାଠ, ଗହନୀ (ଗୌଣି) ଘୁଗି (ମାଛ ଧରା ଯନ୍ତ୍ର) ଚେଙ୍ଗଡା, ଝାଁପି (କୁକୁଡା ଚିଆଁ ସୁରକ୍ଷା ଯନ୍ତ୍ର) ଟୋପି, ଆଦି ତିଆରି କରନ୍ତି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଅଙ୍ଗ ବସ୍ତ୍ର ବି ତିଆରି ହୁଏ । ଖରା ବର୍ଷା ଆଦି ପ୍ରାକୃତିକ ବିପର୍ଯ୍ୟୟରୁ ରକ୍ଷା ସାମଗ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ଏଥିରୁ ତିଆରି ହୋଇଥାଏ । ତାହା ବ୍ୟତୀତ ବିଞ୍ଚଣା, ଋେଁଚା, ସୁପ୍‌ତି, ଆଦି ବହୁ ଲୋକକଳାରେ ଚିତ୍ରିତ ସୌଖୀନ ସାମଗ୍ରୀ ବି ତିଆରି ହୋଇଥାଏ ।

ଧାତବ ହସ୍ତ ଶିଳ୍ପ

ଲୁହା, ତମ୍ବା, କଂସା, ପିତଳ ଆଦି ଧାତୁରେ ତିଆରି ବିଭିନ୍ନ ଜିନିଷ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ହସ୍ତ ଶିଳ୍ପ କଳାର ଛାପ ସମାଜରେ ପକାଇଥାଏ । ସେ ସବୁକୁ ସାମଗ୍ରୀକ ଭାବେ ନିମ୍ନ ଭାଗରେ ବିଭାଗୀକରଣ କରାଯାଇପାରେ -

୧. ଦେବ ଦେବୀ ମୂର୍ତ୍ତି
୨. ଗୃହ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ
୩. ସାମାଜିକ କ୍ରିୟା କର୍ମାଣି ଉପଯୋଗୀ ପଦାର୍ଥ
୪. ବ୍ୟାବହାରିକ କଳାତ୍ମକ ଜିନିଷ

ଦେବ ଦେବୀ ମୂର୍ତ୍ତି

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ ଆଦି ପୌରାଣିକ ତଥା ଲୌକିକ ଦେବ ଦେବୀ ଓ ଅପ ଦେବତା ଆଦିଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଏ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପଡିବେ ।

ଗୃହ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ

ପ୍ରଦୀପ, ପିଲିସଜ, ଚୁଙ୍ଗି, ମାଣ, ପଇଲା, ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମାପ ଯନ୍ତ୍ର ଆଦିର କଳାତ୍ମକ ଛାପ ଏ ସବୁରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ।

ସାମାଜିକ କ୍ରିୟା କର୍ମାଣି ବ୍ୟବହୃତ ଦ୍ରବ୍ୟ

ଚିତ୍ରିତ ସିନ୍ଦୁର ଫରୁଆ, କଜଳପାତି, ଖଡ୍ଗ, କତ୍ରି, ଆଦି

ବ୍ୟାବହାରିକ କଳାତ୍ମକ ଜିନିଷ

ବଳଦ ଘଣ୍ଟି, ପୂଜା ଘଣ୍ଟି, ଚଟୁ, ପିଠା କରେଇ, ଧାତବ କଙ୍କଡା, ଧାତବ କଙ୍କଡା ବିଛା ଆକୃତିର ଅର୍ଥ ସଂଚୟ ପାତ୍ର, ମାଛ, କୁମ୍ଭୀର, ହାତୀ, ଘୋଡା ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜୀବ ଜନ୍ତୁ, ବୃକ୍ଷ ଲତା, ଫୁଲ ଫଳ ଆକୃତିର ଗୃହ ସଜା ଜିନିଷ ଏ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପଡିବେ ।

କପା ଓ ଟସର ଜାତ ହସ୍ତଶିଳ୍ପ

ସୂତା ଓ ଟସର ସୂତାର କାଟିଆ, ଶାଢୀ, ଧୋତି, ଚଦର, ତଥା ଚିତ୍ର, ବିଚିତ୍ର ଅଙ୍ଗ ବସ୍ତ୍ର ଓ ବିବାହ ଆଦି ଅନ୍ତେଷ୍ଟି କ୍ରିୟା, ତଥା ଜନ୍ମ ସମୟର ନିମିତ୍ତାନୁଷ୍ଠାନ ସମ୍ପର୍କିତ ପୂଜାପଟଳ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବସ୍ତ୍ରରେ ଥିବା ହସ୍ତ ଶିଳ୍ପ କଳା ନୈପୁଣ୍ୟ ଏ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଭୁକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଭାବରେ ଗଣ୍ୟ ହେବ ।

ଆଦିବାସୀ ମାନଙ୍କ କଳା ଓ ହସ୍ତ ଶିଳ୍ପ ଅନାଲୋଚିତ ହେଲେ ହେଁ ଅଲୋଡା ନୁହେଁ ବନବାସୀଙ୍କର ଜୀବନ ଗୌରବ ଭରା ବାଣୀ ଏଗୁଡିକ ବହନ କରିଥାନ୍ତି । ତା'ର ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ଆଲୋଚନା ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ପତ୍ରିକା :

୧. Dr. Padmaja Sen : Changing Tribal Life concept publishing company, New Delhi - 110059

୨. ଡକ୍‌ଟର ପଶୁପତି ପ୍ରସାଦ ମାହାତୋ : ଭାରତର ଆଦିବାସୀ ଓ ଦଳିତ ସମାଜ (ବଙ୍ଗଳା) ସୁଜନ ପାବ୍ଲିକେଶନ, 7B ଲେକ୍ ପ୍ଲେସ୍, କଲିକତା-୦୨୯.

୩. ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀଧର ସିଂହ : ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତି ଓ ଜୀବନ ଧାରା
ମା ଭବାନୀ ପ୍ରିଣ୍ଟର୍ସ, ବୈଶିଙ୍ଗା, ମୟୂରଭଞ୍ଜ

୪. ଶ୍ରୀ ପଦ୍ମ ଲୋଚନ ମହାନ୍ତ : ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଦର୍ପଣ (ପାଣ୍ଡୁଲିପି)

୫. ଡକ୍‌ଟର ବିନୋଦ ନାଏକ : ସାନ୍ତାଳ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ; ହୋ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ
ଶ୍ରୀ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ନାଏକ, ପ୍ଲଟ ନଂ-୪୦୨, ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଆପାର୍ଟମେଣ୍ଟ, ୟୁନିଟ୍-୯, ଭୁବନେଶ୍ୱର-୨.

୬. ଡ. ଆଦିକନ୍ଦ ମହାନ୍ତ : ଝୁମର ସମୀକ୍ଷା; କୁଡୁମୀ ଜାତି; ମକର ପର୍ବ ଓ ଟୁସୁଗୀତ
କୁଡ଼୍‌ମାଲୀ ଲେଖକ ପରିଷଦ, ୱାର୍ଡ ନଂ -୧୭, ଭଞ୍ଜପୁର, ବାରିପଦା

୭. କୁଡମୀ କଥା : ୧ମ ବର୍ଷ, ଦଶମ ସଂଖ୍ୟା, ଅକ୍ଟୋବର ୧୯୯୫
୨ୟ ବର୍ଷ, ୬ଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା ଜୁନ୍ ୧୯୯୬
୨ୟ ବର୍ଷ, ୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା ଡିସେମ୍ବର ୧୯୯୬

ଖେରୱାଲ (ସାନ୍ତାଳ) କଳା ଓ କାରିଗରୀ

ରମେଶ ମହାନ୍ତି

ଖେରୱାଲ ମାନେ ଭାରତର ଆଦିମ ଜାତି । କୌଣସି ଜାତି ବା ସଂପ୍ରଦାୟ ତାଙ୍କର ବସବାସ କରୁଥିବା ସ୍ଥାନ, କାଳ, ଚଳଣି ଓ ଭାଷା ଭିତ୍ତିରେ ନିଜର ନାମକରଣ କରିଥାଏ । ଅନ୍ୟ କେହି ମଧ୍ୟ ଏହି ନାମଟି ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନୃତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ସାର ଜର୍ଜ ଗ୍ରେୟରସନ୍ ତାଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଭାରତର ଆଦିବାସୀ ମାନଙ୍କର କଥିତ ଭାଷାକୁ 'କୋଲ୍' ଭାଷା ବୋଲି ନାମିତ କରିଛନ୍ତି । ଏହି କୋଲ୍ ଭାଷାଭାଷୀ ଜନଜାତି କୋଲ୍ ଜନଜାତି ଭାବେ ପରିଚିତ । କିନ୍ତୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଫ୍ରେଡରିକ୍ ମିଲର୍ ଏହି ଭାଷାକୁ ମୁଣ୍ଡା ଭାଷାର ସଂଜ୍ଞା ଦେଲେ ଏବଂ ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ କୋଲମାନେ ମୁଣ୍ଡା ବୋଲାଇଲେ । କୋଲ୍ ଅପେକ୍ଷା ମୁଣ୍ଡା ପରିଚୟଟି ଏହି ଜନଜାତି ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକ ଗ୍ରହଣୀୟ ହୋଇ ପ୍ରସାର ଲାଭ କରିଛି । ପୁନଶ୍ଚ କୋଲ୍ ସଂପ୍ରଦାୟର ଲୋକେ ନିଜକୁ ଖେରୱାଲ ଭାବେ ପରିଚିତ କରାଇଥାନ୍ତି । ସାନ୍ତାଳମାନେ ଏହି ବୃହତ୍ ଖେରୱାଲ ସଂପ୍ରଦାୟର ଏକ ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ଅଂଶ ଅଟନ୍ତି ।

ଖେରୱାଲ (ସାନ୍ତାଳ) ପ୍ରକୃତିର ସନ୍ତାନ । ପ୍ରକୃତିର କଳା କୁଞ୍ଜରେ ତାର ଜନ୍ମ । ପ୍ରକୃତିର ଚିତ୍ରିତ କୋଳରେ ତାର ଜୀବନ ଓ ପ୍ରକୃତିର ଶାଶ୍ୱତ ଶୃଙ୍ଗାରରେ ତାର ସୃଷ୍ଟି । ପ୍ରକୃତି ହିଁ କଳାର ପୃଷ୍ଠଭୂମି । ସାନ୍ତାଳର ତନୁ, ମନ, ହୃଦୟ, ଓ ଜୀବଧାରାରେ କଳା ହିଁ କଳା । ଖେରୱାଲ ଚାଲିରେ ନାଚ କଥା କହିଲେ ଗୀତ । ଏହି ଉକ୍ତିଟି ମୁଣ୍ଡା/ ହୋ ଭାଷାରେ ସେନେଗେ ସୁସୁନ୍ କାଜିଗେ ଦୁରାଂ ଭାବେ କୁହାଯାଉଥିବା ବେଳେ ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାରେ ଲୁହୁକ୍ ଲେଖାନ୍ ଏନେଜ୍ ରାହା ଲେକାନ୍ ସେରେଞ୍ଜ୍ କୁହାଯାଏ । ବାସ୍ତବରେ ସାନ୍ତାଳର ପାଦରେ ନୃତ୍ୟ, ଓଠରେ ଗୀତ, ତନୁ ମନରେ ସଂଗୀତ ଏବଂ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ, କ୍ରିୟା କଳାପ ଓ ଚଳଣିରେ ସ୍ଥାପତ୍ୟ । ପୁଣି ତାର ସମଗ୍ର କଳା ଓ ସ୍ଥାପତ୍ୟରେ କାରିଗରୀ । ସେ ସ୍ୱୟଂ ଏକ କଳା ଓ କାରିଗରୀରେ ଜୀବନ୍ତ, ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ, ଚଳମାନ ପ୍ରତିକୃତି । କଳା ଓ କାରିଗରୀର ଅମୃତାୟନରେ ତାର ଦେହ, ମନ, ପ୍ରାଣ ଓ ଜୀବନ ସମାହିତ ।

କଳା ଓ କାରିଗରୀ ଏଭଳି ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦ ଯାହାପରସ୍ପରଠାରୁ ପୃଥକ୍ ନୁହେଁ । କଳା ଓ କାରିଗରୀ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବ୍ୟାପକ । ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱ ତ ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କର ଏକ କାରିଗରୀ କଳା ମାତ୍ର । ଏଣୁ କଳା ଓ କାରିଗରୀ ଶବ୍ଦର ସଂଜ୍ଞା ଖୋଜିବା ଏକ ବ୍ୟର୍ଥ ପ୍ରୟାସ ହିଁ ହେବ । ତେବେ ଭାଷା ଓ ଉପସ୍ଥାପନର ସୀମିତତା ମଧ୍ୟରେ ଖେରୱାଲ (ସାନ୍ତାଳ) ସଂପ୍ରଦାୟର କଳା ଓ କାରିଗରୀକୁ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଛଅଟି ଶୀର୍ଷକରେ ଅବଲୋକନ କରାଯାଇଛି । ପୁନଶ୍ଚ ସାନ୍ତାଳ ସଂପ୍ରଦାୟ ବୃହତ୍ତ ଖେରୱାଲ ସଂପ୍ରଦାୟର ଏକ ଶାଖା ହୋଇଥିବାରୁ ସମଗ୍ର ଖେରୱାଲ କଳା ଓ କାରିଗରୀ ଠାରୁ ସାନ୍ତାଳ କଳା କାରିଗରୀକୁ ପୃଥକ୍ କରି ଆଲୋଚନା କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର କ୍ଷୁଦ୍ର କଳେବର ମଧ୍ୟରେ ଖେରୱାଲ (ସାନ୍ତାଳ) କଳା ଓ କାରିଗରୀର ରୂପରେଖ ସଂକ୍ଷେପରେ ଯଥା ସମ୍ଭବ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯାଉଛି ।

(୧) ଚିତ୍ରକଳା - ସାନ୍ତାଳର ଚିତ୍ରକଳା କୌଣସି ପ୍ରଚାର, ପ୍ରସାର ବା ପ୍ରଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନୁହେଁ ପୁନଶ୍ଚ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ସଂପ୍ରଦାୟର ଦାୟାଦ ପାଖରେ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନର ପୃଷ୍ଠପଟ୍ଟ ବା ସାମଗ୍ରୀମାନ ନାହିଁ । ତଥାପି ଏହି ପ୍ରତିକୂଳତା ତାର ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ମାନସ ଓ ହସ୍ତକୁ ପ୍ରତିହତ କରିପାରି ନାହିଁ । ସେ ନିଜର ବାସଗୃହକୁ, ଶରୀରକୁ, ଚିତ୍ରାଙ୍କନର ପୃଷ୍ଠପଟ୍ଟଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ଦୁଇ ବାହୁ, ଛାତିର ବାମ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱ, ପାଦର ଉପରି ଭାଗ, କଟି ଓ ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ଚିତା କୁଟାଇବାର ପରମ୍ପରା ରହିଛି । ଏଠାରେ ସେହି ପରମ୍ପରାର ନୀତି ଓ ନିୟମମାନ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବା ପ୍ରସଙ୍ଗ ବହିର୍ଭୂତ ଅଟେ । ଏହି ଚିତାମାନ ଶରୀର ଓ ମୁଖମଣ୍ଡଳର ଶୋଭା ବର୍ଦ୍ଧନ କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଚିତ୍ରକଳାର ନୈପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରିଥାନ୍ତି । ଚିତାରେ ଫୁଲ, ଫଳ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ ଓ ମାନସ ପ୍ରସୂତ ଅପୂର୍ବ ରେଖାକୃତିମାନ ସାନ୍ତାଳ ଚିତ୍ରକଳାର ବାସ୍ତବ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ, ଚିନ୍ତା ଚେତନା, ଓ ବିଶ୍ୱାସକୁ ବହନ କରିଥାନ୍ତି । ଶରୀରର ରଙ୍ଗ ଓ ତ୍ୱକର ମସୃଣତାକୁ ନେଇ ଏହି ଚିତାମାନଙ୍କର ରଙ୍ଗ ଈଷତ୍ ବାଦାମୀ, ଫିକା ନୀଳ ବା ଫିକା କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣର ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଚିତା ଗୁଡିକର ସ୍ୱରୂପ ଚିତ୍ର ମହାନ୍ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ଶ୍ରୀ ହାରାଧନ ବାନାର୍ଜୀ ଅଙ୍କନ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଚିତ୍ରମାନଙ୍କର ନମୁନା ଶ୍ରୀ ଚାରୁଲାଲା ମୁଖାର୍ଜୀଙ୍କର "The Santals" ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସଂଯୋଜିତ ହୋଇଛି । ଯେ କୌଣସି ସାନ୍ତାଳ, ଯୁବତୀ, ଯୁବକ, ନାରୀ ପୁରୁଷ ଦେହରେ ଏହି ଚିତ୍ରମାନଙ୍କର ଉତ୍କର୍ଷ ନୈପୁଣ୍ୟର ବିଭବ ନ ଦେଖିଲେ କେହି ଏହି କଳାଟିର ମହାନତା ଅନୁଭବ କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ନିଜର ଶରୀର ପରି ବାସଗୃହଟିକୁ ମଧ୍ୟ ସାନ୍ତାଳ ଚିତ୍ରାଙ୍କନର ପୃଷ୍ଠଭୂମି ଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଏ। ସାନ୍ତାଳ ବାସଗୃହ ଗୁଡିକ ସାଧାରଣତଃ ମାଟିରେ ତିଆରି ଚାଳ ବା ଖପର ଛପର ହୋଇଥାଏ । ଘର, ଚଉହଦୀ ପିଣ୍ଡା ଗୁଡିକର ଚଉଡା କମ୍ ହୋଇଥାଏ । ଝାଟି ଉପରେ ମାଟିର ପ୍ରଲେପ ଦେଇ କାନ୍ଥ । ଏହି କାନ୍ଥ ଓ ପିଣ୍ଡାକୁ ସାନ୍ତାଳ ମାନେ କଳା ବା ବାଦାମୀ ରଙ୍ଗର ମାଟିରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମସୃଣ କରି ଲିପିଥାନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରଲେପ ପ୍ରସ୍ତୁତି କଳାଟି ସାନ୍ତାଳ ବାସ୍ତୁକଳା କ୍ରମରେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି । କାନ୍ଥରେ ଚାଉଳ ଚୂନାକୁ ପାଣିରେ ବାଟି ବିଭିନ୍ନ ରୂପରେ ଝୋଟି ପକାଯାଏ । ଝୋଟିରେ ଝାଡୁର ସ୍ୱରୂପ ବା ବିଭିନ୍ନ ଚିତ୍ରବଳୀ ରୂପପାଏ । କାନ୍ଥରେ ସୁନ୍ଦର ପକ୍ଷୀ, ଫୁଲ ଓ ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟର ଚିତ୍ରମାନ ଫୁଲ ପତ୍ର ଓ ପ୍ରାକୃତିକ ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରଙ୍ଗରେ ଅଙ୍କନ କରନ୍ତି । ଏହି ଚିତ୍ର ଗୁଡିକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚମତ୍କାର ଓ ମନଛୁଆଁ । ଏହି ଚିତ୍ରରେ ପ୍ରାୟ ସବୁ ପ୍ରକାରର ରଙ୍ଗ ବ୍ୟବହୃତ ମାତ୍ର କଳାରଙ୍ଗର ବ୍ୟବହାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଅନ୍ୟ ରଙ୍ଗ ଗୁଡିକ ଚିତ୍ରର ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି କରାଯାଇଥିବା ବେଳେ କଳା ରଙ୍ଗଟି ନିଶ୍ଚିତ ରୂପେ ଚିତ୍ରର ମଝି, ପାର୍ଶ୍ୱ ବା ସୀମାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । କଳାରଙ୍ଗର ବିଶେଷତ୍ୱଟି ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ (ଡକ୍ଟର ବିନୋଦ କୁମାର ନାୟକଙ୍କଠାରୁ ଏହି ସୂଚନାଟି ପ୍ରାପ୍ତ) । ଏହି କଳାରଙ୍ଗର ବ୍ୟବହାର ସଂପର୍କରେ ଲେଖକର ଅଭିମତ ଏହି ଯେ, ଏହା କଳାର ଅସୀମତାର ସଂକେତ । ଏଥିରୁ ସାନ୍ତାଳ କଳା କଳ୍ପନାର ଉତ୍କର୍ଷ ଅନୁମେୟ । ଏତଦ୍ ବ୍ୟତୀତ ଫୁଲ, ପତ୍ର, ମାଟି, ପଥରରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମୂରୁଜ ଚୂର୍ଣ୍ଣରେ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ପର୍ବ, ଅନୁଷ୍ଠାନ ଓ ଉତ୍ସବରେ ସୁଦୃଶ୍ୟ ରେଖାଚିତ୍ର ଓ ସ୍ୱରୂପମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଏହି ସମସ୍ତ ଚିତ୍ରକଳା ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିରେ ସାନ୍ତାଳ ଆଦିବାସୀ ମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି ବୋଲି ଲେଖକର ଦୃଢ ଅଭିମତ ।

(୨) ଗୀତ / ସଂଗୀତ କଳା - ସାନ୍ତାଳ ଗୀତର ବିଭବ ଏତେ ବିଶାଳ, ମହୀୟାନ ଓ ଉତ୍କର୍ଷ ଯେ ଏ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନାର ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ପ୍ରୟାସ ସମୁଦ୍ରକୁ ଶଙ୍ଖେ ଭଳି ହେବ । ସେ ଏକ ଗୀତ ସମୁଦ୍ର । ଏହି

ସମୁଦ୍ର ବେଳାରୁ କିଛି ଉପଳ ସଂଗ୍ରହ କରି ଆର୍ଚର, ବିର୍ ସେରେନ୍ ଓ ହୋଲ୍ ସେରେନ୍ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପ୍ରାୟ ୪୦୦୦ ଗୀତର ସଂଗ୍ରହ ଅନୁବାଦ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଓ ସହସ୍ରାଧିକ ବିର୍ ସେରେନ୍ ଓ ହୋଲ୍ ସେରେନ୍ ସଂଗ୍ରହ ଓ ଅନୁବାଦ ପୂର୍ବକ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ନିକଟରେ ଜମା ଦେଇଛନ୍ତି । ବିଭିନ୍ନ ସଂଗ୍ରାହକ ଓ ଅନୁବାଦକମାନେ ସାନ୍ତାଳ ଲୋକଗୀତର ଅନନ୍ତ ଭଣ୍ଡାରରୁ କିଛି ବାଲୁକା ରେଣୁଭଳି ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ସଂଗ୍ରହ କରିପାରିଛନ୍ତି ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ସାନ୍ତାଳ ଲୋକଗୀତର ବିଶାଳତା ଅନୁମେୟ । ପୁନଶ୍ଚ ଏହି ଲୋକଗୀତମାନ କେବଳ ଲୋକ ମୁଖରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ସାଧାରଣ ବକ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହି ଘଟଣାମାନ ବାସ୍ତବ ଅନୁଭୂତି, ଘଟଣା ଓ ବସ୍ତୁରୂପ ଉଭାସିତ କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଉତ୍କର୍ଷ କାବ୍ୟକଳା ଉପସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକଗୀତରେ କବିତାର ବିଭବ ଯଥା : ରୂପକ, ପ୍ରତୀକ, ବ୍ୟଞ୍ଜନ, ଚିତ୍ରକଳ୍ପ ଓ ଉପମା ଅଳଙ୍କାରର ଅନବଦ୍ୟ ସମାବେଶ ହୋଇଥାଏ । ରୂପକ ଗୁଡିକ ପ୍ରାକୃତିକ ବାସ୍ତବ ପୃଷ୍ଠଭୂମି ଉପରେ ଆଧାରିତ ହୋଇଥିବା ବେଳେ ପ୍ରତୀକ ଗୁଡିକ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଉଦାହରଣ ଭାବେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ବ୍ୟଞ୍ଜନର ତ ତୁଳନା ନାହିଁ । ସର୍ବୋପରି ଚିତ୍ରକଳ୍ପ ଏତେ ଜୀବନ୍ତ ଯେ ତାହା ଲୋକଗୀତକୁ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ ଓ ଶାଶ୍ୱତ କରିଥାନ୍ତି ।ଏଠାରେ ଅନ୍ତତଃ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଉତ୍କର୍ଷକୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରାଯାଇପାରେ ।

<u>କୋଲ୍ (ସାନ୍ତାଳ) ଲୋକଗୀତ</u>	<u>ଓଡିଆ ଅନୁବାଦ</u>
ମାରାଂବୁରୁ ଟଣ୍ଡଗଃଅ କେନାମାଇ	ଜନ୍ଦା ଉଠାଇଲେ ବଡ ପାହାଡ
ହୁଲିଞ୍ଜ ବୁରୁ ମୁଲକେ ଦୁପିର କେଡା	ପିମ୍ପୁଡି ଟେକିଲେ ଛୋଟ ପାହାଡ
ଏନ୍ କାଜି କାମେ ସାରିୟ ଆଃଗୋ	ପରଚେ ହଉନି ସାଙ୍ଗ
କ'ଅ କଟାରେ ଚକେ ଦୁବାକାନ୍	ହେଇ ଦେଖ ବଗ ଗୋଡରେ ବସିଛି ବେଙ୍ଗ

ଏହି ଗୀତରେ ସଂପ୍ରଦାୟର ବିବାହ ସମୟରେ କନ୍ୟାପଣ ବରପକ୍ଷ ଉପରେ କିପରି ବୋଝ ହୋଇପଡେ ଏବଂ ବନ୍ଧୁ ପଡୋଶୀମାନେ ସେଇ ବୋଝକୁ ଉଠାଇ ବର ପକ୍ଷର ଭାର ଲାଘବ କରନ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଏଠାରେ କନ୍ୟାପଣର ବୋଝକୁ "ବଡ ପାହାଡ" ଓ "ଛୋଟ ପାହାଡ" ରୂପକ ମାଧ୍ୟମରେ ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଛି । ବନ୍ଧୁ ପଡୋଶୀଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟରେ ସହଯୋଗ ଓ ଏକତାକୁ "ଜନ୍ଦା" ଓ "ପିମ୍ପୁଡି" ପ୍ରତୀକିତ କରୁଛନ୍ତି । ଜନ୍ଦା ପିମ୍ପୁଡିଙ୍କ ଠାରୁବଳି ସହଯୋଗ, ଏକତା ଓ କର୍ମଶୀଳତାର ପ୍ରତୀକ ଆଉ କ'ଣ ହୋଇପାରେ ? ଏତେ ବଡ ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାମଟି କେତେ ସହଜରେ ଓ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ସଂପନ୍ନ ହୋଇଯାଉଛି ! ବଗର ନଳୀ ଗୋଡରେ ବେଙ୍ଗଟିଏ ବସିବାଭଳି, କି ଅପୂର୍ବ ବ୍ୟଞ୍ଜନା । ସର୍ବୋପରି କବିତାଟିର ପଛରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସାମାଜିକ ବିବାହ ସଂସ୍କୃତିର ବାସ୍ତବ ଚିତ୍ରକଳ୍ପଟିଏ ଲୋକଗୀତକୁ ଜୀବନ୍ତ, ଶାଶ୍ୱତ ଓ କାଳଜୟୀ କରି ତୋଳିଛି । ଗୋଟିଏ କବିତାରେ ଏତେ ସମ୍ଭାର, ଏତେ ଉତ୍କର୍ଷ ସର୍ବାଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ବିରଳ । ଇଏତ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ମାତ୍ର । ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଲୋକଗୀତକୁ ଦେଖିଲେ ଏଭଳି ଉତ୍କର୍ଷମାନ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । କେବଳ ସାହିତ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ବିଭବ ନୁହେଁ ଦାର୍ଶନିକ, ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ, ସାମାଜିକ, ଯୌନତାତ୍ତ୍ୱିକ ଚିନ୍ତା ଚେତନାମାନଙ୍କର ଅତୁଳନୀୟ ବିନ୍ୟାସ ଲୋକଗୀତକୁ ଆହୁରି ମହିମାନ୍ୱିତ କରିଥାଏ ।

ସାନ୍ତାଳ ଗୀତ ଓ ସାହିତ୍ୟର ଅପୂର୍ବ ଭଣ୍ଡାର ଓ ଉତ୍କର୍ଷ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେତେ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଅତ୍ୟଳ୍ପ ହେବ । ସେହିପରି ସଂଗୀତ କଳାଟି ମଧ୍ୟ ଅନବଦ୍ୟ । ସାନ୍ତାଳଜାତି ସଂଗୀତ ନିପୁଣ । ନାରୀମାନେ

କୌଣସି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବଜାନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁରୁଷ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ହିଁ ବାଦ୍ୟ କଳାରେ ନିପୁଣତା ହାସଲ କରିଥାନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଟୁଡୁ ଗୋଷ୍ଠିଟି ସଂଗୀତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଶେଷ ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ହାସଲ କରିଥାନ୍ତି । ବାଉଁଶରେ ତିଆରି ବଂଇଶୀଟି ହାତରେ ଦେଖିଲେ ତାକୁ ସାନ୍ତାଳ ବୋଲି ଚିହ୍ନି ନିଆଯାଏ । ଏହାଛଡା ବହତ୍ ମାଦଳ, ଢୋଲ, କେନ୍ଦରା, ନାଗରା, ନୂଆଁ, ସାଗୋଏ ଇତ୍ୟାଦି ଦେଶୀୟ ଓ ସ୍ୱପ୍ରସ୍ତୁତ ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଏମାନେ ଅଦ୍ଭୁତ ଓ ଅପୂର୍ବ ସଂଗୀତ ପରିବେଷଣ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ଅନବଦ୍ୟ ସ୍ୱର ଝଙ୍କାର ନୃତ୍ୟ ଓ ଗୀତ ସହ ମିଶି ଅପୂର୍ବ ଲାଳିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାଦ୍ୟପାଇଁ ତାଳମାନ ରହିଛି । ବାଦ୍ୟ ଓ ଗୀତପାଇଁ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ତାଳମାନ ରହିଛି । ନୃତ୍ୟ ଏହି ତାଳ ସଂଗେ ଲୟ ରଖି ଅଗ୍ରଗତି କରେ ।

(୩) ନୃତ୍ୟକଳା - ସାନ୍ତାଳ ନୃତ୍ୟକଳାଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ନୃତ୍ୟର ବହୁ ଶୈଳୀ ରହିଛି । ଯଥା: ଲାଗ୍ରେ, ଚହର, ଗୋଲୱାରୀ ଓ ଦେଶୀୟ ଅଭିନୟ ଅତ୍ୟାଦି । ସେହିପରି ନୃତ୍ୟର ସ୍ୱରୁପ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଯଥା : ଲାଗ୍ରେ, ଏନେକ୍, ଡନ୍, ଏନେକ୍ ଝିକା ଏନେକ୍, ଜତୁର ଏନେକ୍, ଦନ୍ତା ଏନେକ୍, ତହର ଏନେକ୍, ବାହା ଏନେକ୍ ଇତ୍ୟାଦି । ଏସବୁ ନୃତ୍ୟର ଶୈଳୀ ଓ ସ୍ୱରୁପର ବହୁ ଅନୁକରଣ ବିଭିନ୍ନ ଭାରତୀୟ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଓ ଲୋକନୃତ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଗ ହେଉଥିବାର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ।

(୪) ହସ୍ତଶିଳ୍ପ କଳା କାରିଗରୀ - କୁଟୀର ବା ହସ୍ତ ଶିଳ୍ପ ତଥା ସ୍ଥାପତ୍ୟ (ବିଶେଷ କରି ବାସ୍ତୁକଳା) ସାନ୍ତାଳ ମାନଙ୍କର ସଂପୂର୍ଣ ନିଜସ୍ୱ । କେଉଁ କାଳରୁ ଏମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଗୃହ ଉପକରଣ, କୃଷି ଉପକରଣ ଉଦ୍ଭାବନ ଓ ନିର୍ମାଣ କରି ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି । ଗୃହ ଉପକରଣ ମଧ୍ୟରେ ଟୋକେଇ, ପାଛିଆ, କୁଲା, ଢିଙ୍କି, ଖଟିଆ, ପଟିଆ ବିଭିନ୍ନ ପାତ୍ର ପ୍ରଧାନ । ସେହିପରି କୃଷି ଉଫକରଣରେ ଲଙ୍ଗଳ, ଯୁଆଳି, ମଇ, ବାଉଙ୍ଗି ଇତ୍ୟାଦି ଏପମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଭାବନ ଶସ୍ୟ ସଂରକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଓଳିଆ ଏକ ଅପୂର୍ବ କଳା । ଏଥିରେ ଶସ୍ୟ ଅତି ଉତ୍ତମ ଅବସ୍ଥାରେ ସଂରକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଶିକା ପରିବହନ ଓ ଘରେ ଜିନିଷ ପତ୍ର ଟାଙ୍ଗି ରଖିବାରେ ଲାଗେ । ଶଗଡ ନିର୍ମାଣ ମଧ୍ୟ ଏକ ଆଦିବାସୀ ପ୍ରାଚୀନ କଳା । ଶିକାର ନିମନ୍ତେ ଧନୁ, ତୀର, ଟାଙ୍ଗିଆ (କାପି), ବର୍ଚ୍ଛା (ବୋରଲାପ୍) ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରାଚୀନ ନିର୍ମାଣ । ବସ୍ତ୍ର ନିମନ୍ତେ ଚରଖାରେ ସୂତା ତିଆରି କରିବାର କଳାଟି ଏଇମାନଙ୍କର । ଅରଣ୍ୟ ଉପତ୍ୟକାରେ ମିଳୁଥିବା ଘାସ ଓ ଖଜୁରୀ ପତ୍ରଦ୍ୱାରା ଏମାନେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଝାଡୁ ତିଆରି କରିପାରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଭାବିତ ଖଲି, ଚଦୁତି ଏବେ ମଧ୍ୟ ଆଧୁନିକ ସମାଜରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଛି । ଚୁଲି ତିଆରି କଳାଟି ତ ଏଇମାନଙ୍କର ।

(୫) ବାସ୍ତୁକଳା କାରିଗରୀ - ପ୍ରକୃତିର ମଣିଷ ପାଇଁ ପ୍ରକୃତି ହିଁ ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଥାପତ୍ୟ । ଏଣୁ ସାନ୍ତାଳ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇନାହିଁ । ନିଜର ବିଡିଟିଏ ମଧ୍ୟ ସାନ୍ତାଳ ସୂଚାରୁ ରୂପେ କଳାପୂର୍ଣ୍ଣ ନିୟମରେ ନିର୍ମାଣ କରିଥାଏ । ଏଠାରେ ସାନ୍ତାଳର ଗୃହ ନିର୍ମାଣ ବାସ୍ତୁ ଜ୍ଞାନ ସଂପର୍କରେ ସୂଚନା ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ଗୋଟିଏ କଥା ସ୍ମରଣ କରାଇବା ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ମନେକରେ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମହେଞ୍ଜୋଦାରୋ ଓ ହରପ୍ପାର ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଶିଳ୍ପ କଥା କିଏ ନ ଜାଣେ ? ମାତ୍ର ଏହି ସଭ୍ୟତାର ଶିଳ୍ପକଳା ଓ ସ୍ଥାପତ୍ୟ କଳାଟି ଯେ ଏକଦା ଏଇ ଆଦିବାସୀ ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଏହା ଇତିହାସ ଓ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରି ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି କଳାଟି ଆଦିବାସୀଙ୍କର । ମହେଞ୍ଜୋଦାରୋ

ଓ ହରପ୍ପା ଶବ୍ଦ ଦୁଇଟି ଆଦିବାସୀ ଭାଷାର । ମହେଞ୍ଜୋଦାରୋ ଶବ୍ଦଟିର ଅର୍ଥ ମେହେନ୍ଦୀଲତା ଓ ହରପ୍ପା ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଶଶ୍ମାନ ସ୍ଥଳ । ଏତିକି ତଥ୍ୟ ଅନ୍ତତଃ ମହେଞ୍ଜୋଦାରେ ଓ ହରପ୍ପା କୃତି ନିର୍ମାଣ ଆଦିବାସୀଙ୍କର ବୋଲି କହିବା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ।ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜାତି ତାର ସଭ୍ୟତା ସଂସ୍କୃତି ଓ ସ୍ଥାପତ୍ୟକୁ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାର ଶବ୍ଦରେ ନାମକରଣ କରିବ କାହିଁକି ?

ଏବେ ସାନ୍ତାଳମାନଙ୍କର କୁଟୀର ନିର୍ମାଣ ବାସ୍ତୁକଳାଟି କଥା ବିଚାର କରାଯାଉ । ଗୋଟିଏ ସାହି ବା ଗ୍ରାମର ଦାଣ୍ଡ (କୁରୁହୀ) ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ସାନ୍ତାଳମାନେ ସୁଦୃଶ୍ୟ କୁଟୀରମାନ ନିର୍ମାଣ କରିଥାନ୍ତି । କୁଟୀରର ମୂଳଦୁଆ ମାଟିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଏହା ଏକ ହାତରୁ ତିନିହାତ ଭୂମିରୁ ଉଚ୍ଚ ହୋଇଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଦେଢହାତ ଉଚ୍ଚ ମୂଳଦୁଆ ବିଶେଷଭାବେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏହା ମାଟି, ଗୋବର, ପୋଡା ପାଳ ପାଉଁଶରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଓ ଚିକ୍କଣ ଭାବେ ଲିପାହୋଇଥାଏ । କାନ୍ଥମାନ ଶାଳକୁଆଁ ବା ବାଉଁଶ ଉପରେ ମାଟିର ଛାଟ ଓ ପ୍ରଲେପ ଦେଇ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଏ । ପଳାଶ ବା ଅସନ କାଠରେ ଛାତ ନିର୍ମାଣ କରି ତା ଉପରେଛଣ, କୁଟା ବା ବଣର ଘାସରେ ଛପର କରାଯାଏ । ଏହି ଛାତ / ଛପର ଶାଳ ଖୁଣ୍ଟ ଉପରେ ସ୍ଥିର କରାଯାଏ । ତ୍ରିକୋଣୀୟ ଶାଳର କାଠରେ ଫ୍ରେମ୍ ଏହି ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱକୁ ଶାଳଖୁଣ୍ଟ ଉପରେ ଟେକି ରଖିଥାଏ । ଏହି ଫ୍ରେମ୍ କୁଟୀରର ଦୁଇଶେଷ ଭାଗରେ ଓ ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ମଝିରେ ଲଗାଯାଏ । ଘରପାଇଁ ନଅଟି ଶାଳଖୁଣ୍ଟି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଘରର ମାପଚୁପର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟତା ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ସାଧାରଣତଃ ଏଗାର ପଞ୍ଝି, ବାରପଞ୍ଝି ଓ ତେର ପଞ୍ଝି ମାପଚୁପରେ ଘରହୁଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ଲମ୍ବ ଓ ପ୍ରସ୍ଥ ଯଥାକ୍ରମେ ଏଗାର ହାତ ପାଞ୍ଚହାତ, ବାର ହାତ ପାଞ୍ଚହାତ ଓ ତେର ହାତ ପାଞ୍ଚ ହାତ ହୋଇଥାଏ । ଏଥିରୁ ସାନ୍ତାଳଙ୍କର ବାସ୍ତୁଜ୍ଞାନର ସୂଚନା ମିଳେ । ହିନ୍ଦୁ ସଂସ୍କୃତିର ଶିଳ୍ପଶାସ୍ତ୍ର ଓ ଆଧୁନିକ ବାସ୍ତୁଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ଏହି ମାପଚୁପ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ଶାଳକାଠକୁ ଉଇମାନେ କାଟି ପାରନ୍ତିନାହିଁ, ଏଣୁ ଖୁଣ୍ଟଭାବେ ଶାଳକାଠ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ସେହିପରି ଅସନ ଓ ପଳାଶ ହାଲକା ଓ ମଜଭୂତ ହୋଇଥିବାରୁ ଛାତରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଶିଳ୍ପଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ଏହି ଜ୍ଞାନ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଗ୍ରହଣ କରିଛି ।

କୁଟୀର ନିର୍ମାଣରେ ଗୃହୀତ ମାପଚୁପ ମଣିଷର ଶରୀର, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ମନ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥାଏ । ଏହା କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ । ମିଶରୀୟ ପିରାମିଡର ମାପଚୁପ ଆଧୁନିକ ବାସ୍ତୁଶାସ୍ତ୍ର ଓ ଶିଳ୍ପଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହି ମାପଚୁପର ମାନଦଣ୍ଡମାନ ଗୃହୀତ । ବହୁ ହଜାର ବର୍ଷତଳେ ସାନ୍ତାଳ ଆଦିବାସୀମାନେ ଏହିଜ୍ଞାନପ୍ରାପ୍ତ କରିଛନ୍ତି ଦେଖିଲେ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ହେବାକୁ ପଡେ । ଏହାଛଡା କୁଟୀର ହତାଟି ମଧ୍ୟ ଏହି ମାପଚୁପ ବାଭାଗମାପରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । କେତେ ଜାଗା ଉପରେ ଘରହେବ ଓ କେତେ ବାକି ରହିବ ତାହା ପୁଣି କେଉଁ ଦିଗକୁ କେତେ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଆଦିବାସୀ ସଚେତନ । ପୁନଶ୍ଚ ସାଧାରଣ ଦୃଷ୍ଟି ପ ଡୁ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଚୁଲି, ହାଣ୍ଡିଶାଳ, ଢିଙ୍କି, ଖଟିଆ ଇତ୍ୟାଦି ଗୃହର କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ରହିବ ତାହା ସ୍ଥିରୀକୃତ । ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ବାସ୍ତୁଜ୍ଞାନ ନିହିତ । ସେହିପରି ଗୁହାଳ, କୁକୁଡା ଭାଡି, ଖତଗଦା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କୋଣ, ଦିଗ ଓ ସ୍ଥାନ ରହିଛି । ଆଧୁନିକ ବାସ୍ତୁଶାସ୍ତ୍ରର ଉତ୍ସ ଯେ ଏହି ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଥିଲା ତାହା ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ ।

(୬) **ଜୀବନ କଳା** – ସାନ୍ତାଳର ଜୀବନ କଳାଟି ଅତି ଚମତ୍କାର । ଜୀବନ ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟ, ବସ୍ତ୍ର, ଓ ବାସଗୃହ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ସାନ୍ତାଳର ବାସଗୃହ ନିର୍ମାଣ କଳା, ବାସ୍ତୁକଳା ଆଲୋଚିତ ହୋଇଅଛି । ଏମିତିତ ସାନ୍ତାଳ ଉଭୟ

ଆମିଷ ଓ ନିରାମିଷ ଭୋଜନ କରିଥାଏ । ଢିଙ୍କିକୁଟା ଚାଉଳର ଭାତ ଯେତିକି ସ୍ୱାଦିଷ୍ଟ ସେତିକି ଖାଦ୍ୟପ୍ରାଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚାଉଳରୁ ପୁଣି ହାଣ୍ଡି (ହାଣ୍ଡିଆ) ପ୍ରସ୍ତୁତି ଏକ ବିଶେଷ କଳା । ବିଭିନ୍ନ ପନିପରିବା, ତରକାରି, ତେଲ ମସଲାର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟବିନା ସାନ୍ତାଳ ନିପୁଣତାର ସହ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାରେ । ମାଛ, ମାଂସରେ ସାନ୍ତାଳର ବିଶେଷ ରୁଚି ଥାଏ । ପଶୁ, ପକ୍ଷୀର ମାଂସ ସାନ୍ତାଳର ଅତି ପ୍ରିୟ । ବିଭିନ୍ନ ପର୍ବପର୍ବାଣିରେ ମାଂସର ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ମହୁଆ ତେଲରେ ଭାଜି, ବିଶେଷ ମସଲା ମସଲି ନ ଦେଇ ସାନ୍ତାଳ ଏଭଳି ସ୍ୱାଦିଷ୍ଟ ମାଂସ ତରକାରୀ କରେ ଯେ, ତାହା ନିଜ ଜିହ୍ୱାରେ ନ ଦେଇ କେହି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିପାରିବ ନାହିଁ । କୁରକୁଟୀ ଓ କଲେଇ ସାନ୍ତାଳର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟଞ୍ଜନ । ସାନ୍ତାଳର ଜିଲ୍ ପିଠା (ପୋଡ ପିଠା) ଯେ ଥରେ ଖାଇଛି ଆଜୀବନ ଭୂଲି ପାରିବ ନାହିଁ । ଏହାଛଡ଼ା ଚୋର ପିଠା (ଚକୁଳି ପିଠା), ଡମ୍ବୁ ପିଠା (ମଣ୍ଡା ପିଠା) ସାନ୍ତାଳ ରମଣୀର ପିଷ୍ଟକ କଳାର ନିଜସ୍ୱ ନମୁନା । ସିନ୍ ଅରକ୍, ପୁରାଇ ଅରକ୍, କେଣେକ୍ ଅରକ୍, ମଠା ଅରକ୍, ମୁଂଗା ଅରକ୍ ଆଦି ସବୁଜ ସାଗର ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପୁଷ୍ଟିପୂର୍ଣ୍ଣ, ରୁଚିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ । ଏ ସମସ୍ତ ଖାଦ୍ୟ ଆମେ ଯେ ଖାଉନା ତାହା ନୁହେଁ ତେବେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପ୍ରସ୍ତୁତିର ରନ୍ଧନକଳାଟି ସାନ୍ତାଳର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ହାଣ୍ଡିଆ ପ୍ରସ୍ତୁତି ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ବ୍ୟବହୃତ ସାମଗ୍ରୀ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଜଣାଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ ଯତ୍ନ କରି ଆମେ ସାନ୍ତାଳ ପରି ହାଣ୍ଡିଆ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାରିବା ନାହିଁ । ଏହି କଳାଟି ତାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଜସ୍ୱ । ଏ ପାନୀୟର ବିକଳ୍ପ ନାହିଁ ।

ସାନ୍ତାଳ ପରିଧାନରେ ବସ୍ତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣାଢ୍ୟ ନ ଥାଏ ବରଂ ପରିଧାନ କଳାଟି ଦର୍ଶନୀୟ । ଧଡିଥିବା ଶାଢୀ ଅଣ୍ଟାରେ କୁଞ୍ଚ କରି ପିନ୍ଧି କାନିଟିକୁ ଡାହାଣ କାଖ ତଳବାଟେ ବକ୍ଷ ଆବୃତି କରି ବାମ କାନ୍ଧ ଉପରେ ବୁଲାଇ ଆଣି ଅଣ୍ଟାରେ ଖୋସି ଦିଆଯାଏ । ଏହି ପରିଧାନରେ ନାରୀ ବା ଯୁବତୀଟିଏ ଚିତ୍ର ପ୍ରତିମା ବା ସ୍ଥାପତ୍ୟଟିଏ ପାଲଟିଯାଏ । ଟିକି ଝିଅମାନଙ୍କର ଡାଣ୍ଡା ଝିଞ୍ଜିରକୁ ଗେଣ୍ଡେ, କୁହାଯାଏ । କିଶୋରୀମାନେ ପାନ୍ ହାଣ୍ଡ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଯୁବତୀମାନେ ଧଳା ବା ଛିଟ ଶାଢୀରେ ନୀଳ ଧଡିକୁ ପସନ୍ଦ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ପରିଧାନ ସଙ୍ଗକୁ ଆଙ୍ଗୁଳିରେ ଝୁଣ୍ଟିଆ, ଗୋଡରେ ମଲ, କଟିରେ ଅଣ୍ଟାସୁତା,ହାତ କଟଟିରେ ବଟଫଳ, କାନରେ ଝୁମୁକା, ବେକରେ ପୋହଳାମାଳି, ଜୁଡାରେ ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛ ସାଙ୍ଗକୁ ବାହୁ ଓ ଛାତିରେ ଚିତାସବୁ ମିଶି ସାନ୍ତାଳ ରମଣୀଟିକୁ ଜୀବନ୍ତ ସ୍ଥାପତ୍ୟଟିଏ କରିଦିଏ । ତା ସାଙ୍ଗକୁ ଓଠରେ ଗୀତ, ପାଦରେ ନୃତ୍ୟ, ଏହାଠାରୁ ବଳି କଳାର ବିଶେଷ ସୃଷ୍ଟିଟିଏ କ'ଣ ହୋଇପାରେ ? ସେହିପରି ସାନ୍ତାଳ ଯୁବକ ବା ପୁରୁଷର ଆଣ୍ଠୁ ନଲୁଚାଣି କଛା ମାରି ସରୁ ପାଢିଆ ଧୋତି ସାଙ୍ଗକୁ ମୁଣ୍ଡରେ ଠେକା, ବେକରେ ତାବିଜ, ବାହୁରେ ଡେଉଁରିଆ, କଟଟିରେ ବଳା ଓ ହାତରେ ବଂଶୀ ବା କେନ୍ଦରା (ବିଶେଷ ଭାବେ ବଂଶୀ) ସବୁ ମିଶି ମୋହନ ମୂର୍ତ୍ତିର ରୂପାୟନ ହୋଇଥାଏ । ତା ସହିତ ମାଦଳ ବା ନାଗରା ବଜେଇବାର ଭଙ୍ଗି ଓ ଅଙ୍ଗଚାଳନା ଅନିର୍ବଚନୀୟ । ଯିଏ ସ୍ୱୟଂ ଏକ କଳାର ପ୍ରତୀକ, ସେ ଆଉ ଅଧିକ ନିର୍ଜୀବ କଳା ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରୟାସ କରିବ କାହିଁକି ? ପୁନଶ୍ଚ ଶାଶ୍ୱତ ପ୍ରକୃତି ତାର ପୃଷ୍ଠଭୂମି ।

ଏହି ରୂପ, ଭଙ୍ଗି ଓ ପୃଷ୍ଠଭୂମିକୁ ନେଇ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ, ସ୍ଥପତି କଳା ସୃଷ୍ଟି କରି ଆସିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କରି ପୃଥିବୀ, ତାଙ୍କରି ଜୀବନ, ତାଙ୍କରି କାୟାର ମାୟା କଳାର ଅନନ୍ତ ଉତ୍ସ । ପରିଶେଷରେ ଏତିକି କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ ଆଦିବାସୀ (ସାନ୍ତାଳ) କଳାର ବର୍ଣ୍ଣନା ନାହିଁ ତୁଳନା ନାହିଁ । କଳ୍ପ ନାହିଁକି ବିକଳ୍ପ ବି ନାହିଁ ।

Banaja
ବନଜ
2009
Art & Crafts of Tribal Orissa
Academy of Tribal Languages & Culture
ST & SC Development Department
Bhubaneswar